

DE MILITAIRE SPECTATOR

waarin opgenomen de Officiële Mededelingen van
DE KONINKLIJKE LANDMACHT EN DE KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Wvd. Hoofdredacteur:

R. J. W. Heslinga, Luitenant-Kolonel van de Generale Staf

Redactie:

H. Dieters, Luitenant-Kolonel van de Koninklijke Luchtmacht

S. van der Pol, Luitenant-Kolonel van de Koninklijke Luchtmacht

ir. T. A. van Zanten, Luitenant-Kolonel van de Technische Staf

Maandblad

Nadruk verboden

Uitgave van Moormans Periodieke Pers N.V.
(Lid van de Nederlandse Organisatie van Tijdschrift Uitgevers (NOTU))

Directie, Redactie, Administratie en Advertenties:
Zwarteweg 1 - Tel. 18 23 55 - Postgiro 4 47 15

Abonnementsprijs f 4,50 per kwartaal - Buitenland f 22,50 per jaar - Losse nummers f 1,75

Advertenties: contractprijzen op aanvraag

Inhoud

Officiële Mededelingen van de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht

Uit de Landmacht- en Luchtmachtorders 452

Redactioneel gedeelte

Loyaliteit en loyaliteitsconflicten, door mr. Ph. P. Everts 543

Het begrip „Koninklijk Huis”, door mr. L. W. G. Scholten, Hoogleraar Staatsrecht V.U.
Amsterdam en K.M.A. Breda 458

Pantserinfanterie vecht met en uit het voertuig, door J. J. Nortier, Luitenant-Kolonel der
Infanterie 463

Nieuwe uitgave 468

Werving van vrijwillig dienend militair personeel, door M. G. Woerlee, Kapitein der
Infanterie 469

Berekeningen met betrekking tot radioactiviteit, door P. L. Flinkerbusch, Eerste Luitenant
der Koninklijke Luchtmacht 474

Biologische oorlog, door dr. H. C. Bartlema 476

Het leger in de jonge en ontwakende staten, door A. Kok, res. Eerste Luitenant voor
Speciale Diensten bij het Wapen der Infanterie 480

Het militair kordon van Suriname, door A. Koopmans, Majoor der Infanterie 485

Meningen van anderen 490

Uit de binnenlandse vakpers 495

Uit de buitenlandse vakpers 497

DE MILITAIRE SPECTATOR

waarin opgenomen de Officiële Mededelingen van
DE KONINKLIJKE LANDMACHT EN DE KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Wvd. Hoofdredacteur:

R. J. W. Heslinga, Luitenant-Kolonel van de Generale Staf

Redactie:

H. Dieters, Luitenant-Kolonel van de Koninklijke Luchtmacht

S. van der Pol, Luitenant-Kolonel van de Koninklijke Luchtmacht

ir. T. A. van Zanten, Luitenant-Kolonel van de Technische Staf

Maandblad

Nadruk verboden

Uitgave van Moormans Periodieke Pers N.V.
(Lid van de Nederlandse Organisatie van Tijdschrift Uitgevers (NOTU))

Directie, Redactie, Administratie en Advertenties:
Zwarteweg 1 - Tel. 18 23 55 - Postgiro 4 47 15

Abonnementsprijs f 4,50 per kwartaal - Buitenland f 22,50 per jaar - Losse nummers f 1,75

Advertenties: contractprijzen op aanvraag

Inhoud

Officiële Mededelingen van de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht

Uit de Landmacht- en Luchtmachtorders 452

Redactioneel gedeelte

Loyaliteit en loyaliteitsconflicten, door mr. Ph. P. Everts 543

Het begrip „Koninklijk Huis”, door mr. L. W. G. Scholten, Hoogleraar Staatsrecht V.U.
Amsterdam en K.M.A. Breda 458

Pantserinfanterie vecht met en uit het voertuig, door J. J. Nortier, Luitenant-Kolonel der
Infanterie 463

Nieuwe uitgave 468

Werving van vrijwillig dienend militair personeel, door M. G. Woerlee, Kapitein der
Infanterie 469

Berekeningen met betrekking tot radioactiviteit, door P. L. Flinkerbusch, Eerste Luitenant
der Koninklijke Luchtmacht 474

Biologische oorlog, door dr. H. C. Bartlema 476

Het leger in de jonge en ontwakende staten, door A. Kok, res. Eerste Luitenant voor
Speciale Diensten bij het Wapen der Infanterie 480

Het militair kordon van Suriname, door A. Koopmans, Majoor der Infanterie 485

Meningen van anderen 490

Uit de binnenlandse vakpers 495

Uit de buitenlandse vakpers 497

Officiële Mededelingen

Koninklijke Landmacht

Koninklijke Luchtmacht

Uit de Landmacht- en Luchtmachtorders

De aandacht wordt gevestigd op:

LaO Nr 65012. Inhouding geldelijke militaire inkomsten als bijkomende straf ingevolge art. 25 van de Wet op de Krijgstucht. Heeft tot strekking terzake de eerste regelen te stellen.

LaO Nr 65013. Bevorderingsvoorschrift Landmacht 1958. Bevat wijzigingen op dit voorschrift, die militairen beneden de rang van tweede luitenant betreffen.

LaO Nr 65014. Intrekking cursusregeling als bedoeld in Landmachtorder 61015 voor militairen beneden de rang van tweede luitenant.

LaO Nr 65015. Aanmaak van leggerbescheiden bij opkomst voor eerste oefening. Mechanische voorbereiding van leggerbescheiden met registratieve gegevens zal in den vervolge plaatsvinden bij de onderdelen in plaats van bij de afdeling Mevag.

LaO Nr 65017. Districtsbeschikking 1965. Vernieuwing van de beschikking in verband met de gewijzigde districten der indelingsraden.

Landmachtmededeling Nr 027-65. Aanwijzing van tot straffen bevoegde commandanten.

Landmachtmededeling Nr 028-65. Vrijstelling wegens broederdienst.

De legerleiding stelt er prijs op vast te stellen, dat het adverteren in dit tijdschrift uiteraard het verkrijgen van voorkeur voor leveranties aan de Koninklijke Landmacht of aan de Koninklijke Luchtmacht niet kan inhouden.

Einde van de Officiële Mededelingen van de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht.

Landmachtmededeling Nr 030-65. Bescheiden bij opnemning in een hospitaal.

Landmachtmededeling Nr 033-65. Wijziging van het reglement op de inwendige dienst bij de K.L. Betreft bezoek aan de correspondentie van en aan in de kazernes gestrafte militairen.

Landmachtmededeling Nr 036-65. Wijziging Vs 2-1593. Dragen van burgerkleding tijdens verlof en bewegingsvrijheid aan alle militairen toegestaan.

Landmachtmededeling Nr 037-65. Wijziging van het reglement voor de militaire ambtenaren der Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht met betrekking tot de gevallen waarin buitengewoon verlof wordt verleend.

Adreswijzigingen

De aandacht wordt nogmaals erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg „De Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit *uitsluitend* kenbaar dienen te maken bij de commandant van het onderdeel, waarbij ze in onderhoud zijn gesteld. Derhalve niet *telefonisch* of schriftelijk bij de administratie van „De Militaire Spectator” of bij de Afdeling Personeelspubliciteit van het Ministerie van Defensie. De commandant van vorenbedoeld onderdeel zendt de voorgescreven mutatie-opgave aan de Afdeling Centrale Personeelsdocumentatie van het M.v.D., waarna toezending aan het nieuwe adres volgt.

Aanwijzingen voor medewerkers

Wij verzoeken U om Uw bijdragen in te leveren in **enkelvoud**, getypt met een marge van tenminste 3 cm, met dubbele spatie en voorzien van Uw naam, adres en evt. gironummer. Bijdragen voor de rubriek „Meningen van anderen” echter in duplo in te zenden.

Voorts eventuele schetsen of tekeningen en foto's niet tussen de tekst aan te brengen, doch wel aan te geven, waar deze tussen die tekst moeten worden opgenomen.

Men voege tekeningen en schetsen afzonderlijk bij, in Oostindische inkt en op teken- of calqueerpapier. Letters en cijfers moeten daarbij zo groot worden

getekend, dat zij na verkleining duidelijk leesbaar blijven. Daartoe moeten zij, na verkleining, nog tenminste 1 mm groot zijn. Men houde er daarbij rekening mee, dat tekeningen en schetsen als regel, bij reproductie, worden verkleind tot ten hoogste 15 cm breedte.

TOEVOEGING VAN SCHETSEN EN AFBEELDINGEN, RESPECTIEVELIJK FOTO'S, VERHOOGT DE AANTREKKELIJKHEID VAN UW ARTIKELEN TEN ZEEERSTE, VOORAL INDIEN ZIJ ORIGINEEL ZIJN.

Loyaliteit en loyaliteitsconflicten

door mr. Ph. P. EVERTS

Welk verband met het oorlogsvraagstuk?

Men zou zich de vraag kunnen stellen welke de plaats en betekenis van de bestudering zijn van de menselijke loyaliteit (en de conflicten, die zich daarbij voordoen) in het geheel van de bestudering van het vraagstuk van oorlog en vrede. Er zijn drie terreinen waarop dit verband aan het licht treedt.

Burger en overheid

Loyaliteit — welk begrip ik voorlopig zou willen omschrijven als een gevoelen van verbondenheid en solidariteit met een bepaalde groep, persoon of idee — ontmoeten wij in de eerste plaats bij de bestudering van de verhouding tussen individu en groep, of meer specifiek: tussen burger en overheid. Op grond van de voor leven en ontplooiing van het individu noodzakelijke functies, die het groepsverband (de staat) vervult, wordt van de burger trouw aan de staat verwacht. Daarbij treedt als een van de belangrijkste functies naar voren die van het in stand houden van de groep, de bescherming tegen aanvallen van buiten, tegen ondermijning van binnen uit. Het was de nationale staat die traditioneel deze functie van bescherming vervulde; de vraag rijst nu of de militair-technische ontwikkelingen hierin geen wezenlijke verandering hebben gebracht. Brengt de ontwikkeling van de wapentechniek niet een andere wijze van denken mee over de rol van de nationale staat met de daarbij horende loyaliteit? Wanneer twijfel rijst aan de verwezenlijking van de veiligheid komen ook de trouw aan en het vertrouwen in het systeem op losse schroeven te staan. Er kan een conflict ontstaan doordat enerzijds, wanneer het bestaan wordt bedreigd en er voor de groep wezenlijke waarden op het spel staan, de eis van interne cohesie wordt, en mag worden, gesteld, en anderzijds juist in dergelijke crisissituaties optimale ruimte zou moeten zijn om te zoeken naar aanpassingen van het sociale systeem. Wat ge-

beurt er bij meningsverschil omtrent het door de staat bij de behartiging van zijn belangen te voeren beleid? Welke ruimte is er voor het bepleiten van een afwijkende politiek?

Nationaal en internationaal belang

In een maatschappij, opgebouwd uit nationale staten, kunnen conflicten rijzen tussen het hoger-dan-nationale belang, wat gelegen kan zijn in het vinden van een vorm van samenleven waarin oorlog wordt voorkomen, tegenover de op het nationale belang gebaseerde eis van loyaliteit. In een maatschappij waarin steeds meer functies mondiaal worden behartigd en de traditioneel omschreven soevereiniteit afbrokkelt of bewust wordt beperkt, ontstaan conflicten tussen loyaliteiten. De staat als subject van de wereldorde en als schakel tussen het individu en deze orde zou op den duur plaats moeten maken voor een directe binding tussen individu en wereldmaatschappij. Welke normen bestaan en ontstaan daarvoor? In een maatschappij waar oorlog en geweld in toenemende mate disfunctioneel worden en voor de functies van de oorlog nog geen vervangingsmiddelen zijn gevonden, wordt het zoeken naar nieuwe samenlevingsvormen bedreigd door de, voor de hand liggende, beschuldiging van disloyaliteit. Onder welke voorwaarden zijn de aanpassingsmogelijkheden, beperkt door de eis van cohesie en continuïteit, optimaal?

Verandering in de aard van de strijd

Een tweede gevolg van de wapentechnische en politieke ontwikkeling (resp. destructief vermogen en escalatiegevaar door politieke interdependentie) is de verplaatsing van internationale strijd naar het binnenlands terrein, gepaard aan een vervaging van de grenzen tussen internationale en burgeroorlog. De ideologische fundering van politieke tegenstellingen, die deze een alles omvattend en totaal karakter heeft gegeven, én het feit dat de staat steeds minder als historisch gegeven en meer als politiek concept wordt ge-

zien, verklaren deze verschuiving naar het binnenlandse, de gehele bevolking omvattende, terrein. Het feit dat de strijd in tijd en plaats niet beperkt is betekent een permanente bedreiging, waardoor grotere eisen aan de loyaliteit worden gesteld en vroeger aanwezige mogelijkheden tot oppositie kunnen wegvallen. De concrete bedreiging van de traditionele oorlogssituatie betekende een concrete loyaliteitsplicht, maar wat een bedreiging en strijd in het ideologisch vlak betekent voor de aan het individuele gedrag te stellen eisen is minder duidelijk.

De plaats die men tegenover deze vragen inneemt en de grenzen die men trekt worden uiteindelijk bepaald door de visie die men op de wereld heeft en de overtuiging die daaraan ten grondslag ligt. Van belang is het te stellen, dat de positie, die men inneemt door twee dingen wordt bepaald: het betekent een *keuze* uit meer mogelijkheden en die keuze is *politiek*.

Dat wil niet zeggen, dat de wetenschap hier zwijgt. Wat men kan doen hoeft zich niet te beperken tot het weergeven van wat feitelijk gebeurt, welke keuzen zijn gedaan en welke regels tot welke conflicten aanleiding geven, maar óók kan men aangeven wat het gevolg is van het hanteren van deze of gene criteria bij een stellingname, welke de gevolgen daarvan zijn voor — bijvoorbeeld — de verhouding tussen overheid en burger.

Te onderzoeken ware, welke eisen moeten worden gesteld aan een sociaal systeem waarbinnen veranderingen en aanpassingen kunnen plaatsvinden, zonder het systeem zelf aan te tasten. Het ontbreken van dergelijke mechanismen is de oorzaak van loyaliteitsconflicten en maakt dat maatschappelijke veranderingen veelal slechts hun beslag kunnen krijgen, niet door aanpassing, maar door gewelddadige doorbreking van de bestaande structuur (oorlog en revolutie).

Ontstaan en functies van loyaliteiten

Uit het bovenstaande zal blijken hoe belangrijk het voor het vraagstuk van oorlog en vrede is, te vragen: wat maakt mensen tot loyale groepsleden en wat tot verraders? en: wat betekent dat voor een samenleving?

Loyaliteit is iets dat bij de mens hoort, het is een centraal gegeven van iedere samenleving. Het is het cement van het maatschappelijk gebouw. Een mens zonder loyaliteit bestaat niet. Zijn loyaliteit mag op andere groepen, ideeën of

personen zijn gericht dan ons juist voorkomt, maar zonder loyaliteiten is hij niet. Het stelt de mens in staat zijn bestaan te ordenen. Het geeft een kader van gedragspatronen, waaraan hij kan refereren. Zonder loyaliteiten zou de mens telkens opnieuw keuzen moeten maken, die spoedig in een gedrag zouden uitlopen, bepaald door toeval en willekeur. Er zijn krachtige factoren werkzaam, die loyaliteit bevorderen en die de mens in de gelegenheid stellen zijn behoefte aan ordening en structuur te uiten. Het zijn groepen als gezin, kerk en natie, die ons handelen en denken vormen en waaraan wij ons vertrouwen schenken. Ons leven is ondenkbaar zonder waarden als de vertrouwde taal, het vertrouwde voedsel en — zoals Kipling schreef — de vertrouwde leugens. Door loyaliteit aan anderen verwezenlijkt de mens zichzelf. Wij kunnen niet buiten een zekere mate van identificatie, vooral aan „dicht bij huis liggende” verbanden. Zelfs totalitaire regimes, die met de hen zo rijkelijk ter beschikking staande middelen ernaar streven de loyaliteit aan de staat te versterken door het afbreken van alle tussenliggende loyaliteiten, slagen zelden in dit streven. In die zin zijn democratisch ingerichte staten stabiel, doordat de regeringen juist van de lagere loyaliteiten gebruik maken om de loyaliteit aan de staat te versterken. De staat ontleent daar zijn betekenis juist aan het feit, dat hij het kader verschaft waarbinnen loyaliteit aan verschillende verbanden mogelijk wordt, zodat voor het bestaan wezenlijke structuren als gezin, leef- en werkgeenschap zich kunnen ontplooiën.¹ Warmbrunn wijst in zijn studie over Nederland in de Tweede Wereldoorlog erop, dat het verzet in Nederland pas enigszins algemeen werd, toen men de Nederlander persoonlijk raakte: in zijn gezin en in zijn bezit. Van iets als „nationaal besef” was daarbij nauwelijks sprake.²

Wij zullen zien, dat de loyaliteit aan de nationale staat³ onder de loyaliteiten om verschillende redenen toch een overheersende en uitzonderlijke positie inneemt. De belangrijkste is wel, dat

¹ Zie hiervoor nader: M. Grodzins — *The loyal and the disloyal*. Chicago University Press (1956).

² W. Warmbrunn — *The Dutch under German occupation*. Stanford University Press (1963).

³ De woorden „staat” en „natie” plegen door elkaar te worden gebruikt. Onder „natie” zou ik willen verstaan de groep, die historisch en territoriaal een zekere eenheid en continuïteit vertoont; onder „staat” de juridische en organisatorische vorm, die daaraan is gegeven. Loyaliteit aan de staat en aan de natie kunnen met elkaar in conflict raken.

de staat op zo talrijke wijzen is verbonden met persoonlijke behoeftenbevrediging en dat vrijwel de gehele sociale structuur erop is gericht, deze relaties met de staat te versterken.

Als sociologische factoren, die de loyaliteit aan de natie doen overheersen zijn de volgende te noemen.⁴

Patriottisme als een vorm van „religie”

In de vaak grauwe en (schijnbaar) zinloze alledaagsheid van het bestaan verschaft de natie het hogere doel, waarmee men zich kan identificeren. De nationale symbolen als vlag, koningshuis of grondwet maken dit hogere doel concreter. Naarmate de activiteit van de staat toeneemt kan hij gemakkelijker als iets op zichzelf waardevol worden gezien. De natie zorgt voor een gemeenschappelijk geloof in een eigen „way of life”, gemeenschappelijke ideeën en idealen, die onmisbaar zijn voor een succesvol groepsleven. „Wij” refereert dan ook meestal aan de natie-staat, waarin de wereld nu eenmaal territoriaal, en grotendeels ook functioneel, is georganiseerd.

Etnocentrisme

De neiging om het bekende te verkiezen boven het onbekende is algemeen, ook wanneer dat bekende armoede en ellende betekent. Het bekende en vertrouwde wordt geïdentificeerd met de natie-staat. Wat vreemd is, is snel verwerpelijk, het eigene superieur aan het andere. In de vergelijking met anderen komen de eigen kwaliteiten naar voren. Men zou kunnen menen dat de moderne communicatiemiddelen dit systeem doorbreken, doch dit blijkt slechts zeer ten dele het geval te zijn. Verscheidenheid is een grote kracht. Het kunnen buitensluiten van wat anders is, schenkt bevrediging. „Wij zijn vredelievend, zij vijandig, wij strijden voor het recht, zij voor verovering”. Deze mechanismen versterken zichzelf. Patriottisme schept duidelijke grenzen, de daaruit voortvloeiende tegenstellingen verhogen de strijdlust, die weer de patriottische gezindheid verhoogt.

Het systeem van sociale instituties

Het is waar, dat de nationale loyaliteit moet wedijveren met andere bindingen, maar de staat heeft de middelen om deze „lagere” loyaliteiten

te gebruiken voor het versterken van de nationale loyaliteit. De natie beschikt over machtige middelen om de burgers te binden. De staat kan door middel van het onderwijs, de communicatiemiddelen en het leger een grote stimulans uitoefenen op de nationalistische gevoelens. De behoeftenbevrediging die hij verschaft, hetzij direct: onderwijs, veiligheid, sociale zekerheid, hetzij indirect doordat hij ander groepsleven mogelijk maakt (het kerkelijk leven door godsdienstvrijheid, gezinnen door kinderbijslag) zijn een machtige bron van loyaliteit. Door de steun die zij van de staat ontvangen zijn ook de lagere instellingen van belang. Zo komt de loyaliteit aan de natie in het verlengde te liggen van die aan kerk, werkkring en gezin, functionerend bij de gratie van het nationale kader. De nationale loyaliteit is een bijproduct van bevrediging, die niet primair in de publieke sfeer ligt. Men staat loyaal tegenover de staat omdat deze de „particuliere” doelstellingen naderbij brengt. De ondernemer is loyaal, omdat de staat het systeem van „free enterprise” aanhangt, de arbeider, omdat hij het instituut van vakbonden als legitiem erkent. Er is dan ook een verschuiving van het patroon van loyaliteiten te verwachten wanneer in de behoeften wijziging optreedt.

Behalve sociologische zijn er psychologische factoren, die bevorderlijk zijn voor loyaliteit, als een houding, een predispositie, om met een zekere stabiliteit te reageren in overeenkomstige situaties. Verschillende van deze factoren zullen wij nader bezien.

Het is begrijpelijk, dat een van elkaar scheiden van deze factoren in de praktijk niet goed mogelijk is hetgeen niet wil zeggen, dat dit theoretisch niet verhelderend werkt.⁵

Loyaliteit als doel op zichzelf

Individueel waarden de groepen, waarvan zij deel uitmaken voor zover deze groepen hen behulpzaam zijn bij het verwezenlijken van hun behoeften. Wanneer de staat een belemmering is bij het behartigen van belangen zal loyaliteit afwezig blijven. *Corbett* heeft erop gewezen dat loyaliteit jegens internationale instituten (FAO, UNESCO) moeilijk ontstaat omdat de verrichtingen van deze lichamen niet als zodanig worden gezien. Integendeel, zij plegen meestal aan

⁵ Deze indeling is ontleend aan: H. Guetzkow — *Multiple loyalties, theoretical approach to a problem in international organization*. Princeton University Press (1955)15.

⁴ Ontl. aan: M. Grodzins — *The basis of national loyalty*. *Bull. Atom. Scientists* 7(1951)359.

de betrokken staat te worden toegeschreven.⁶ De waarneming van het oorzaak-gevolgmechanisme bepaalt de loyaliteit, die men voelt. De betekenis van de doel-middelverhouding wordt onderstreept door het UNESCO-onderzoek van 1948.⁷ Daarbij bleken die respondenten, die een grote loyaliteit uitten ten opzichte van hun nationaliteitsgroep, binnen hun naties te behoren tot degenen, die het best gesitueerd waren. Zij behoorden tot een hogere klasse, hadden meer opleiding en waren economisch bevoorrecht.

Een tweede vorm, waarin loyaliteit ontstaat als middel tot een ander doel, is de *identificatie, die tot plaatsvervangende satisfactie leidt*. Velen vinden voldoening in de vereenzelviging van het eigen bestaan met dat van een grotere groep. Zowel in democratische als totalitaire systemen wordt van dit mechanisme gebruik gemaakt. De democratie bestaat dankzij de gedachte dat de staat de uitdrukking is van de wil van de burgers en groot is doordat zij groot zijn. In de totalitaire staat werkt het mechanisme andersom. De burger is er slechts dóór en vóór de staat. Alleen de verrichtingen en prestaties van de staat geven zin aan zijn bestaan.

Loyaliteit als een middel

Behalve loyaliteit die ontstaat omdat de groep of het instituut een positieve functie vervult bij de bevrediging van behoeften, kunnen de groep en het voortbestaan ervan een waarde, een doel op zichzelf worden. Reeds vaak is erop gewezen dat naties na verloop van tijd niet meer uitsluitend worden gewaardeerd in termen van doel-middel, maar dat in de motivatie van de loyaliteit een autonoom functionerende behoefte gaat meespelen. Deze autonoom werkende factor „continuously regenerates loyalty attitudes toward the nation-state. The history of nationalism is replete with the incidence of such end-values”.⁸

Zelfopoffering

De neiging bestaat om zich geheel te willen geven aan een grootse en sterk emotioneel geladen zaak, die zelfopoffering en de inzet van de gehele persoonlijkheid vraagt. Aldus werkt dit streven sterke groepsbindingen en krachtige loya-

liteiten in de hand, die door het dreigen met *sancities* worden versterkt.

De *opvoeding* van het individu, die door en binnen verschillende groepen wordt ondernomen, tendert in de richting van krachtige loyaliteitsgevoelens, waarbij het idee van de gevechtvaardige aanspraken van het als legitiem erkende gezag een grote rol speelt. Men is trouw aan de staat omdat hij staat is. Zijn handhaving is een waarde op zichzelf. Over de intensiteit van dit primair op de eigen natie en haar belangen gericht zijn wordt weliswaar verschillend geoordeeld. Myrdal stelt bv.: People at bottom do believe in and desire international cooperation. This is their general longrange goal and faith, however negative their attitudes may be on particular issues of the day”.⁹

De verschillende hierboven aangeduide factoren werken, hetzij afzonderlijk, hetzij in combinatie, mee tot het versterken van de verbondenheid aan de groepen, waarin men leeft, en de verplichtingen, die men op grond van deze bindingen voelt. Er is echter een reeks andere factoren, die in de tegenovergestelde richting werken, die bestaande loyaliteiten ondermijnen of die bewerken, dat de loyaliteit jegens de ene groep, persoon of waarde, met een andere in conflict geraakt. Wij zullen hierop nader ingaan.

Loyaliteitsconflicten

Op de gevaren, die aan de desintegratie — door de, zo vaak als ideaal geschetste, pluralistische democratie, die de bevordering van deelbelangen niet alleen toestaat, maar bevordert, veroorzaakt — inherent zijn is onder andere gewezen door Wolz. De desintegratie van de gemeenschap dreigt wanneer „no controlling standards of obligations are recognized”.¹⁰ In een maatschappij, die schijnbaar sterk is geïntegreerd, kunnen vaste en concrete criteria voor het handelen geleidelijk wegvallen, zodat de oplossing voor loyaliteiten, die met elkaar in conflict komen, steeds problematischer wordt.

Het „verraad” van de andersdenkenden kan massale vormen aannemen. De tegenstrijdige eisen van de verschillende deelbelangen stellen ons voortdurend voor keuzeproblemen en iedere keuze betekent een schuldig worden jegens

⁶ P. E. Corbett — *The individual and world society*. Princeton University Press (1953)57.

⁷ *How nations see each other*. Urbana, University of Illinois Press (1953).

⁸ Zie: ⁵, blz. 23.

⁹ G. Myrdal — Psychological impediments to effective international cooperation. *J. Soc. Issues*, suppl. series (1952)(6)25, 30.

¹⁰ S. S. Wolz — *Politics and vision*. New York (1957) 484.

datgene, wat verloochend wordt. De Franse Revolutie — zou men kunnen zeggen — verving het verraad van de persoonlijke vorst door het verraad aan de natie. Wat de band met de vorst betekende was vrij duidelijk, wat trouw aan de natie betekent is dat in vele gevallen niet. Problemen als het normatief recht van de meerderheid, de misleide natie en de slechte staat, treden op de voorgrond. De overgang van vaderland naar natie-staat doet de loyaliteit aan land en volk plaatsmaken voor die aan een bepaalde politieke conceptie. In de woorden van *Raymond Aron*: „Van af het moment, dat het vaderland niet meer in concrete waarden, maar alleen ideologisch wordt gefundeerd, houdt het op

hoogste instantie te zijn. Het wordt een speelbal der partijen”.

Dat deze ideologische fundering van de staat, tezamen met de polarisatie in de politieke betrekkingen (oost en west), de criteria voor wat loyaal gedrag is, aanmerkelijk versmalt, moge blijken uit het hierna volgende.

Dit wil niet zeggen, dat er geen tegenmechanismen bestaan, die het conflict beperken of „bedekken”. Men tracht het sociale systeem zolang mogelijk in evenwicht te houden. „Life may be hell, but disloyalty is the last way out”.¹¹

(Slot volgt)

¹¹ V. van Dyke — *International politics*. New York (1957)494.

Het begrip „Koninklijk Huis”

door mr. L. W. G. SCHOLTEN, Hoogleraar Staatsrecht
V.U. Amsterdam en K.M.A. Breda

In de parlementaire gedachtenwisseling tussen Regering en Volksvertegenwoordiging in het voorjaar van 1964 over de dusgenaamde kwestie „Irene”, zomede in de uitvoerige discussie in verschillende juridische organen over de hiermede samenhangende vraagstukken², is slechts zeer oppervlakkig aandacht geschonken aan het begrip „Koninklijk Huis” op zichzelf, hoewel toch een juiste omlijning daarvan de grondslag behoorde te vormen voor de onderscheiden betogen. Enigszins begrijpelijk is dit zeer opvallende verschijnsel, doordat ook in de literatuur als regel slechts weinig diepgaande beschouwingen zijn te vinden. En vrijwel nooit tracht men tot een voorstelling van zaken te geraken, waarbij het begrip „Koninklijk Huis” in het gehele Nederlandse wettelijke bestel zijn plaats krijgt. Dit valt temeer op, omdat aan het feit, dat iemand behoort tot het Koninklijk Huis, soms belangrijke consequenties zijn verbonden. Te dezer plaatse zij hier reeds gewezen op de artikelen 2 en 41 van de wet van 8 december 1954 inzake de bevordering en het ontslag van beroepsofficieren, waarin uitzonderingsvoorschriften zijn vervat omtrent „leden van Ons Huis” al of niet in actieve dienst.

De uitdrukking Koninklijk Huis is afkomstig uit de tijd, dat het koningschap sterk eigenrechtelijke, zo men wil privaatrechtelijke, karaktertrekken vertoonde. Geleidelijk kwamen naast de patrimoniale elementen ook functionele naar voren. In Nederland is de betrekking tussen het patrimoniale en het functionele karakter in beginsel vastgelegd bij de aanbidding van de soevereiniteit aan Oranje op 1 december 1813 en de aanvaarding daarvan op 2 december 1813. Wat zich toen feitelijk afspeelde is neergelegd in artikel 1 van de Grondwet voor de Verenigde Nederlanden en sindsdien met geringe, zij het niet principiële, wijziging overgegaan in de opvolgende grondwetten en vormt thans als ar-

tikel 10 van de grondwet van 1963 de basis voor het Nederlandse koningschap³. De spanning in de verhouding tussen het patrimoniale en het functionele element van het Nederlandse koningschap, die zich het meest heeft gemanifesteerd bij de wijzigingen in het constitutionele erfrecht, heeft zich meegedeeld aan het begrip Koninklijk Huis. Vandaar dat het zo moeilijk is, zo niet onmogelijk, om een waterdichte omschrijving van het begrip Koninklijk Huis te geven.

In België ligt de zaak veel eenvoudiger, zulks op grond van het ontstaan van het koningschap aldaar in 1831. Het koningschap is daar in beginsel functioneel, zulks op grond van de artikelen 25 en 78 van de Belgische grondwet.⁴ Dientengevolge is het Belgische koningschap een in wetten gekanaliseerde functie, wat belangrijke gevolgen heeft gehad tijdens de Tweede Wereldoorlog. In dit verband is ook zinrijk de uitdrukking „Koninklijke familie” in artikel 87 van de Belgische grondwet.

Zonder op enige volledigheid te willen aanspraak maken geven wij thans een overzicht van plaatsen in de Nederlandse wetgeving, waarin de uitdrukking Koninklijk Huis of een verwante uitdrukking voorkomt.

1. Grondwet van 1963

Van belang is art. 24, j^o art. 26, 28 en 29. Van enig gewicht is de wijziging, die in 1948 in de redactie van 1938 is aangebracht. Het geheel heeft betrekking op belastingvrijdom voor de personen, genoemd in de art. 26, 28 en 29. In artikel 76 lid 1 wordt ten aanzien van het aannemen van buitenlandse orden een onderscheiding gemaakt tussen de Koning en de „Prin-

³ Vgl. hiervoor uitvoerig mijn: *1813 ... vrucht der tijden*. Oratie K.M.A. (1963).

⁴ Art. 25: Alle machten gaan uit van de Natie. Zij worden uitgeoefend op de bij de Grondwet bepaalde wijze.

Art. 78: De Koning heeft geen andere macht dan die welke de Grondwet en de bijzondere krachtens de Grondwet uitgevaardigde wetten hem uitdrukkelijk toekennen.

Art. 87: Geen lid van de koninklijke familie kan minister zijn.

¹ Vgl. hiervoor o.a.: *Handelingen Tweede Kamer* (1963-1964)1239-1265, 1593-1608; gedrukte stukken nr 7564, 7614 en 7800. *Handelingen Eerste Kamer* (1963-1964) 325-348; (1964-1965)443, 450.

² Vgl. o.a.: *Ned. Jur. Blad* (1964)421, 506, 522, 523, 527, 582, 645; *Tijdschr. Overheidsadm.* (1964)254.

sen van zijn Huis" en andere Nederlanders. Hierop heeft ook betrekking art. 435 van het Wetboek van Strafrecht, waar in het tweede lid een strafsancie staat op het handelen in strijd met art. 76 van de Grondwet.

2. Wetten

A. *Wet op de Raad van State*

In art. 2, de leden 2 en 3, wordt gesproken over het zitting hebben in de Raad van State van de „Prinsen en Prinsessen van Ons Huis" en de wijze, waarop deze zich bij een stemming mogen gedragen. Men zou zich kunnen afvragen, of de formulering Prinsen en Prinsessen van Ons Huis met opzet is gekozen en niet die van leden van het Koninklijk Huis.

B. *Kieswet 1951*

Art. I 9, laatste zinsnede luidt: Deze verplichting (aanmeldingsplicht) geldt niet voor de leden van het Koninklijk Huis. Blijkbaar wordt hieronder ook de Koning zelf gerekend.

C. *Wetboek van Strafrecht 1881*

In de art. 108, 110, 112, 113 van het Strafwetboek wordt gesproken over de aanslag op leven en vrijheid, de feitelijke aanranding, de opzettelijke belediging en de belediging bij geschrifte, van een lid van het Koninklijk Huis. Het is moeilijk om in deze artikelen de juiste verhouding te vinden tussen leden van het Koninklijk Huis en de andere genoemde personen, waarschijnlijk omdat de redactie enigszins slordig is geschied. Wel van belang is het, dat deze vier bepalingen voorkomen in Titel II Boek II, misdrijven tegen de Koninklijke waardigheid. Art. 92 waarin wordt gesproken over een aanslag op den Koning, de regerende Koningin of de Regent komt voor in Titel I Boek II onder de misdrijven tegen de veiligheid van de Staat.

D. *Wetboek van Strafvordering 1926*

In art. 226 lid I wordt voorgeschreven, dat leden van het Koninklijk Huis niet als getuigen kunnen worden gehoord, tenzij bij Koninklijk Besluit gemachtigd. In het tweede lid wordt gesproken over de regeling van de vormen. Art. 294 verklaart art. 226 van toepassing bij het onderzoek ter terechtzitting.

E. *Postwet 1905*

Art. 6, 1° luidt: Voor het vervoer van stukken is door Ons en de leden van Ons Huis geen vergoeding verschuldigd.

2°: Evenmin voor stukken betrekking hebbend op Ons Huis.

F. *Wet bevordering en ontslag beroepsfunctionarissen 1954*

Hfd. I art. 2 . . . Hfd. II art. 41. In lid I van deze artikelen leest men: Wij behouden ons voor . . . in een of meer bepaalde gevallen af te wijken voor „leden van Ons Huis in actieven dienst. . . In lid 2: De bevordering van leden van Ons Huis, niet in actieven dienst, geschiedt naar Ons welgevallen.

In de Toelichting wordt erop gewezen, dat hier thans wordt gesproken van leden van Ons Huis, in tegenstelling met vroeger, toen er stond, „vorsten" van Ons Huis; er zijn nl. thans ook vrouwelijke officieren.

Aan de hand van deze wetteksten willen wij thans pogen door analyseren, schiften en vergelijken te komen tot een enigszins hanteerbare omschrijving van het begrip „Koninklijk Huis". Daarbij is steeds te bedenken, dat sommige bepalingen, wat hun betekenis en gelding betreft, gebonden zijn aan de plaats, waar ze voorkomen, zodat analoge toepassing niet mogelijk of geoorloofd is. Ook behoort men te letten op het ogenblik van vaststelling van de bepalingen, zomede op een mogelijke historische ontwikkeling van de betekenis.

Bezien wij zo eerst de grondwettelijke voorschriften. Art. 24 maakt kennelijk een verdeling in de leden van het Koninklijk Huis met het oog op het hoogst belangrijke en sinds 1815 nimmer gewijzigde voorschrift van artikel 189 van de Grondwet. Het criterium voor bepaalde belastingvrijdom ligt niet in het biologische vlak. De prins-gemaal en de koningin-weduwe behoren immers oorspronkelijk niet tot het Koninklijk Huis. Het privilege van bepaalde belastingvrijdom heeft betrekking op de voorbereiding tot het functionele koningschap (art. 28 en 29); het functionele koningschap zelf (art. 24); de vroegere uitoefening van het functionele koningschap (art. 26 lid 3) en het zelfstandig deelnemen aan het bestaan van het Koninklijk Huis (art. 26 lid 1 en 2, 28 lid 3, 29 lid 1).

Terloops merken wij op, dat het in art. 24 gestelde criterium ook betekenis kan hebben voor de omvang van de ministeriële verantwoordelijkheid die voor de in art. 24 genoemde leden van het Koninklijk Huis anders kan zijn dan die voor de overige leden. Wij wijzen er verder op, dat volgens de letter van het voorschrift van art.

24 van de Grondwet vrijstelling van bepaalde belastingen alleen werd genoten door die personen, genoemd in de art. 26, 28 en 29, die tot het Koninklijk Huis behoren, zodat hierin geen aanwijzing kan worden gezien voor het antwoord op de vraag, wie er in het algemeen tot het Koninklijk Huis moeten worden gerekend. Deze op zich zelf verdedigbare interpretatie van art. 24 van de Grondwet is echter geheel in strijd met de historie. Sedert 1814 beoogt de grondwetgever immers enkele personen aan te wijzen voor het privilege van bepaalde belastingvrijdom door hen met name te noemen. Slechts is sedert 1848 de kring der geprivilegieerden nauwer getrokken.

Art. 76 van de Grondwet is gericht tegen vreemde staatkundige invloeden op leden van het Koninklijk Huis. Via de onschendbare Koning wordt hier de ministeriële verantwoordelijkheid ingeschakeld.

Zo is de biologische band van de leden van het Koninklijk huis met den Koning staatsrechtelijk gebracht onder de werking van art. 55 Gw.

Uit de wettelijke bepalingen is ook allerlei af te leiden.

Bezien wij eerst de wet op de Raad van State. Art. 2 lid 1 is blijkbaar functioneel bedoeld. Lid 2 van dit artikel heeft wellicht in verwijderd verband ook functionele betekenis. Het is ook mogelijk, dat deze bepaling een zwakke reminiscentie is aan de oude Raad van State van 1531, waarin de hoge adel een plaats had. Een bepaling als die van art. 87 van de Belgische Grondwet, waarbij leden van de Koninklijke Familie werden uitgesloten van het ministerschap, een voorschrift, dat kennelijk reageerde tegen de praktijk van Willem I om zoons tot minister te benoemen, kent het Nederlandse recht niet. Misschien heeft lid 3 van art. 2 ook nog functionele betekenis, om de uitbreiding van de ministeriële verantwoordelijkheid binnen de perken te houden.

Het voorschrift van art. I lid 9 van de Kieswet is te beschouwen als een zwakke poging om de invloed van het Koninklijk Huis op de samenstelling van de volksvertegenwoordiging tegen te gaan. Men wenst echter voor het actieve kiesrecht niet een absolute eis van onthouding. Over het passieve kiesrecht is niets gezegd. Daar geldt dus de algemene regel van artikel 94 Gw. Het voorschrift van artikel I.9 hangt blijkbaar samen met de functionele betekenis van het Koningschap.

De beide bepalingen uit het wetboek van Strafvordering hangen samen met de koninklijke waardigheid, die niet, of zo min mogelijk mag worden gestoord door een betrekken van verwanten des Konings in strafzaken. Misschien ook met de regeerfunctie, om door deze bepalingen zelfs de verdenking van ongewenste invloed van verwanten des Konings op de afdoening van strafzaken te verhinderen. Na een koninklijk besluit toch komt de normale ministeriële verantwoordelijkheid in werking.

Voor zover het privilege uit de Postwet betrekking heeft op de Koning en de troonopvolger is dit functioneel te zien. Het behoort tot de middelen om contact te houden met de bevolking, waardoor een goed bestuur wordt bevorderd. Voor zover het voorrecht niet betrekking heeft op de Koning zelf of op de vermoedelijke troonopvolger, maar op de andere leden van het Koninklijk Huis, is het een typisch voorbeeld van een herinnering aan het patrimoniële koningschap, waar het recht van post een van 's Konings regaliën was. Men vergelijkte daarmee de woelingen in ons land omstreeks de verheffing van Stadhouders Willem IV.

In de aangehaalde voorschriften van de wet op de bevordering en het ontslag van officieren spreekt de herinnering aan het patrimoniële koningschap heel sterk. De biologische verwantschap doet hier een oud recht herleven. Bovendien is het voorschrift van betekenis voor de Koninklijke waardigheid, waar leden van het Koninklijk Huis worden geroepen om de Koning te vertegenwoordigen. Dit laatste geldt in het bijzonder voor de leden bedoeld in lid 2. De beschikkingen vallen echter weer onder de gewone ministeriële verantwoordelijkheid.

De artikelen uit het Wetboek van Strafrecht geven het meeste inzicht. Er is hier ook vrij veel instructieve literatuur, waarbij wij vooral wijzen op de commentaar op het Wetboek van Strafrecht van Noyon, in het bijzonder in de bewerking van Langemeyer.⁵

Uitgangspunt is het onderscheid, gemaakt tussen de regeerfunctie, waarop betrekking heeft art. 92 Wetboek van Strafrecht en de Koninklijke waardigheid, waarop betrekking hebben de art. 108 tot 113. Van belang is hier, dat in artikel 92 genoemd worden Koning, regerende Konin-

⁵ Buys — *De Grondwet* I, 101; De Bosch Kemper — *Handleiding tot de kennis van het Staatsrecht*, 258; Van der Hoeven — *Koninklijk Huis, Prins-Gemaal en Strafwet*. *Tijdschr. Strafr.* 12, 164; Wttwaal — *Themis* 1912, 104.

gin en de Regent. Men zou nu verwachten, dat deze laatste een plaats had gekregen in art. 109, maar hij staat genoemd in artikel 110 W. v. Str. Zo ook weer in art. 112 en niet in art. 111. Een vaste lijn voor de plaatsing van de Regent en van de niet-regerende Koningin is hierbij moeilijk te ontdekken. Toch brengt het feit, of men al of niet behoort tot het Koninklijk Huis en dan nog op welke plaats, belangrijke strafrechtelijke verschillen mee. Het is geenszins uitgesloten, dat één of meer van deze bepalingen eens toepassing zullen vinden. Het was dus zeker nodig hier een nauwkeurige onderscheiding te maken.

Noyon, de schrijver van de bovengenoemde commentaar op het Wetboek van Strafrecht, verstaat onder Koninklijk Huis de geboren prins en prinsessen van dat huis, de afstammelingen van de eerste Koning. Bij optreden van een nieuw stamhuis behoren tot het Koninklijk Huis de afstammelingen van de eerste Koning uit dat huis. Na de dood van een regerende Koningin maken haar kinderen, d.w.z. de broeders en zusters van de nieuw optredende Koning het Koninklijk Huis uit en natuurlijk ook de afstammelingen van de nieuwe Koning. Tijdens het leven van een regerende Koningin behoren haar kinderen niet tot het Koninklijk Huis, maar tot het huis van haar echtgenoot. Vrouwen van leden van het Koninklijk Huis behoren tot dat Huis, ook in haar weduwelijke staat, niet na echtscheiding.⁶

In de door Langemeyer bewerkte uitgave komt men een geheel andere opvatting tegen.⁷ In de eerste plaats heeft Langemeyer er bezwaar tegen, dat volgens de opvatting van Noyon de kinderen van een regerende Koningin niet onder de bescherming vallen van de artikelen uit Boek II, titel II van het W.v.Str. Wat Noyon bedoelt is niet het Koninklijk Huis, maar het Stamhuis, dat zich voortzet in de geslachten. Tot het Koninklijk Huis behoren de op een bepaald ogenblik tegelijk levende leden van het regerende Stamhuis. Daaronder behoren ook de nakomelingen van een regerende Koningin; de ascendenten van een Koning of regerende Koningin, indien een nieuw Stamhuis is opgetreden. Langemeyer vindt voor deze opvatting z.i. steun in art. 24 j° art. 29 Gw. Mede gelet op het onder Koning Willem III feitelijk aanvaarde begrip

Koninklijk Huis, schijnt mij deze omschrijving als weergave van een constitutioneel begrip Koninklijk Huis aanvaardbaar. Hieronder vallen dan degenen, die functioneel met het regeren in betrekking staan en zij die functioneel met de Koninklijke waardigheid in betrekking staan. Beide groepen hebben biologisch dezelfde oorsprong. Functioneel zijn ze echter onderscheiden. Daaruit vloeit dan terstond voort, dat deze beide groepen ook een verschillende plaats innemen ten aanzien van ministeriële verantwoordelijkheid. Hier beslist niet alleen de graad van bloedverwantschap ten opzichte van de regerende Koning of Koningin, maar meer nog de functie, hetzij dat deze betrekking heeft alleen op de Koninklijke waardigheid, hetzij ook op de voorbereiding tot het Koningschap. In deze opvatting zou Prinses Irene, hoewel krachtens burgerlijk recht behorende tot het Huis Bourbon-Parma, constitutioneel nog tot het Koninklijk Huis behoren.

Behoort een Prins-Gemaal tot het Koninklijk Huis? Volgens Burgerlijk recht zeker niet. Om alle onzekerheid uit te sluiten bepaalt artikel 4 (1): „Overal, waar in wetten of wettelijke voorschriften de uitdrukking voorkomt Lid van het Koninklijk Huis of een daarmee gelijkstaande uitdrukking, is Z.K.H. daaronder mede begrepen. Deze bepaling houdt dus niet in opnemings in het Huis, maar een gelijkstelling met de leden daarvan.

Ten aanzien van de naam zijn hier van belang het Koninklijk Besluit van 26 oktober 1937 j° Koninklijk Besluit van 8 januari 1937 en in het bijzonder het door Koningin Wilhelmina met Zijne Doorluchtige Hoogheid de Vorst van Lippe gesloten familieoverdrag. In het genoemde Koninklijke Besluit is aangehaald art. 65 Gw. 1922. Voor de positie van wijlen Prins Hendrik, Prins-Gemaal van Koningin Wilhelmina, vergelijkte men in het bijzonder art. 6 van de wet van 14 januari 1901 Stbl. 35.

Voorlopig kan dus het volgende worden geconcludeerd.

1. Evenals het Nederlandse Koningschap tweerlei element bevat, een biologisch patrimonieel en een constitutioneel, is dit ook het geval bij het Nederlandse begrip Koninklijk Huis.
2. Uitgangspunt behoort te zijn het biologisch-patrimonieel element, zij het ten opzichte van de

⁶ Noyon — *Het wetboek van Strafrecht verklaard I*, 562.

⁷ t.a.p., blz. 562.

toepassing uitbreidend en op andere plaatsen beperkend gemodificeerd.

3. Het strafrechtelijk gepositieerde onderscheid tussen de met de regeringsfunctie in verband staande leden van het Koninklijk Huis en die welke slechts in verband staan met de uitoefening van de Koninklijke waardigheid, is constitutioneel, en in het bijzonder ten aanzien van de ministeriële verantwoordelijkheid, goed bruikbaar.

4. De positie van de Prins-Gemaal ten opzichte van het Koninklijk Huis, is wettelijk zo bepaald, dat er zo gering mogelijke afwijkingen van het normale burgerlijk recht ontstaan. Wel zijn ten aanzien van de Koninklijke waardigheid als van de nauwe relatie tot het regerende Hoofd van

de staat de nodige waarborgen geschapen. Ook dit is van invloed op de ministeriële verantwoordelijkheid. Enigszins stemmen hiermee overeen de positie van de Koningin-Weduwe en die van de Koning of Koningin na abdicatie.

5. De voorschriften van art. 17 Gw 1963 zijn niet alleen vastgesteld met het oog op het biologisch-patrimoniële element, maar vooral met het oog op het constitutioneel-functionele element, waarbij in het laatste geval zowel de functie van het regeren als de functie ter waarborging van de Koninklijke waardigheid in beschouwing moeten worden genomen. Dit geheel beheerst de ministeriële verantwoordelijkheid in de betrekking tot de toepassing van art. 17 Gw 1963.

**BETALING ABONNEMENT
4e KWARTAAL 1965**

Tot 7 oktober a.s. bestaat gelegenheid het abonnement voor het 4e kwartaal 1965 à f 4,50 te voldoen per postwissel of door storting/overschrijving op postrekening Nr 4 47 15 ten name van Moormans Periodieke Pers N.V. met vermelding: „abonnement De Militaire Spectator, 4e kwartaal 1965”.

Wie na 7 oktober gireert is f 0,50 incassokosten verschuldigd, daar dan de kwitanties in omloop zijn.

**MOORMANS PERIODIEKE PERS N.V.
ZWARTEWEG 1 — DEN HAAG**

Pantserinfanterie vecht met en uit het voertuig

door J. J. NORTIER, Luitenant-Kolonel der Infanterie

Pantserinfanterie

Definitie

Volgens de onlangs voor de Koninklijke Landmacht vastgestelde definitie is de pantserinfanterie een speciale soort infanterie, in beginsel bestemd om in nauwe samenwerking met tanks aan het beweeglijk gevecht deel te nemen. Onder „nauwe samenwerking” moet worden begrepen het elkaar wederzijds steunen van infanterie en tanks.

De bij de definitie behorende toelichting geeft verder aan, dat de pantserinfanterie, zolang zij haar beweging kan handhaven, de voertuigen niet zal verlaten en zij daarbij met het boordwapen en zo mogelijk met de overige in het voertuig beschikbare en voor de actie nodige wapens, aan het gevecht deelneemt.

De gepantserde gevechtsvoertuigen verschaffen de pantserinfanterie:

- bescherming (pantsering);
- terreinvaardigheid en snelheid;
- waarnemingsmogelijkheden;
- vuurkracht;
- verbindingen.

Bij de ontwikkeling van nieuwe soorten gepantserde infanteriegevechtsvoertuigen wordt, behalve aan verbetering van beweeglijkheid en bescherming, inzonderheid aandacht besteed aan verhoging van de vuurkracht. Dit laatste tot uiting komend in zowel betere boordwapens als in meer uitgebreide mogelijkheden tot gebruik van alle andere ter beschikking staande wapens vanuit het voertuig.

Samenvattend leert de definitie ons:

- pantserinfanterie is bestemd om te vechten in het ritme van de tanks;
- pantserinfanterie voert het gevecht zo lang mogelijk bereden;
- het voertuig van de pantserinfanterie is niet uitsluitend transportmiddel, maar een *gevechtsvoertuig*, waarmee en waaruit (zo lang de bereden vechtwijze mogelijk is) aan het gevecht wordt deelgenomen.

Snelheid

Een van de belangrijkste grondregels voor het optreden van pantserinfanterie is de snelheid bij het verloop van de aanval. Een zo hoog mogelijk aanvalstempo is bepalend voor het succes en beperkt het verliesrisico. Pantserinfanterie valt echter nooit alleen aan. Het aanvalstempo van de totale gezamenlijke aanval hangt af van:

- de snelheid waarmee met behulp van de steunende vuren (artillerie, mortieren, tanks) de belangrijkste vijandelijke vuurorganen kunnen worden uitgeschakeld;
- de snelheid waarmee het de tanks gelukt om bij het gevecht met vijandelijke pantserformaties het vuuroverwicht te bevechten;
- het juiste gebruik van de steunende vuren door de hoofdcomponenten van de aanval, nl. de tank- en pantserinfanterie-eenheden;
- de juiste mate van samenwerking tussen tanks en pantserinfanterie;
- het juiste gebruik van de gevechtsvoertuigen.

Het uitgestegen gevecht verbreekt het ritme van de aanval. De tanks moeten zich na het uitstijgen van de infanterie aanpassen aan het tempo van de te voet vechtende soldaat. Elk onnodig, niet door vijand of terrein opgedrongen, uitstijgen vormt een belemmering voor de optimale samenwerking met tanks.

Een uitgesproken eigen vuuroverwicht maakt het mogelijk de aanval langer bereden voort te zetten, of zelfs de gehele aanval bereden uit te voeren. Een sterke en ongeschokte vijandelijke pantserbestrijding zal de pantserinfanterie betrekkelijk vroegtijdig tot uitstijgen kunnen dwingen.

Onder alle omstandigheden moet echter worden vermeden de voertuigen te verlaten tegen weerstanden die uitsluitend met vuur kunnen worden uitgeschakeld. Vanzelfsprekend zal het zelfs bij de meest juiste inzet van middelen kunnen voorkomen, dat de pantserinfanterie wordt gedwongen tot uitstijgen voordat het doel is bereikt. De snelle afwisseling tussen het bereden gevecht en de naar tijd en omvang beperkte actie te voet (bestaande uit korte, felle aanvallen) is *het* kenmerk van de pantserinfanterie.

De beslissing om van de bereden vechtwijze over te gaan naar de actie te voet en omgekeerd, is van zeer groot belang. Zij dient bij voorkeur te worden genomen op een zo laag mogelijk niveau.

Dertig jaar geleden

„Aanvallende infanterie zet de voorwaartsche beweging zoo lang mogelijk zonder vuur voort.

Moet het terreinwinnen der infanterie door vuur worden gesteund, dan geschiedt dit in beginsel zoo lang mogelijk door de artillerie.

Elk onderdeel beweegt zich in den vorm en den gang welke in verband met het terrein de meeste dekking bieden, zonder nochtans de algemeene richting uit het oog te verliezen.

Gedurende den aanval is het de taak van de lagere aanvoerders ervoor te zorgen dat de voorwaartsche beweging niet ontijdig tot staan komt. Tegenover een vijand die zijn vuur heeft kunnen organiseren is de voorwaartsche beweging slechts mogelijk, nadat dit vuur is neergedrukt en aldus vuuroverwicht is verkregen.

De strijd om het vuuroverwicht wordt in de eerste plaats gevoerd door de ondersteunende wapenen. De infanterie neemt aan dien strijd deel indien de uitwerking van vorengenoemde wapenen niet voldoende groot is en de afstand tot den vijand een werkzaam vuur met de eigen wapen mogelijk maakt.

Is het gelukt op een of meer punten in de vijandelijke opstellingen door te dringen, dan zullen de voorste afdeelingen trachten de voorwaartsche beweging zoo lang mogelijk door te zetten zonder zich te bekommeren om onderdeelen van den vijand welke nog stand houden”.

Ook de pantserinfanterie

Bovenstaande regels doen, zowel wat spelling als terminologie betreft, wellicht vreemd aan. Begrijpelijk, de bewoordingen zijn letterlijk overgenomen uit een Nederlands gevechtsvoorschrift van 1937. Gebruikt men de huidige spelling, wijzigt men de verouderde termen, dan past het aangehaalde volkomen in het modernste tactische infanterievoorschrift.

De middelen werden geperfectioneerd, de beginselen zijn onveranderd van kracht gebleven.

Ook de aanval van pantserinfanterie is, zelfs met de beste pantsring en de grootste terreinvaardigheid, nimmer een „militaire rit” naar het doel. Juist terreingebruik, aangepaste formaties, agressief leiderschap, geen beweging zonder vuur en

geen vuur zonder beweging, blijven evenals dertig jaar geleden essentiële voorwaarden voor het slagen van de aanval.

Het vuurgevecht van de painfgp

Vuur en beweging

De aanval van de pantserinfanteriegroep bestaat uit een voortdurende afwisseling tussen *vuur* en *beweging*. Bij een voldoende neutralisatie van de vijand is het vanzelfsprekend niet nodig om met de wapens van de groep — boordwapen inbegrepen — aan het gevecht deel te nemen. De voorwaartsche beweging wordt immers door de infanterie zo lang mogelijk zonder vuur voortgezet. De praktijk heeft echter overduidelijk bewezen, dat deze ideale toestand gedurende de gehele aanval nooit wordt bereikt. Zelfs bij de meest uitgebreide vuursteun zullen plaatselijke weerstanden worden ontmoet die, passend bij het optreden van het peloton, de inzet van de groeps wapens noodzakelijk doen zijn.

Bij de uitvoering van het element beweging maken de voertuigen, weer aangepast aan het pelotonsoptreden (formatie), op infanteristische wijze gebruik van het terrein, waarbij de zich bij het bereden gevecht *in* de voertuigen bevindende groepen elkaar onderling en afhankelijk van de mate van vuuroverwicht met vuur steunen.

Binnen het bereik van de vijandelijke wapens, die voor het voertuig een gevaar kunnen opleveren is de beweging slechts mogelijk wanneer de desbetreffende wapens door eigen vuur worden vernietigd of geneutraliseerd (vuuroverwicht).

Vuuroverwicht

Het vuuroverwicht wordt verkregen, behouden c.q. gecompleteerd door:

- snelle, verrassende vuuropening;
- vuurvolumen;
- uitwerking op het doel.

Behalve voortdurende waarneming, juiste wijze van verplaatsing door het terrein en camouflage, is een goede vuuropstelling een van de eerste voorwaarden voor het afgeven van snel en verrassend vuur.

De hoeveelheid uit te brengen vuur (het vuurvolumen) is afhankelijk van de door de vijand ingezette wapens. Het ligt voor de hand, dat hierbij behalve gebruik van het boordwapen, ook

gelijktijdige inzet van andere groepswapens vereist kan zijn.

De uitwerking op het doel is afhankelijk van schootsafstand, aard van het doel en de geoefendheid van de schutter. De groep beschikt over een aantal gevarieerde wapens; bij een juiste vuurleiding zullen die wapens worden ingezet, die de beste resultaten garanderen. Derhalve, behalve voor gebruik van het boordwapen eveneens volledige aandacht voor de overige ter beschikking staande wapens!

Vuuropening en vuuropstelling

De vuuropening vindt plaats:

- uit een reeds ingenomen gedekte opstelling;
- uit een schiethalte;
- tijdens het rijden.

Vuuropening uit een reeds ingenomen gedekte opstelling heeft uiteraard de voorkeur. Dit kan bv. vóórkomen, wanneer één of meer groepen uit een (tijdelijke) opstelling het voorwaarts gaan van de rest van het peloton beveiligen.

Bij het vuren uit een schiethalte kan minder aandacht worden besteed aan een juiste stellingkeuze. De vereiste snelheid van vuuropening noodzaakt tot vuurafgifte, vrijwel onmiddellijk an het onderkennen van de doelen. In terrein met minder goede dekking wordt het risico om door vijandelijk vuur te worden uitgeschakeld zo veel mogelijk teruggebracht door beperking van de duur van de schiethalte. Deze duur bedraagt — om de gedachte te bepalen — niet meer dan 15 sec. Tijdens het vuurgevecht wisselen vuuropstelling c.q. schiethalte en beweging elkaar voortdurend af.

Wat dit betreft loopt de bereden aanval geheel parallel met de aanval te voet, het bekende spel van vuur en beweging in de pelotons en groepen.

Beweeglijkheid en snelheid van het gevechtsvoertuig moeten bij elke aanval worden uitgebuit door voortdurend veranderen van opstelling, zodat telkens weer de vijand verrassend onder vuur kan worden genomen. De verplaatsing van de ene vuurpositie naar de andere dient zo gedekt mogelijk geschieden. Weer een treffende overeenkomst met het gevecht te voet: volledig gebruik van de terreinmogelijkheden, neerdrukken c.q. vernietigen van de vijand, vuur en beweging. Ook het bereden gevecht is geenszins een dolle rit naar het doel.

Naarmate men de afstand tot de vijand verkleint,

wordt de behoefte aan vuur groter en zal, bij de strijd om het vuuroverwicht, het gebruik van andere wapens dan het boordwapen een rol gaan spelen.

Rijdend vuren, dat is het vuren uit het bewegende voertuig, vindt plaats:

- in een noodgeval, bv. bij het plotseling stoten op vijandelijke weerstand onder voor ons ongunstige omstandigheden;
- bij het uitvoeren van de bereden stormaanval;
- in sommige gevallen bij het doordringen in de vijandelijke opstellingen, bv. bij zwakke vijand, indien snelheid prevaleert.

Rijdend vuren is geheel te vergelijken met het vuren van de heup door infanterie te voet. Men streeft daarbij in de eerste plaats naar neutralisatie van de vijand. De psychologische en neerdrukkende werking is groter dan het uiteindelijke trefferresultaat.

Bereden stormaanval

In de huidige infanterie- en cavalerievoorschriften komt tot uitdrukking, dat de bereden stormaanval:

- mogelijk is, indien de vijandelijke pantserbestrijdingsmiddelen in voldoende mate zijn uitgeschakeld;
- door pantserinfanterie wordt uitgevoerd zolang de tank- en pantserinfanterie-eenheden in beweging kunnen blijven;
- wordt uitgevoerd met de grootst mogelijke snelheid en zoveel mogelijk vuur.

In het moderne gevecht zal de bereden stormaanval geenszins tot de hoge uitzonderingen behoren.

Het beweeglijke gevecht veronderstelt weinig of geen gelegenheid tot uitgebreide graafwerkzaamheden, zodat de aanval op vluchtig voorbereide vijandelijke opstellingen eer regel dan uitzondering zal zijn. Ook zal het ontmoetingsgevecht waarbij nauwelijks sprake is van een op de verdediging voorbereide vijand, een groot percentage van de te voeren gevechten uitmaken. Snelheid kan op enkele honderden meters van de vijand de minste verliezen aan eigen zijde opleveren. Tenslotte mag eveneens niet worden vergeten, dat elke aanval een zekere mate van eigen vuuroverzicht vereist, wil hij kans van slagen hebben.

Met *alle* beschikbare wapens — handgranaten inbegrepen — vernietigt de groep de vijand in of achter dekkingen of dwingt hem zijn dekking te verlaten, waarna hij met het vuur van boordwapens, lichte mitrailleurs en geweren wordt aangegrepen.

Een plaatselijk goed ingegraven vijand kan slechts worden uitgeschakeld door uitgestegen acties. Nabijbestrijding van vijandelijke tanks zal eveneens dwingen tot plaatselijk en tijdelijk uitgestegen optreden.

Resumé

Vuur en beweging blijven zoals dit van oudsher is geweest de elementaire dragers van het gevecht.

Doel van het vuurgevecht blijft als vanouds het vernietigen en/of neutraliseren van de vijand. *Alle* wapens van de groep dienen mee te werken aan het behouden c.q. verkrijgen van het vuuroverwicht.

Vuuropening vindt — waar mogelijk — plaats uit een gedekte opstelling (reeds ingenomen vuurpositie of schiethalte).

Rijdend vuren vindt slechts plaats onder bepaalde omstandigheden en tijdens de bereden stormaanval.

Opleidingsaspecten

Een leemte in de opleiding

In het algemeen bestaat een zekere aarzeling bij het trekken van de consequenties, verbonden aan de toepassing van het in de definitie pantserinfanterie vastgelegde optreden. Het feit, dat voertuig en wapens met bemanning zowel bij bereden optreden als bij actie te voet één gevechtsapparaat vormen, wordt ondanks de in de meer genoemde definitie duidelijk aangegeven gebondenheid aan het voertuig, niet altijd ten volle geaccepteerd.

De schietopleiding voor geweer en lichte mitrailleur is nagenoeg geheel gebaseerd op het gevecht van infanterie te voet. Zij is niet *af*, zij mist de bekroning, nl. de opleiding ten behoeve van de pantserinfanterie.

De gevechtswaarde van de groep *in* het voertuig wordt eveneens grotelijks beïnvloed door de schietvaardigheid van de groepsleden. Kenmerkend is ook, dat zelfs in de nieuwste organisatie de benaming, „boordschutter” niet voorkomt.

Het aannemen van de juiste schiethouding uit het voertuig dient het werk van seconden te zijn en dientengevolge te worden beoefend. Vuren uit het stilstaande voertuig met lopende motor en vuren uit het rijdende voertuig stellen bepaalde eisen aan de schutter.

De opleiding in het werpen van handgranaten ware eveneens aan te passen aan het optreden van de pantserinfanterie.

Gevechtsschietoefeningen moeten culmineren in groeps- en pelotonsoefeningen, bereden, te voet en combinaties daarvan, waarbij tijdens het gevecht te voet steeds de steun van het boordwapen moet zijn verdisconteerd.

Het verdient aanbeveling deze gevechtsschietoefeningen op te zetten als standaardoefeningen, die eveneens kunnen worden gebruikt voor de opleiding — al dan niet met losse patronen — op de normale oefenterreinen.

Oefenvoorbeelden

Overeenkomstig de strekking van dit artikel behandelen de gegeven voorbeelden hoofdzakelijk de bereden aanval. Overigens zijn zij slechts een greep uit vele mogelijkheden en maken op geen enkele wijze aanspraak op volledigheid. Zij dienen enerzijds ter verduidelijking van de in de tekst weergegeven zienswijze met betrekking tot de manier waarop het bereden gevecht kan worden gevoerd en kunnen anderzijds wellicht dienen als richtlijnen voor het samenstellen van andere en meer gedetailleerde oefeningen.

VUREN UIT EEN GEDEKTE OPSTELLING (afb. 1)

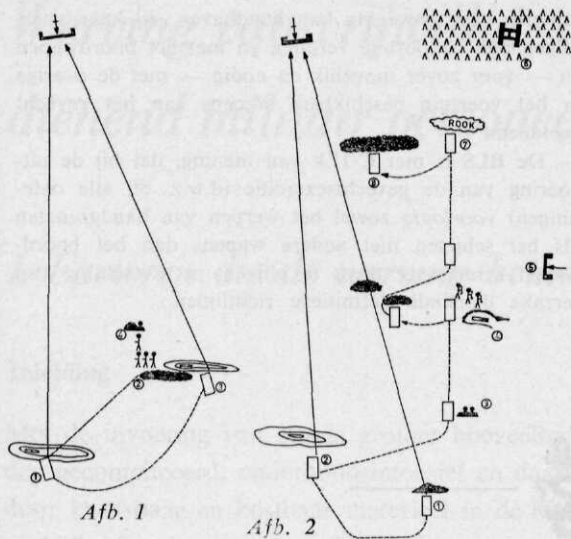
Het voertuig bevindt zich in een gedekte vuurpositie. Het boordwapen heeft het vuur geopend op een vijandelijke mitrailleur, 800 m (zie 1). Schuins rechts, 2 uur — 300 vluchten enkele geweschutters uit bosjes. Gpc geeft vuurbevel aan lt mitr. (zie 2).

Vij staakt vuren. Gpc geeft opdracht om van stelling te veranderen. Na bereiken van nieuwe vuurpositie (zie 3) opent vij mitr opnieuw het vuur. Boordwapen hervat het vuur.

Vij gwr schutter, 11 uur — 150 (zie 4). Gpc geeft 2 geweschutters vuurbevel.

VUREN UIT EEN SCHIETHALTE

De aanvallende groep neemt tijdens een ver-

plaatsing een plotseling verschijnende vij rkw waar, bv. 3 uur — 200.

Gpc geeft tijdens het rijden vuurbevel, beveelt schiethalte. Vij doel kan worden bestreden door gwrn of lt mitr.

Voorwaartse beweging wordt voortgezet, waarna gp mitr vuur ontvangt, 11 uur — 500; tegelijkertijd komt re nevangp onder vij gwrvuur. Schiethalte en vuurbevelen voor boordwapen (vuur op vij mitr), voor lt mitr en gwr (vuur op vij gwr schutters).

STEUN AAN NEVENGROEPEN UIT SCHIETHALTE

Pel verplaatst in verspreide formatie, gp in tweede vtg van re. Regp ontvangt vuur van rkw en enkele gwrschutters, 2 uur — 200.

Gpc geeft tijdens verplaatsing vuurbevel, beveelt schiethalte. Doel wordt bestreden door boordwapen en lt mitr.

WERPEN VAN HANDGRANATEN UIT VOERTUIG

De gp valt in pelsverband aan op vij die zich vluchtig ter verd heeft voorbereid. De gp is de vij tot enkele honderden meters genaderd en het pel heeft zojuist de (bereden) stormaanval ingezet. Op het punt waar de gp de vij stg binnendringt bevinden zich gwr schutters in open schuttersputten. Gpc heeft bevel tot werpen van handgranaten li en re.

AFWISSELING VAN BEREDEN GEVECHT MET ACTIE TE VOET (afb. 2)

De gp, aanvallend in pelsverband, heeft op ca.

800 m een vij weerstandsnest waargenomen met mitr.

Het vtg bevindt zich in een enigszins gedekte opstelling (zichtdekking), boordwapen heeft het vuur geopend op vij weerstand. Na enkele vuurstoten beveelt de gpc stop, stop, stop en laat stelling veranderen naar een betere vuurpositie (zie 2). Na vuuropening uit de nieuwe opstelling gelukt het de vij mitr tot zwijgen te brengen, waarna de groep een sprong voorwaarts maakt. Tijdens de verplaatsing ontvangt de gp plotseling vuur van 2 ingegraven geweschutters, 1 uur — 100 (zie 3).

Gpc beveelt lt mitr vuur te openen en geeft 1 gwr schutter opdracht handgranaten gereed te houden. Gpc geeft ch opdracht zo dicht mogelijk langs ingegraven vij te rijden en laat, op werpafstand gekomen, rijdend, handgranaten werpen, vernietiging wordt eventueel voltooid door het overrijden van de schuttersput. Gp ontvangt vuur uit een overdekte opstelling met schietgat, 1 uur — 250 (zie 4). Gpc doet uit schiethalte, mogelijk rijdend, vuur openen met boordwapen. Zodra vuuroverwicht is verkregen, laat gpc, rekening houdend met de dode hoek van het schietgat, het vtg zo snel mogelijk naar de vij opstelling rijden en draagt ca. 3 groepsleden op de ingegraven vij, uitgestegen met handgranaten te vernietigen.

Lt mitr houdt tijdens het oprijden het schietgat onder vuur. Vtg stopt in dode hoek en vij wordt door gedeeltelijk uitgestegen gp vernietigd. Na instijgen wordt voorwaartse beweging hervat.

Gp ontvangt vij lt mitr vuur 3 uur — 150 m, lt mitr en gwr schutter openen rijdend vuur (zie 5). Verondersteld wordt, dat vij voldoende wordt uitgeschakeld dan wel vernietiging daarvan zal geschieden door nevangp.

Gp neemt vij tk in bosjes waar, ca. 200 m (zie 6). Gpc doet onmiddellijk rookscherm leggen, laat vtg gedekte opstelling nemen, geeft gp opdracht zich met LAW's gereed te maken voor uitstijgen. Het boordwapen beveiligd; vij tk wordt door uitgestegen gp vernietigd.

Naschrift

Het hoofdwapen van de pantserinfanterie is het gevechtsvoertuig. Erkent men de bereden vechtwijze niet, onderschat men de mogelijkheden tot vechten met en uit het voertuig, dan wordt dit wapen gedegradeerd tot een zuiver transportmiddel. Voor elke actie zal dan moeten worden uitgestegen, waardoor het aanvalstempo wordt

teruggebracht tot de snelheid van infanterie te voet. Dit betekent een teruggang van vele jaren. Infanterie van 1965 zal dan moeten optreden als de infanterie van 25 jaar geleden.

Naschrift van de redactie

Vorenstaand artikel geeft aanleiding tot het volgende commentaar.

— De BLS is van mening, dat zolang de pantsrin-

fanterie haar beweging kan handhaven, zij haar voertuigen niet behoort te verlaten en met het boordwapen en — voor zover mogelijk en nodig — met de overige in het voertuig beschikbare wapens aan het gevecht deelneemt.

— De BLS is met C-11k van mening, dat bij de uitvoering van de gevechtsexercitie (d.w.z. bij alle oefeningen) *voorlopig* zowel het werpen van handgranaten als het schieten met andere wapens dan het boordwapen achterwege dient te blijven, in afwachting van terzake dienende definitieve richtlijnen.

Nieuwe uitgave

Mars in Cathedra 1865-1965, door J. J. de Wolf, 294 blz., geïll. Uitg. (t.g.v. 100-j. bestaan); Ver. t. beoefening v. d. krijgswetenschap, Den Haag, 1965.

Niemand van de leden beschikt over de volledige Organen van Krijgswetenschap, daarom is dit Gedenkboek zo belangrijk, omdat het een overzicht geeft van wat er de laatste 100 jaren leefde in het Nederlandse officierskorps. Het belang van de Vereniging blijkt uit de directe of indirecte invloed op de veranderingen bij de krijgsmachtonderdelen, door middel van de voordrachten en de discussies in deze afgelopen eeuw.

Het overzicht is uiteraard beknopt; Gen. De Wolf schrijft dan ook in zijn inleiding: „Het gedenkboek is, in hoofdzaak, opgebouwd rondom citaten uit of sterk verkorte weergave van de gehouden voordrachten”. Het werk is goed geschreven en prettig leesbaar. Bij de inleiding is een lijst van ereleden, voorzitters, secretarissen en penningmeesters opgenomen. Het boek begint met de geschiedenis van de Vereniging; daarna komen de algemeen-militaire vraagstukken en de militair-politieke beschouwingen. Vervolgens worden de Krijgsmachtdelen onder de loep genomen: de Koninklijke Marine, de Koninklijke Landmacht (organisatie, personeelsvraagstukken, officiersopleiding, tactiek, logistiek, bewapening enz.), het Koninklijk Nederlands-Indische Leger tot de opheffing in 1950, en de Koninklijke Luchtmacht. De Civiele verdediging, Samenwerking en coördinatie van de krijgsmachtdelen en Namijmeringen besluiten dit gedenkboek, dat iedere officier in zijn boekenkast moet hebben. W. CHR. DE L.

Werving van vrijwillig dienend militair personeel

door M. G. WOERLEE, Kapitein der Infanterie

1. Factoren die de werving beïnvloeden

Inleiding

Met de invoering van steeds grotere hoeveelheden gecompliceerd, onderhoudsintensief en daardoor kwetsbaar en kostbaar materieel in de Koninklijke Landmacht, doet de behoefte aan meer vrijwillig dienend personeel zich in steeds sterkere mate gevoelen. Zo maakte o.a. de staatssecretaris van defensie KL in feb. 1965 in een persconferentie een ambitieus plan bekend voor de werving van rond 15.000 vrijwilligers op basis van een vier- à zesjarig contract. De wervingsactiviteiten zijn daarom in de laatste jaren steeds meer in de belangstelling komen te staan. Het doel van deze verhandeling is nu, in drie artikelen achtereenvolgens de factoren in beschouwing te nemen die de werving beïnvloeden en daarna een aantal maatregelen te bezien, die de wervingsresultaten mogelijk kunnen verbeteren.

Factoren die de werving van vrijwillig dienend personeel beïnvloeden

1. Algemeen

Op de wervingsresultaten hebben enkele min of meer belangrijke factoren invloed. Achtereenvolgens zullen drie van deze factoren worden behandeld, nl.:

— de instelling van het Nederlandse volk t.a.v. de krijgsmacht (m.n. van de Koninklijke Landmacht) en de waardering voor het militaire beroep;

— de toestand op de arbeidsmarkt en de arbeidsvoorwaarden die de Koninklijke Landmacht biedt;

— een aantal drempels die de toeloop tot vrijwillige dienstneming hinderen.

2. De instelling van het Nederlandse volk t.o.v. de krijgsmacht (de Koninklijke Landmacht) en de waardering voor het militaire beroep

a. HET HISTORISCHE ASPECT

Eeuwenlang heeft onze „landmacht” voor het overgrote deel bestaan uit buitenlandse huurtroepen. Deze vreemdelingen waren doorgaans niet bijzonder gezien bij de bevolking, waarvan hun gedrag en mentaliteit wel de oorzaak zullen zijn geweest. Tot 1829 heeft Nederland huurtroepen in dienst gehad; dat is nog geen 150 jaar geleden!

Ook de dienstplicht heeft, in de vorm van de Napoleontische Conscriptie, een bijzonder ongunstige entree gemaakt in de Nederlandse historie. De slechte reputatie van de huurtroepen, de Napoleontische Conscriptie en het hierna (bijna een eeuw lang) gevoerde halfslachtige dienstplichtbeleid (o.a. remplaçantensysteem) hebben in de negentiende eeuw bij het Nederlandse volk een aversie tegen de landmacht, en speciaal tegen de dienstplicht, doen ontstaan. De nawerking van de in voorgaande eeuwen ontstane geringe waardering voor de landmacht van toen, is — hoewel moeilijk te bewijzen — naar de overtuiging van de schrijver nog altijd van invloed.

b. HET TECHNISCHE ASPECT

Hoewel het grootste deel van de Nederlandse bevolking de noodzaak van de zelfverdediging — in collectief verband met de andere NAVO-partners — wel degelijk inziet, uit ditzelfde volk zich over het algemeen in het openbaar of in eigen kring slechts weinig positief.

Weliswaar valt er in de laatste jaren een lichte verbetering op te merken, maar de waardering voor het militaire beroep als zodanig is weinig of niet gestegen. Anders gezegd: het begrip „noodzakelijk kwaad” doet nog altijd opgeld. De noodzaak van het militaire apparaat wordt wel ingezien, maar de waardering voor de krijgsmacht,

en in het bijzonder voor het militaire beroep, heeft nog altijd zeer te lijden onder het begrip „kwaad”.

Daarbij komt dan de mening dat door de vlucht die de techniek in het militaire apparaat heeft genomen, een leger meer en meer onbetaalbaar wordt voor een klein land; bovendien heeft bij velen de mening postgevat, dat tegen de machtige pantserslegers van het Oostblok de NAVO-legers niet opgewassen zullen zijn (afb. 1). Bij gebruik van kernwapens achten velen zich al bij voorbaat geheel verloren en men acht dan de overlevingskansen uitermate gering.

c. HET ECONOMISCHE ASPECT

Bijna een vierde deel van de rijksbegroting wordt besteed aan onze defensie. Met het oog op het hiervoor genoemde technische aspect voelt men zich over het algemeen verontrust over de steeds grotere defensieuitgaven en men is sceptisch gestemd t.o.v. de doelmatigheid van onze strijdkrachten. „Als wij al dat defensiegeld nu eens voor huizenbouw en wegeaanleg gebruikten” is o.m. ook zo'n gezegde, waaruit blijkt, dat de direct „aan den lijve” merkbare noden het altijd winnen van de noodzakelijke voorzieningen, waarvan het doel de „man in the street” niet duidelijk voor ogen staat.

Dit verschijnsel is overigens niet iets van deze tijd. Raadspensionaris Johan de Witt schreef eertijds reeds aan een vriend: „De aerdt van de Hollanders is soodanigh, gelijk U.E. mede ten beste bekend is, dat als haer de noodt ende periculen niet seer claer voor oogen coomen, zij geenszins gedispeneert connen werden om naer behoren te vigileren voor haer eigen securiteit”.

d. HET GEESTELIJKE ASPECT

Hier spreekt sterk de vrees voor de universele (zelf)vernietiging. Gevolgen zijn hiervan o.m. de groei van het pacifisme, vooral in ethisch en sociaal bewogen, intellectuele kringen. Deze pacifistische stromingen, vaak ongemerkt aangemoedigd door extreem linkse richtingen, vindt men in alle democratische partijen en geestelijke groeperingen en wel:

- op religieuze of ethische grondslag;
- op politieke ondergrond of doelstelling berustend;
- in de vorm van vredesbewegingen van aanwijsbaar communistische origine.

Hoewel deze pacifistische verschijnselen na iedere oorlog opgeld doen, worden zij nu toch zeer

versterkt door de invloed die het kernwapen uitoefent.

e. HET PERSOONLIJKE ASPECT

Van een dienstplichtige wordt een groot persoonlijk offer van 18 à 20 maanden dienstdienst gevraagd ten behoeve van de gemeenschap. De steeds langer durende schoolopleiding brengt met zich, dat op het tijdstip dat de jongeman aan de slag kan gaan, of juist aan het werk is getogen, hij zijn dienstplicht moet gaan vervullen. Hij kan na zijn scholing vaak niet de werkkring vinden, waarin hij gaarne zou willen worden opgenomen, omdat de werkgever weet dat hij zijn dienstplicht nog moet vervullen. Zo weegt het te brengen gemeenschapsoffer extra zwaar en wordt de dienstplicht doorgaans beschouwd als remmend voor de voorgenomen loopbaan. Het besef dat men zijn volk *dient* in de ware zin des woords is gewoonlijk niet aanwezig of wordt overheerst door zelfbeklag. De individualistische aard van de Nederlander en de uitwerking van de andere genoemde aspecten veroorzaken een over het algemeen negatieve instelling jegens de dienstplichtvervulling en een weinig positieve waardering over de krijgsmacht zelf. De term „noodzakelijk kwaad” houdt alle elementen van deze waardering reeds in.

f. HET MILITAIRE ASPECT

De Koninklijke Landmacht is van de drie krijgs-

Afb. 2 ...weinig comfort te velde...

Afb. 1 ... technisch aspect ...

machtdelen wel het meest in het oog springend. In het dagelijkse leven wordt de niet-militair er het meest frequent mee geconfronteerd. Grote recreatiegebieden zijn nodig voor oefeningsdoel-einden; oefeningen met lawaai en ongemak zijn vaak storend en lange colonnes hinderen het drukke verkeer op de wegen.

De Koninklijke Landmacht herbergt bovendien verreweg het grootste aantal dienstplichtigen en de meeste niet-specialistische functies. De laatsten komen in vreedstijd vaak weinig tot hun recht (bv. munitiedragers, e.d.). Eveneens wordt van de dienstplichtigen juist in dit krijgsmachtdeel fysiek veel geëist en ontbreekt te velde veelal enig comfort (afb. 2).

3. De toestand op de arbeidsmarkt en de arbeidsvoorwaarden, die de Koninklijke Landmacht biedt

a. ALGEMEEN

De hoogconjunctuur in West-Europa en de vlucht die de industrie heeft genomen brengen momenteel — vooral bij de geschoolde krachten — een arbeiderstekort met zich. Het is een reële verwachting, dat deze spanning op de arbeidsmarkt de eerstvolgende jaren nog zal blijven voortbe-

staan. Wil de Koninklijke Landmacht dus beroepspersoneel werven (waaronder in dit betoog te verstaan al het vrijwillig dienend personeel met enig contract), dan zal deze zich in een gunstige concurrentiepositie moeten plaatsen tegenover het civiele bedrijfsleven. Deze positie zal zich moeten uitdrukken in zowel de primaire als de secundaire arbeidsvoorwaarden.

b. DE PRIMAIRE ARBEIDSVOORWAARDEN

De bezoldiging van de Kort Verband Vrijwilligers (KVV'ers) en Vrijwillig Nadienenden (VND'ers) kan de vergelijking met vergelijkbare functies in dezelfde leeftijdsgroep beslist goed doorstaan. Ook de premie bij beëindiging van het dienstverband is aantrekkelijk.

De bezoldiging van het beroepspersoneel met een onbeperkte verbintenis wordt regelmatig verhoogd en bij bepaling van de weddeschalen worden de salarissen in het civiele leven zorgvuldig bestudeerd.

Het zonder meer vergelijken van de salariëring van militairen en niet-militairen dient echter — gezien van de vele inconvenianten die (vooral in troepenfuncties) in het militaire beroep voorkomen — met de nodige voorzichtigheid te geschieden. De onlangs ingestelde „oefentoelage” die ter

compensering van de vele inconveniënten bij de oefenende troep dient, wijst reeds op een ontwikkeling in de richting van „ontkoppeling” van militaire bezoldiging van de salarissen, waarop deze doorgaans wordt afgestemd.

Niet geheel juist lijkt schrijver ook het feit dat de bezoldiging per rang met hetzelfde aantal dienstjaren veelal geen verschillen vertoont. Van enig verschil in de waardering van functies en opleiding is dus geen sprake. In deze is de vergelijking met het civiele bedrijfsleven moeilijk te trekken. Dit systeem is echter wél acceptabel, indien hier zeer goede en snelle promotiekansen voor hoger gevormde functionarissen tegenover staan. Natuurlijk moeten deze snellere promotiemogelijkheden ook bestaan voor de excellerende troepenofficieren en -onderofficieren, daar anders een onrechtvaardige discriminatie zou plaatsvinden. Wanneer deze noodzaak tot differentiatie in de bevorderingsgang niet wordt onderkend, dan zal vooral een groot aantal specialisten door het civiele bedrijfsleven worden „uitgekocht” en zal bovendien de animo voor het volgen van een hogere militaire vorming gaandeweg afnemen.

C. DE SECUNDAIRE ARBEIDSVORWAARDEN

Deze kunnen worden verdeeld in:

— een aantal materiële voordelen, zoals goedkope of kosteloze huisvesting en voeding, verblijfsvergoeding voor gehuwden, vergoeding van reis- en verblijfkosten, gratis medische en tandheelkundige verzorging voor de militair zelf en tegemoetkoming in de kosten hiervan voor zijn gezinsleden, kledingtoelagen, kleding en uitrusting in bruikleen, vrij of tegen gereduceerd tarief reizen, verlofregeling, gelegenheid in militaire winkels tegen gereduceerd tarief te kopen enz.;

— een aantal moeilijk te omschrijven factoren, die het arbeidsmilieu, de arbeidssfeer bepalen, zoals recreatie, legering/huisvesting (afb. 3), vrijetijdsbesteding, promotiekansen, intermenselijke verhoudingen tot meerderen en ondergeschikten, studietoelagen, waarderingssysteem, onderscheidingenbeleid, kortom een aantal factoren die maken dat men zich prettig, tevreden en gelukkig voelt in de gekozen werkkring.

Het is vooral de laatste jaren gebleken, dat het spreekwoord „geld verzoet de arbeid” lang niet altijd aanleiding is om een militaire verbintenis te sluiten. Daarom is het beslist noodzakelijk de laatste groep van factoren nauwkeurig te ana-

Afb. 3 ... sfeervolle accommodatie en lage prijzen ...

lyseren en, waar dit mogelijk is, verbeteringen aan te brengen.

Hoe belangrijk de bezoldiging ook mag zijn, zonder het kweken van „arbeidstevredenheid” zullen wervingspogingen voor het verkrijgen van grote aantallen vrijwilligers zonder succes blijven!

4. Drempels die de toeloop tot vrijwillige dienstneming hinderen

Hoewel min of meer behorend tot de groep secundaire arbeidsvoorwaarden, of liever arbeidsomstandigheden, worden de volgende hindernissen, om redenen van belangrijkheid apart belicht.

a. MILITAIRE TUCHT — DISCIPLINE — ONDERGESCHIKTHEID

Juist in de Koninklijke Landmacht, waar zeer vele lagere (maar directe) gezagsdragers zélf ook dienstplichtigen zijn van nagenoeg dezelfde leeftijdsgroep als hun ondergeschikten, is de juiste handhaving en uitoefening van het gezag een moeilijke zaak. In tijd van vrede staat het nut van vele opdrachten de ontvanger van de opdracht niet altijd even duidelijk voor ogen. Een gezagsconflict is daarom snel geboren. Het dikwijls ontbreken van ervaring en zelfvertrouwen bij het dienstplichtig officiers- en onderofficierskader bederft vaak de sfeer bij een eenheid. Het door zwakke aanvoerders uitgeoefende gezag wordt moeilijk aanvaard en werkt een negatieve instelling in de hand. De combinatie van de moeilijke gezagsaanvaarding en de min of meer verouderde reglementen, waarin het tuchtrecht staat omschreven, kweekt over het algemeen gemakkelijk wrevel. Daarbij komt dan dikwijls nog

een sceptische instelling jegens de uitvoering van het *beklagrecht*. „Een meerdere krijgt toch altijd gelijk” is in deze een veel gehoord verwijt. Ook de niet-militair kijkt vreselijk op tegen begrippen als tucht en discipline en kan zich eenvoudig niet voorstellen, dat men in militaire dienst „prettig” kan werken.

b. HET UNIFORM

Het altijd moeten dragen van een uniform voelen velen als een bezwaar. Het vreemde is dat aan talloze voorbeelden van uniformering in het civiele leven bewust of onbewust wordt voorbijgezien. Immers: personeel van de Nederlandse Spoorwegen, PTT-personeel, personeel van vele bedrijven, laboratoria, ziekenhuizen, schildersbedrijven, enz. draagt ook *bedrijfs-* of *beroepskleding*. Er zit in deze weerstand wellicht ook een zeker gevoel van angst om een „massa-artikel” te worden. Het is typerend voor ons volkskarakter dat men niet als een nummer, maar als een individuele persoonlijkheid, met een eigen wilsbeschikking, wil worden beschouwd. Bovendien is het belangrijk om hier te signaleren dat de bedrijfskleding in het civiele leven na de arbeid wordt uitgetrokken en het grootste deel van de militairen dan weer een ander uniform aantrekt, dat hen dan blijft onderscheiden van de rest van de bevolking en hen duidelijk zichtbaar (en voelbaar) onder de militaire discipline blijft plaatsen (groetplicht, handen in de zakken, jas los enz.).

c. ONTBREKEN VAN ZICHTBAAR PRODUKTIEVE ARBEID

Het vooruitzicht een levenstaak te zoeken in een

bedrijf, waarin nuttige eindresultaten vaak niet duidelijk zichtbaar of merkbaar zijn, stuit velen tegen de borst. Men is vaak onbewust bang in het militaire vak geen bevrediging te vinden van de *arbeidslust*, vooral ook onder druk van de hierboven beschreven drempels.

d. OVERPLAATSINGEN EN HUISVESTINGSPROBLEEM

De talloze voorbeelden van *huisvestingsmoeilikheden*, gepaard gaande met de *vele overplaatsingen* van de militair, schrikken vele mannen af om een militaire loopbaan te kiezen. Vooral gehuwden en diegenen die aan een toekomstige gezinsvorming denken, vinden dit een belangrijke factor bij de beroepskeuze.

Slotopmerking

Aan het einde van dit eerste artikel mag worden volstaan met slechts te constateren, dat de gehele scala van factoren die van invloed is op de werving, wijst op een enorme complexiteit van het onderwerp. Daarbij pretendeert schrijver nog geenszins volledig te zijn geweest. In de volgende artikelen over dit onderwerp zal worden getracht een aantal maatregelen te behandelen die naar zijn mening een positieve invloed op de wervingsresultaten zouden kunnen hebben. Schrijver hoopt dat dit eerste artikel moge bijdragen tot verdieping van het inzicht in de problematiek rond de werving en hij hoopt dat — zo dit nog niet het geval mocht zijn — de belangstelling voor dit voor ons allen zo belangrijke onderwerp is gewekt.

(Wordt vervolgd)

Berekeningen met betrekking tot de radioactiviteit

door P. L. FLINKERBUSCH, Eerste Luitenant der Koninklijke Luchtmacht

In een vorig artikel¹ werden tabellen behandeld met behulp waarvan op eenvoudige wijze tamelijk nauwkeurige berekeningen m.b.t. de radioactiviteit konden worden uitgevoerd en wel bij een $t_{in} = 1.5$ tot en met 90 en een $t_{uit} = 2$ tot en met 96 uur na de explosie.

De NBC-post op een onderdeel heeft voor het plannen van patrouilles in het radioactief besmette terrein slechts een gedeelte van de tabellen nodig, immers:

- a. een meetploeg zal in de praktijk niet langer dan 12 uur in het besmette gebied verblijven i.v.m. maaltijden a.a.;
- b. de maximaal toegestane dosis is tamelijk klein en zal in de meeste gevallen binnen 12 uur worden bereikt.

Het is daarom dat de tabellen zodanig werden herzien dat zij slechts die gegevens bevatten die in de praktijk daadwerkelijk worden gebruikt. Zij bevatten thans factoren die behoren bij een bepaalde t_{in} en een bepaalde verblijfsduur ($\frac{1}{2}$ tot 12 uur). Een gedeelte van de tabel geldend voor

een verval van 0,8 is bij dit artikel opgenomen. Het meenemen van een dosimeter door de meetploeg blijft uiteraard onvoorwaardelijk verplicht, omdat het verval door diverse omstandigheden kan afwijken van het door de NBC-post berekende verval.

Berekeningen

Dosis

Zoals in het vorige artikel¹ uiteengezet, geldt $D = I_1 \times f$, waarbij D de dosis is, I_1 de intensiteit op 1 uur na de explosie en f de in de tabel opgenomen factor. Zoek in de desbetreffende tabel in de kolom van de gegeven t_{in} de factor op die behoort bij de gegeven tijdsduur (S). Vermenigvuldiging van de I_1 met deze factor geeft de gevraagde dosis.

Voorbeeld

Gegeven: $t_{in} = H_3$
 $S = 4$ uur
 $I_1 = 500$ r/h
 $n = 0.8$

Gevraagd: D

Oplossing

De factor behorende bij een $t_{in} = H_3$ en een $S = 4$ uur

¹ Mil. Spect. 134(1965)(8)364.

TABEL voor $n = 0,8$

Verblijf (uren)	$t_{in} = H +$									
	1.5	2	2.5	3	3.5	4	4.5	5	5.5	6
.5	.321	.262	.223	.195	.174	.157	.144	.133	.123	.116
1	.583	.485	.418	.369	.331	.301	.277	.256	.239	.224
1.5	.806	.680	.592	.526	.475	.434	.400	.372	.347	.327
2	1.001	.854	.749	.670	.608	.557	.516	.408	.430	.424
2.5	1.175	1.011	.893	.803	.731	.673	.624	.583	.547	.516
3	1.332	1.155	1.026	.926	.847	.781	.727	.680	.639	.604
3.5	1.476	1.288	1.149	1.042	.955	.884	.824	.772	.727	.689
4	1.609	1.411	1.265	1.150	1.058	.981	.916	.860	.812	.770
4.5	1.732	1.527	1.373	1.253	1.155	1.073	1.004	.945	.893	.847
5	1.848	1.635	1.476	1.350	1.247	1.161	1.089	1.026	.970	.922
5.5	1.956	1.738	1.573	1.442	1.335	1.246	1.170	1.103	1.045	.994
6	2.059	1.835	1.665	1.530	1.420	1.327	1.247	1.178	1.117	1.064
6.5	2.156	1.927	1.753	1.615	1.501	1.404	1.322	1.250	1.187	1.131
7	2.248	2.015	1.838	1.696	1.578	1.479	1.394	1.320	1.254	1.196
7.5	2.336	2.100	1.919	1.773	1.653	1.551	1.464	1.387	1.319	1.260
8	2.421	2.181	1.996	1.848	1.725	1.621	1.531	1.452	1.383	1.321
8.5	2.502	2.258	2.071	1.920	1.795	1.688	1.596	1.516	1.444	1.381
9	2.579	2.333	2.143	1.990	1.862	1.753	1.660	1.577	1.504	1.439
9.5	2.654	2.405	2.213	2.057	1.927	1.817	1.721	1.637	1.562	1.495
10	2.726	2.475	2.280	2.122	1.991	1.878	1.781	1.695	1.618	1.551
10.5	2.796	2.542	2.345	2.186	2.052	1.938	1.839	1.751	1.674	1.605
11	2.863	2.607	2.409	2.247	2.112	1.996	1.895	1.807	1.728	1.657
11.5	2.928	2.671	2.470	2.307	2.170	2.052	1.951	1.861	1.780	1.709
12	2.992	2.732	2.530	2.365	2.226	2.108	2.005	1.913	1.832	1.758

Verblijf (uren)	$t_{in} = H +$										
	6.5	7	7.5	8	8.5	9	9.5	10	10.5	11	
.5	.108	.103	.097	.092	.088	.085	.081	.077	.075	.072	
1	.211	.200	.189	.180	.173	.166	.158	.152	.147	.142	
1.5	.308	.292	.277	.265	.254	.243	.235	.224	.217	.209	
2	.400	.380	.362	.346	.331	.318	.305	.294	.284	.274	
2.5	.488	.465	.443	.423	.406	.390	.375	.361	.349	.338	
3	.573	.546	.520	.498	.478	.460	.442	.426	.413	.399	
3.5	.654	.623	.595	.570	.548	.527	.507	.490	.474	.459	
4	.731	.698	.667	.640	.615	.592	.571	.551	.534	.517	
4.5	.806	.770	.737	.707	.680	.656	.632	.611	.592	.573	
5	.878	.840	.804	.772	.744	.717	.692	.669	.648	.629	
5.5	.948	.907	.869	.836	.805	.777	.750	.725	.704	.683	
6	1.015	.972	.933	.897	.865	.835	.806	.781	.758	.735	
6.5	1.080	1.036	.994	.957	.923	.891	.862	.835	.810	.786	
7	1.144	1.097	1.054	1.015	.979	.947	.916	.887	.861	.836	
7.5	1.205	1.157	1.112	1.071	1.035	1.001	.968	.938	.911	.885	
8	1.265	1.215	1.168	1.127	1.089	1.053	1.019	.988	.960	.933	
8.5	1.323	1.271	1.224	1.181	1.141	1.104	1.069	1.038	1.008	.980	
9	1.379	1.327	1.278	1.233	1.192	1.154	1.118	1.085	1.055	1.026	
9.5	1.435	1.381	1.330	1.284	1.242	1.203	1.166	1.132	1.101	1.071	
10	1.489	1.433	1.382	1.334	1.291	1.251	1.213	1.178	1.146	1.115	
10.5	1.541	1.484	1.431	1.383	1.339	1.298	1.259	1.223	1.190	1.158	
11	1.593	1.534	1.481	1.431	1.386	1.344	1.304	1.267	1.233	1.201	
11.5	1.642	1.583	1.528	1.478	1.432	1.389	1.348	1.311	1.276	1.243	
12	1.692	1.631	1.575	1.524	1.477	1.433	1.392	1.353	1.318	1.284	

is 1.150; de dosis is $I_1 \times f = 500 \times 1.150 = 675$ r.

Maximaal toegestane verblijfsduur

Met behulp van de hierboven vermelde formule kan f worden berekend. Zoek in de tabel van de gegeven n in de kolom van de gegeven t_{in} de laatste factor op (van boven af gerekend), die kleiner is dan de berekende f. De bij deze factor behorende verblijfsduur is de gevraagde S.

Voorbeeld

Gegeven: $t_{in} = H_{15}$
 $I_1 = 400$ r/h
 $n = 0.8$
 $D_{max} = 60$ r

Gevraagd: S

Oplossing

$f = D : I_1 = 60 : 400 = 0.150$. De laatste factor (gerekend van boven af) in de kolom $t_{in} = H_{15}$, kleiner dan 0.150, is 0.112. Bij deze factor hoort een S = 1 uur. In dit geval zal de opgelopen dosis bedragen $400 \times 0.112 = 44.8$ r. Door interpoleren verkrijgt men een meer

precieze verblijfsduur van 1 uur + $\frac{(0.166 - 0.150)}{(0.166 - 0.112)} \times 30$ min., is 1 uur en 18 minuten.

Tijdstip van betreden bij een gegeven tijdsduur

Bereken f en zoek in de desbetreffende tabel in de regel achter de gegeven verblijfsduur de eerste factor op die kleiner is dan de berekende f. De bij deze factor behorende t_{in} is het gevraagde tijdstip van betreden.

Voorbeeld

Gegeven: $I_1 = 300$ r/h
 $D_{max} = 90$ r
 $S_{max} = 3$ uur
 $n = 0.8$

Gevraagd: t_{in}

Oplossing

$f = D : I_1 = 90 : 300 = 0.300$. In de regel achter de verblijfsduur = 3 uur is 0.298 de eerste factor die kleiner is dan 0.300. De t_{in} die bij deze factor hoort is het gevraagde tijdstip nl. $H_{16.5}$. De dosis zal in dit geval bedragen $300 \times 0.298 = 89.4$ r.

TABEL voor n = 0,8

Verblijf (uren)	$t_{in} = H +$									
	11.5	12	12.5	13	13.5	14	14.5	15	15.5	16
.5	.070	.067	.065	.064	.061	.060	.058	.056	.056	.054
1	.137	.132	.129	.125	.121	.118	.114	.112	.110	.106
1.5	.202	.196	.190	.185	.179	.174	.170	.166	.162	.157
2	.266	.257	.250	.243	.235	.230	.224	.218	.213	.207
2.5	.327	.317	.308	.299	.291	.284	.276	.269	.263	.256
3	.387	.375	.364	.355	.345	.336	.327	.319	.312	.304
3.5	.445	.431	.420	.409	.397	.387	.377	.368	.360	.351
4	.501	.487	.474	.461	.448	.437	.426	.416	.406	.397
4.5	.557	.541	.526	.512	.498	.486	.474	.462	.453	.442
5	.611	.593	.577	.562	.547	.534	.521	.509	.497	.486
5.5	.663	.644	.627	.611	.595	.581	.567	.554	.542	.530
6	.714	.694	.676	.659	.642	.627	.612	.598	.585	.572
6.5	.764	.743	.724	.705	.688	.672	.656	.642	.628	.614
7	.813	.791	.771	.752	.733	.716	.700	.684	.669	.655
7.5	.861	.838	.817	.796	.777	.759	.742	.726	.711	.696
8	.908	.884	.862	.841	.821	.802	.784	.767	.751	.735
8.5	.954	.929	.906	.884	.863	.844	.825	.807	.791	.774
9	.999	.973	.949	.927	.905	.885	.865	.847	.829	.813
9.5	1.043	1.017	.992	.968	.946	.925	.905	.886	.869	.851
10	1.086	1.059	1.034	1.010	.987	.965	.944	.925	.906	.888
10.5	1.129	1.101	1.075	1.050	1.026	1.004	.983	.962	.944	.924
11	1.171	1.142	1.115	1.090	1.065	1.043	1.020	1.000	.979	.960
11.5	1.212	1.182	1.155	1.129	1.104	1.080	1.058	1.036	1.016	.996
12	1.252	1.222	1.194	1.168	1.141	1.118	1.094	1.072	1.051	1.031

Verblijf (uren)	$t_{in} = H +$									
	16.5	17	18	19	20	21	22	23	24	25
.5	.052	.051	.049	.047	.045	.043	.042	.040	.039	.038
1	.104	.101	.097	.093	.089	.086	.083	.080	.078	.075
1.5	.153	.150	.144	.138	.133	.127	.123	.119	.115	.112
2	.203	.198	.190	.182	.175	.169	.163	.158	.153	.147
2.5	.250	.245	.235	.226	.217	.209	.202	.195	.189	.183
3	.298	.291	.279	.268	.258	.249	.241	.233	.225	.218
3.5	.343	.336	.322	.310	.298	.288	.278	.269	.261	.253
4	.389	.380	.365	.351	.338	.327	.316	.305	.296	.286
4.5	.432	.424	.407	.391	.377	.364	.352	.341	.330	.320
5	.476	.466	.448	.431	.416	.402	.388	.376	.364	.353
5.5	.518	.508	.488	.470	.453	.438	.423	.410	.398	.386
6	.561	.549	.528	.509	.491	.474	.459	.444	.431	.418
6.5	.601	.590	.567	.546	.527	.509	.493	.478	.464	.450
7	.642	.629	.606	.584	.563	.545	.527	.511	.496	.481
7.5	.681	.668	.643	.620	.599	.579	.561	.544	.528	.513
8	.721	.707	.681	.656	.634	.613	.594	.576	.559	.543
8.5	.759	.744	.717	.692	.668	.647	.626	.608	.590	.574
9	.797	.782	.753	.727	.702	.680	.659	.639	.621	.603
9.5	.834	.818	.788	.762	.736	.712	.691	.670	.651	.633
10	.871	.854	.824	.795	.769	.745	.722	.701	.681	.663
10.5	.906	.890	.858	.829	.802	.776	.753	.731	.711	.691
11	.942	.925	.892	.862	.834	.808	.784	.761	.740	.719
11.5	.977	.959	.926	.895	.866	.839	.814	.791	.769	.748
12	1.012	.993	.959	.927	.897	.870	.844	.820	.797	.776

Biologische oorlog

door dr. H. C. BARTLEMA¹

I. De „threat”

Inleiding

De mogelijkheid van een oorlogvoering met gebruikmaking van biologische wapens, waarmee men in het bijzonder ziekteverwekkende micro-organismen of hun giftige produkten bedoelt, heeft lange tijd betrekkelijk weinig aandacht gehad. Nucleaire en chemische oorlogvoering stonden meer in het centrum van de belangstelling.

Het schijnt dat hierin verandering komt. De mogelijkheden van een aanval met biologische wapens en van verweer daartegen worden intensief bestudeerd, en uit de wetenschappelijke en technische ontwikkelingen in de afgelopen jaren moet men wel de gevolgtrekking maken dat deze wijze van oorlogvoering een reële bedreiging vormt.

Dat wij in Nederland de mogelijkheid van een B-oorlog alleen uit een strikt defensief gezichtspunt beschouwen, mag ons niet ertoe leiden om ten aanzien van deze bedreiging een soort struisvogelpolitiek te voeren. Integendeel: juist om de mogelijkheden voor een effectieve bescherming (die evenzeer reëel zijn!) te kunnen verwezenlijken, zijn wij verplicht om zoveel mogelijk kennis te verzamelen over de aard van de „threat” en deze kennis ook te gebruiken voor een doelmatige voorlichting, zowel in de militaire als in de civiele sector. Hierbij mag medewerking van geneeskundige zijde niet ontbreken; méér dan bij enig ander soort wapen worden wij hier immers voor problemen gesteld die bij uitstek op het medische terrein liggen.

Het is de bedoeling om in dit, en in een volgend, artikel enkele belangrijke aspecten van „biological warfare threat” te bespreken. In een derde artikel zullen dan de verdedigingsmogelijkheden nader worden beschouwd.

Historische gegevens

In principe is „biologische oorlog” niets nieuws. Alom kan men in de natuur de strijd waarnemen die met hetzelfde soort wapens wordt

gevoerd, ook tegen de mens. Meermalen heeft de mens dan ook getracht zich deze waarschuwing ten nutte te maken bij het bestrijden van zijn vijanden, hetzij dieren of mensen, door hen opzettelijk met ziekteverwekkers te besmetten. Uit het verre verleden zijn voorbeelden bekend van een primitieve B-oorlogvoering, waarbij nog ieder inzicht in het wezen van besmetting of kennis van ziekteverwekkers ontbrak. De troepen van de Spaanse veroveraar Pizarro brachten pokkenbesmettingen onder de Indianen teweeg door hen kleding of dekens, afkomstig van pokkenpatiënten, ten geschenke te geven. De hierdoor veroorzaakte epidemieën zouden een ware slachting onder de Indiaanse bevolking hebben aangericht. Van hetzelfde „wapen” werd in de 18e eeuw gebruik gemaakt door de Engelse koloniale troepen in Noord-Amerika bij het bestrijden van Indiaanse stammen. Een nog veel ouder voorbeeld van B-oorlog dateert uit het jaar 1346, toen de stad Kaffa (het tegenwoordige Feodosija) op de Krim werd belegerd door de Tartaren. Onder de belegeraars heerste pest en zij slingerden de lijken van aan deze ziekte gestorvenen over de muren. Ook binnen de stad brak toen een epidemie uit die de belegerden tot overgave dwong. Uit een historisch-epidemiologisch onderzoek heeft men het vervolg van de gebeurtenissen kunnen reconstrueren: personen die per schip uit de belegerde stad wisten te ontsnappen brachten de besmetting over naar havens langs de Middellandse Zee en dit was het begin van een vreselijke pestepidemie die zich omstreeks 1350 over Europa verspreidde.

De eerste toepassing van een biologisch „wapen” op een meer wetenschappelijke basis komt op naam van Pasteur, die ten behoeve van een wijnbouwbedrijf wilde konijnen verdelgde door besmetting met een voor deze dieren virulente bacteriesoort. Nadien zijn biologische agentia veel toegepast ter bestrijding van schadelijke dieren.

¹ Medisch Biologisch Laboratorium van de Rijksverdedigingsorganisatie TNO, Rijswijk (ZH).

In de Eerste Wereldoorlog zijn van Duitse zijde pogingen ondernomen om, door middel van sabotage, paarden en vee die ten behoeve van de geallieerde legers werden aangevoerd met ziekteverwekkers (droes, miltvuur) te besmetten. Zeer weinig is uit die periode bekend over pogingen om B-agentia tegen mensen te gebruiken. Ook uit de Tweede Wereldoorlog zijn geen berichten gekomen over het gebruik van B-wapens op het Europese oorlogstoneel, hoewel tijdens het proces te Neurenberg aanwijzingen werden verkregen dat in Duitsland hiertoe voorbereidingen waren gemaakt. Anders lag het in het Verre Oosten. Russische bronnen maken melding van de produktie en het beproeven van B-wapens door de Japanners in proefstations in Mantsjoerije gedurende de jaren dertig. Tijdens de oorlog werden pogingen gedaan om de bevolking op Chinees en Sovjet-russisch grondgebied met deze wapens aan te vallen; hierbij werden slechts besmettingshaarden van geringe omvang veroorzaakt. Uitvoerige gegevens hierover werden door de Russen verzameld tijdens het Khabarovsk-proces in 1949.

Zoals bekend hebben China en Noord-Korea de Verenigde Staten ervan beschuldigd tijdens het Koreaanse conflict aanvallen met B-wapens te hebben ondernomen op de bevolking van beide landen. Een wetenschappelijke commissie, waarvan de leden uit zes landen afkomstig waren, heeft op uitnodiging van de Chinese Nationale Academie een onderzoek ingesteld. In het rapport hierover, dat in 1952 te Peking verscheen, komt deze commissie tot de uitspraak dat de bestudeerde gegevens aantonen dat er inderdaad aanvallen met B-wapens waren ondernomen. Deze beschuldiging is door de Verenigde Staten krachtig van de hand gewezen. Men krijgt trouwens uit de beschrijvingen in het rapport sterk de indruk dat de Amerikanen, indien zij al B-aanvallen hadden willen ondernemen, dit wel op een minder stuntelige en meer effectieve wijze hadden kunnen doen. Vele van de beschreven pogingen zouden namelijk hebben bestaan in het afwerpen van containers, gevuld met insecten van allerlei soorten die met ziektekiemen waren besmet. Nu waren deze insectesoorten niet alleen weinig aggressief tegenover de mens, maar de heersende klimaat- en seizoenomstandigheden waren bovendien zeer ongunstig voor hun activiteit. Het is dus niet duidelijk welke resultaten de aanvallers, als de beschuldigingen gegrond

woulden zijn, zich van hun acties hadden voorgesteld.

Uit deze berichten, betrouwbaar of niet, over het gebruik van B-wapens tijdens oorlogen en gewapende conflicten in deze eeuw krijgt men stellig niet de indruk dat hiermee veel succes werd behaald. Wij mogen ons hierdoor echter niet laten misleiden en moeten rekening ermee houden dat de mogelijkheden voor een effectief gebruik van B-wapens in de laatste tijd belangrijk zijn vergroot.

Wetenschappelijke en technische ontwikkelingen

Hetgeen wij ons van een biologische oorlogvoering voorstellen, wordt in hoge mate bepaald door de gedachte dat wij in wezen niet met een nieuw soort wapen te maken hebben. De grondslag van deze gedachte is juist, maar als wij hieraan te veel blijven vasthouden, lopen wij de kans het gevaar van een B-oorlog te onderschatten.

Het is juist dat ziekteverwekkers die als potentieel B-wapen in aanmerking zouden komen, ook onder natuurlijke omstandigheden plegen voor te komen en dat de microbiologie, de besmettingsleer en de epidemiologie ons inzicht hebben gegeven in het *natuurlijke gedragspatroon* dat hun optreden kenmerkt. De kennis van dit gedragspatroon heeft ons in staat gesteld, methoden te ontwikkelen om ons op de meest efficiënte wijze te beschermen tegen *natuurlijk* optredende infecties. De wetenschap die zich hiermee bezighoudt is de hygiëne.

Nu zijn wij geneigd te denken dat wij, op grond van deze kennis, de bruikbaarheid en de uitwerking van een B-wapen wel enigszins kunnen voorspellen. Wij gaan daarbij uit van de gedachte dat de grote natuurlijke kwetsbaarheid van de meeste ziekteverwekkers en hun specifieke wijze van aanpassing aan de gastheer oorzaak ervan zijn dat zij slechts als B-wapens kunnen worden gebruikt in overeenstemming met hun eigen „natuurlijke” gedragspatroon. Anders gezegd: een B-wapen zou alleen effectief kunnen zijn door het kunstmatig reproduceren van een in de natuur waargenomen „epidemiologisch model”. Dit zou inderdaad een aanzienlijke beperking van het aantal potentiële B-wapens meebrengen.

In overeenstemming met deze gedachtengang zou ook de verdediging tegen B-wapens voornamelijk kunnen steunen op de beproefde methoden van bescherming tegen natuurlijke besmettingen. Dat zou betekenen dat een hoge

hygiënische levensstandaard benevens goed functionerende Diensten van Volksgezondheid een hecht bolwerk vormen, dat voor de verdediging tegen B-wapens weinig uitbreiding behoeft. Inderdaad vormt deze gedachte vaak een leidraad bij instructie of adviezen inzake verdediging tegen B-oorlogvoering.

De hier weergegeven zienswijze wordt echter ondermijnd door vele waarnemingen tijdens het geïntensiveerde onderzoek van de laatste jaren. Deze tonen aan dat het „natuurlijke gedragspatroon” van allerlei ziekteverwekkers wel degelijk kan worden doorbroken wanneer zij in bepaalde proefopstellingen voor artificiële besmettingen worden gebruikt. Een goed voorbeeld hiervan is de verwekker van gele koorts. De natuurlijke wijze waarop de mens met dit virus wordt besmet is door de beet van een mug (*Aedes aegypti*) die zich tevoren heeft gevoed met bloed van een besmet persoon (of aap) en waarin het virus eerst een vermeerdering heeft ondergaan. Onder experimentele condities is het echter mogelijk gebleken om apen rechtstreeks via de ademhalingswegen te besmetten door hen bloot te stellen aan nevels (aerosolen) van deze smetstof. Wij zullen later nog zien dat er vele overeenkomstige voorbeelden bestaan. Zij maken het aannemelijk dat de mogelijkheden voor het gebruiken van ziekteverwekkers als B-wapens kunstmatig kunnen worden vergroot, ook zonder nabootsing van een „epidemiologisch model”. Dit betreft in het bijzonder die agentia die men door middel van infectieuze aerosolen kan lanceren. Daarbij is niet alleen de bron, maar ook de wijze van disseminatie geheel kunstmatig; men kan dan gemakkelijker allerlei artificiële factoren in het spel brengen waardoor de aanvalskracht van het wapen wordt vergroot.

Dat men deze factoren kan creëren is een gevolg van belangrijke wetenschappelijke en technische vorderingen op allerlei terreinen van de microbiologie. Enkele van deze ontwikkelingen, die bij uitstek van belang zijn voor de B-oorlogvoering, zullen hier worden genoemd. Hun betekenis zal nog nader met voorbeelden worden toegelicht in de hierna volgende hoofdstukken.

a. *Nieuwe ontdekkingen van ziekteverwekkers, met name virussen*

De virologie heeft de laatste jaren een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt. Dank zij

verbeterde technieken konden talrijke nieuwe virussen als ziekteverwekkers bij mensen en dieren worden opgespoord. Bij nader onderzoek van deze smetstoffen in de laboratoria bleek dat er verschillende als potentiële B-agentia in aanmerking komen.

b. *Vooruitgang van de microbiologische technieken*

Hierdoor werd het mogelijk om allerlei micro-organismen, bacterie- zowel als virussoorten, in grote hoeveelheden te produceren, niet alleen in het laboratorium maar ook op industrieel niveau. Door verbeterde conserveringsmethoden kan men deze smetstoffen voor lange tijd opslaan met behoud van reproductiviteit en smetkracht. Ook hebben nieuwe technische ontwikkelingen bijgedragen tot de mogelijkheid om B-wapens in effectieve concentraties over grote doelgebieden te dissemineren.

c. *Onderzoek naar het gedrag van micro-organismen in aerosolen*

Dit onderzoek is, mede door toepassen van nieuwe methoden, sterk geïntensiveerd. Het wordt niet alleen in laboratorium-opstellingen verricht maar ook onder meer realistische omstandigheden in „veldproeven”. Er worden belangrijke resultaten mee verkregen die kunnen worden toegepast bij het verspreiden van B-wapens in aerosolen.

d. *Onderzoekingen over experimentele infecties*

Men kan in allerlei proefopstellingen de smetkracht van pathogene micro-organismen en het effect van besmetting onder verschillende omstandigheden bestuderen. De laatste tijd streeft men vooral ernaar de experimentele pathologie ook te verdiepen tot op het niveau van de „moleculaire biologie”, waardoor men meer inzicht kan krijgen in de fundamentele verschijnselen van het infectieuze proces. Hierbij wordt het gedrag van de parasiet niet alleen „in vitro” (dus in een kunstmatig milieu) bestudeerd, maar ook „in vivo”, dus in wisselwerking met het levend organisme van de gastheer. Door aan het onderzoek deze richting op te leggen heeft men een beter inzicht gekregen in de factoren die het ziekmakend vermogen van de parasiet, maar ook in die, welke het weerstandsvermogen van de gastheer bepalen. Wanneer men datgene wat men „in vivo” waarneemt kan

reproducieren „in vitro”, kan dit van betekenis zijn voor de produktie van B-agentia met verhoogde aanvalskracht. Zoals wij nog zullen zien dragen deze onderzoeken ook belangrijk bij tot verbetering van de middelen om de gastheer te beschermen.

e. De ontwikkeling van de microbiële genetica

Het gedragspatroon waaronder de parasiet zich aan ons manifesteert wordt uiteindelijk bestuurd door het „genoom”, het dragerscomplex van erfelijke factoren. De microbiële genetica heeft door haar spectaculaire ontwikkeling van de laatste jaren veel inzicht verschaft in de principes waardoor deze regulaties tot stand komen. Zij heeft echter ook mogelijkheden gevonden om van buiten af door fysische of chemische invloeden in te grijpen en wijzigingen te brengen in het genetische patroon van de cel. Veranderingen hierin kunnen ook tot stand komen door incorporatie van uit andere cellen afkomstig genetisch materiaal, en de microbiële genetica heeft methodes gevonden om deze overdracht te bevorderen. Een uit deze veranderingen (mutaties) resulterend micro-organisme (mutant) kan zich met een veranderd gedragspatroon aan ons manifesteren. Er zijn diverse mutaties mogelijk die voor de ontwikkeling van B-wapens van grote betekenis zijn, zoals de volgende.

1. Veranderingen in ziekmakend vermogen. Dit zou groter kunnen worden, of het pathologische beeld (en daarmee het klinisch beeld) van de infectie zou een verschuiving kunnen ondergaan. Zo zijn er mutanten van influenzavirus die een bijzondere agressiviteit t.o.v. het centrale zenuwstelsel vertonen.

2. Veranderingen in het „antigenenpatroon”, d.w.z. in die bestanddelen van de parasiet die in de gastheer het ontstaan van specifieke antistoffen induceren. Hierdoor zou een immunisatie met een vaccin, bereid uit de oorspronkelijke stam van het micro-organisme, minder bescherming bieden tegen de mutant. Als vergelijking diene dat opeenvolgende influenzaepidemieën zijn veroorzaakt door verschillende „typen” van het influenzavirus, zodat een vaccin, bereid uit een eerder optredend type, weinig effectief was bij een volgende epidemie.

3. Verminderde gevoeligheid voor antibiotica. Het infectieproces in de gastheer zou dan moeilijker te bestrijden zijn. Zulke „resistente mutanten” hebben sedert het beschikbaar komen van antibiotica al veel problemen bij de bestrij-

ding van infecties veroorzaakt, vooral in de ziekenhuizen.

4. Wijzigingen in het biochemische gedragspatroon. Hierdoor zou de determinatie volgens routinemethoden in het laboratorium op een dwaalspoor kunnen worden gebracht, zodat men het agens minder gemakkelijk zou herkennen.

Zonder nu de betekenis van de hier genoemde ontwikkelingen te overdrijven moeten wij ons toch ervan bewust zijn dat de dreiging van een biologische oorlogvoering erdoor wordt vergroot. Stellig blijft de in het begin van dit hoofdstuk uiteengezette gedachtengang in veel opzichten gerechtvaardigd. Wij moeten echter ervoor zorgen, dat wij de mogelijkheden voor het gebruik van B-wapens niet onderschatten en dat wij evenmin de defensieve waarde van ons „hygiënisch bolwerk” overschatten.

Het doel en de uitwerking van een B-aanval

Onze gedachten over een B-oorlog houden zich onwillekeurig voornamelijk bezig met tegen de mens gerichte wapens. Het is begrijpelijk dat de afschuwwekkende gevolgen, die het opzettelijk verspreiden van voor de mens gevaarlijke ziekteverwekkers kan hebben, ons het meest aanspreken. Het is echter niet zeker dat een aanval met zulk een B-wapen als onderdeel van een compleet krijgsplan nu ook juist het meest effectief zou zijn. Het is daarom goed om ook de mogelijkheden van een aanval met B-wapens tegen dierlijke of plantaardige objecten (veestapels, oogstgewassen) even in onze beschouwingen op te nemen.

Men wijst er vaak op dat B-wapens voornamelijk geschikt worden geacht voor strategische doelen. De redenen hiervoor liggen in het *uitgestelde effect* (incubatietijd) en de mogelijke *retroactiviteit* van deze wapens (onder dit laatste verstaat men een uitbreiding of verlenging van het primaire effect door epidemieën of door een blijvend besmettingsgevaar in het doelgebied). Een derde reden wordt gevormd door de mogelijkheid deze agentia in aerosolen over zeer grote doelgebieden te verspreiden. Op dezelfde gronden kan men verwachten dat zij effectief kunnen worden gebruikt tegen veestapels of te velde staande gewassen. Echter niet alleen door een militaire aanval, ook door sabotage zou op grote schaal besmetting van vee of oogsten teweeg kunnen worden gebracht. Voor het aantasten van oogstgewassen zouden

vooral pathogene schimmelsoorten in aanmerking kunnen komen, zoals de verwekkers van roest en meeldauw. Men denkt ook aan de mogelijkheid dat „weed-killers”, chemische stoffen die in uiterst geringe concentraties de groei van planten beïnvloeden (te vergelijken met groeihormonen in het dierlijk organisme), als wapen tegen plantaardige objecten kunnen worden gebruikt. Hierbij is uiteraard meer sprake van een chemisch dan een biologisch wapen. Men kan proberen zich voorstellingen te maken van de economische gevolgen van zulk een wijze van oorlogvoeren, waardoor immers niet alleen de voedselproductie rechtstreeks wordt bedreigd, maar ook de produktie van belangrijke artikelen van dierlijke of plantaardige herkomst (textiel, leer). Men kan daarbij overwegen dat een lancering van biologische wapens tegen vee of gewassen door middel van sabotage reeds lang vóór het uitbreken van een militair conflict zou kunnen worden ondernomen, teneinde het aan te vallen land in een verzwakte positie te brengen.

Bij al deze speculaties moet men goed voor ogen houden dat de afloop van ieder biologisch gebeuren, hoe dikwijls ook bestudeerd, steeds weer wordt bepaald door een *multicausaliteit*, d.w.z. een samenspel van talloze factoren die wij niet in de hand hebben. Dit moet ons zeer voorzichtig maken in het voorspellen van de waarschijnlijke gevolgen van een aanval met B-wapens, waartegen deze dan ook gericht zijn. Dat deze gevolgen niettemin zeer ernstig kunnen zijn, is een verwachting die door vele experimentele gegevens wordt gesteund. Wij zullen ons in onze verdere beschouwing beperken tot B-wapens die rechtstreeks tegen de mens zijn gericht. Wanneer men zulk een wapen op een bepaald doel zou willen lanceren, dan zouden soort, hoeveelheid en wijze van verspreiden van het agens naar wetenschappelijke maatstaven zó moeten worden gekozen, dat het verwachte effect in overeenstemming zou zijn met de aard en omvang van het doelgebied. Het vooraf calculeren van dit effect, wij zagen het reeds, is een zéér gewaagde onderneming; tal van onvoorspelbare factoren spelen hier immers geducht mee! Toch kan men wel (zeer approximatief) naar een zekere differentiatie in doelgebieden streven, die mede bepalend is voor de keuze van het wapen. Grof schematisch zou een verdeling in „tactische” en „strategische” doelen kunnen worden gemaakt, rekening houdend met de in tabel 1 genoemde criteria.

TABEL 1

Doel	„Tactisch”	„Strategisch”
Grootte van het doelgebied	Klein (bv. enkele honderden km ²)	Groot (bv. 100.000 km ²)
Afstand tot eigen strijdkrachten	Klein (bv. 50 km)	Groot (bv. 250 km)
Uitwerking voornamelijk op	Militaire groepen	Burgerbevolking
Incubatietijd	Kort (één tot enkele dagen)	Langer (enkele dagen tot weken)
Tijdsduur van het effect	Behoeft niet lang te zijn	Liefst langer
Retroactiviteit	Ongewenst	Wel mogelijk

Veel genoemde potentiële B-wapens, zoals de verwekkers van pest, tularemie, brucellose, pokken, psittacose, vlektyfus, Q-koorts e.a. zouden volgens deze indeling vooral voor „strategisch” gebruik in aanmerking komen. Voor „tactische” doelen zouden bv. de veroorzakers van voedselinfecties: bacteriën uit de paratyfus- en dysenteriegroep en de „enterotoxines” van stafylokokken bruikbaar zijn, en verder nog enkele ziekteverwekkers die bij aërogene besmetting een ziekte met zeer korte incubatietijd kunnen veroorzaken. Hiertoe behoren enkele exotische virussoorten, verwekkers van griepachtige ziekten zoals dengue en „Venezolaan Equine Encephalomyelitis” (V.E.E.).

Natuurlijk is de hier geschetste indeling buitengewoon grof en wellicht uit militair oogpunt weinig zinvol, omdat alle nuanceringen mogelijk zijn. Belangrijk is het intussen dat het verspreiden van een biologisch agens in een effectieve concentratie over „strategische” doelgebieden inderdaad mogelijk is!

Bij het rubriceren van potentiële B-wapens wordt gewoonlijk ook onderscheid gemaakt in de beoogde uitwerking op de getroffen: „killing” of „incapacitating”, dit in analogie met chemische strijdstoffen. Ook deze indeling heeft natuurlijk slechts betrekkelijke waarde, maar is toch beter gefundeerd dan het onderscheid tussen B-wapens voor „tactisch” en „strategisch” gebruik. Inderdaad maakt de sortering aan potentiële B-agentia een keus mogelijk tussen verwekkers van ziekten met hoge mortaliteit en van ziekten waarbij de mortaliteit te verwaarlozen is. Het zal duidelijk zijn dat de verwekkers van pest, pokken, cholera, vlektyfus en gele koorts agentia zijn waarmee een dodelijk effect kan worden beoogd. Ook sommige verwekkers van dierziekten, waarvan

de namen ons minder aanspreken omdat zij onder natuurlijke omstandigheden weinig bij de mens voorkomen, komen in aanmerking om als „killing agents” tegen mensen te worden gebruikt (droes, miltvuur). Daarentegen zouden de verwekkers van griep en sommige daarop gelijkende ziekten, van infectieuze geelzucht, en de meergenoemde bacteriën die voedselinfecties veroorzaken, tot de „incapacitating agents” kunnen worden gerekend. Het is hier niet de plaats om ons te verdiepen in de vraag of, en wanneer, een militaire situatie argumenten kan opleveren ten gunste van één van beide categorieën van B-wapens.

Over de te verwachten uitwerking van B-wapens dient nog te worden opgemerkt dat deze bij gebruik van een wapen met geringe retroactiviteit wel hoofdzakelijk zal bestaan in het *min of meer geconcentreerd optreden van primaire ziektegevallen*. Het aantal daarvan wordt, ook bij de meest nauwkeurig beraamde aanval, door zóveel factoren bepaald dat een voorspelling zelfs binnen ruime grenzen onmogelijk is. Bij een aanval met een meer retroactief wapen kunnen *secundaire gevallen* of zelfs *epidemieën* ontstaan. Het optreden hiervan wordt bepaald door natuurlijke factoren, omdat men nu met een natuurlijke wijze van verspreiding uit natuurlijke bronnen te maken heeft. Hierop is dus de uitvoering van hygiënische en preventieve maatregelen van grote invloed. De mogelijkheid moet worden gevreesd dat deze worden belemmerd door desorganisatie en chaos ten gevolge van de oorlogssituatie. Maar ook omgekeerd: een krach-

tige doorvoering van hygiënische maatregelen kan een belemmering zijn voor juist die werkzaamheden die van betekenis zijn voor de logistiek (voedselbevoorrading, transporten). Men denke maar eens aan de ver strekkende maatregelen die moeten worden genomen wanneer in een havengebied een geval van pokken wordt gesignaleerd. Uit deze overweging volgt dat het effect van een B-wapen niet alleen in termen van morbiditeit en mortaliteit (ziekten-sterftefrequentie) kan worden uitgedrukt. Dit heeft ook nog een andere oorzaak, waarvan wij de betekenis niet gering mogen aanslaan. Het woord „biologische oorlog” heeft een zeer sinistere klank en alleen de dreiging hiervan is al in staat om een buiten verhouding groot psychologisch effect te veroorzaken. Ook als de directe uitwerking van een B-wapen, gemeten aan het aantal ziektegevallen, gering zou zijn, zou de psychologische invloed van deze „onzichtbare, ontastbare, geruisloze en reukloze” dreiging tot een paniek kunnen leiden met de ergste gevolgen voor de georganiseerde verdediging. Elk ziektegeval zou, terecht of ten onrechte, in verband met een B-aanval worden gebracht. De geringste symptomen zouden door hen die menen aan besmetting te hebben blootgestaan worden uitgelegd als die van de uitbrekende ziekte. Deze reacties zouden tot een groter verlies aan effectieve mankracht kunnen leiden dan de werkelijk veroorzaakte ziektegevallen. Het is begrijpelijk dat dit aspect een bijzonder probleem schept voor de organisatie van de verdediging.

(Wordt vervolgd)

Het leger in de jonge en ontwakende staten

door A. KOK, res. Eerste Luitenant voor Speciale Diensten bij het Wapen der Infanterie

Luitenant-Generaal Emil Janssens, commandant van de strijdkrachten (Force Publique) in Belgisch Kongo, werd aan de kant geschoven. Afgedankt door de leider van de eerste Kongolese regering, Patrice Loemoemba. En dit alles gebeurde op 7 juli 1960, zeven dagen nadat Kongo een onafhankelijke soevereine staat was geworden. Kort daarvoor, op 4 juli, had de generaal nog verklaard: „Dit leger is mijn werk. Het is absoluut loyaal. U zult het zien”.

Het ontslag was te zien als een symbool, als een aanwijzing dat de Kongolezen baas in eigen huis waren. Wat was er zoal gebeurd?

Nadat op 29 juni 1960 tussen de regeringen van Kongo en België een vriendschapsverdrag was gesloten, werd op 30 juni in Leopoldville de soevereiniteit overgedragen. In een rede schilderde Koning Boudewijn de talrijke verdiensten van de Belgen t.a.v. Kongo. Hij vestigde de aandacht op de bereidheid van België om de jonge republiek bij te staan en op de behoefte van de nieuwe staat aan hulp in verband met het gebrek aan politieke ervaring. Kasavoeboe en Loemoemba beantwoordden deze Koninklijke rede en vooral Loemoemba gaf in zijn redevoering uiting aan een zekere rancune ten aanzien van het Belgische koloniale bewind.

Kort na de onafhankelijkheidsverklaring braken, ten gevolge van latente spanningen, onlusten uit. Op 6 juli sloegen de Kongolese militairen aan het muiten.

Staat en macht

Het verbaasde eenieder dat het leger aan het muiten sloeg. Het leger was tot dusver beschouwd als een betrouwbaar regeringsinstrument.

Een staat heeft een leger nodig als factor van macht en gezag. Hoewel macht en gezag nu niet een specifiek kenmerk van de staat zijn. Tal van andere groepen bezitten dit nl. ook. Verenigingen oefenen gezag uit over hun leden, men kent het wetenschappelijke en morele gezag en tal van industrieën, alleen of in combinatie, bezitten een economische macht. Wel is in de staat een geweldadige macht¹, een zorg voor uit- en inwen-

dige veiligheid² d.m.v. een „sterke arm” te herkennen, die identiek is aan de staat. De staat kan in zijn territorium geen afzonderlijke gewapende macht erkennen; de staat, aldus Stellinga, bezit in deze een monopolie. Op deze macht moet de staat kunnen rekenen, anders zouden zwakke plekken, leidende tot het einde van de staat, kunnen ontstaan. Welnu, ook in Kongo dacht men zo'n betrouwbaar instrument te bezitten. Doch al spoedig bleek het tegendeel.

De soldatenopstand in Thysville bracht het geloof in het leger aan het wankelen.

Oorzaak van de muiterij

Waarom sloegen de soldaten aan het muiten? Het leger was samengesteld uit onderdanen en niet-onderdanen. Bovendien waren de hogere rangen, officierskorps, uitsluitend in handen van niet-Kongolezen. Gebrek aan eensgezindheid en heerszucht van deze niet-Kongolese officieren deden een toestand ontstaan die reeds tijdens de Renaissance werd onderkend (Machiavelli, 1469-1527). Machiavelli gaf in zijn boekwerk „De vorst” (Il Principe) aan dat „de twee voornaamste grondslagen, waarop alle staten, hetzij nieuw, hetzij oud, berusten, zijn goede wetten en goede wapenen”. Machiavelli gaat dan in zijn 12e hoofdstuk (over de verschillende soorten krijgsvolk) door met het krijgsvolk in twee soorten te verdelen, nl. onderdanen en huurlingen. Hij verklaart dan dat in de regel huurlingen en hulp-troepen gevaarlijk en van weinig nut zijn. Die troepen toch zijn nooit eensgezind, maar munten uit door heerszucht en gebrek aan discipline. Zij zijn spoedig ontrouw, behandelen vrienden met overmoed en gedragen zich laf tegenover de vijand. Zij kennen geen vrees voor God noch trouw jegens de mens.

Het door Machiavelli aangeroerde gebrek aan eensgezindheid, de heerszucht, het gebrek aan discipline en de ontrouw jegens de mens waren te onderkennen in het optreden van de niet-Kongolese officieren. Uiteraard de goeden niet te na gesproken. Het gebrek aan eensgezindheid moet men dan zien als een niet eensgezind stre-

¹ J. R. Stellinga — *Grondtrekken van het Nederlands staatsrecht*. Zwolle (1953)2.

² C. W. van der Pot — *Handboek van het Nederlandse staatsrecht*. Zwolle (1962)514.

ven naar een „eigen” Kongolees officierskorps. Men was veel te bang zijn baan kwijt te raken, te worden uitgerangeerd en/of afgedankt. Ter illustratie van de heerszucht en de ontrouw jegens de mens is de volgende uitlating van enkele officieren tegen de onder hen gestelde militairen tekenend: „Van jullie vrijheid hoef je niets te verwachten, het salaris blijft onveranderd en wij blijven jullie de bevelen geven”.³ Bovendien getuigt dit van een gebrek aan (zelf)discipline, een gebrek het eigen ik achter te stellen bij de belangen van de staat. Leest men dan nog voor huurlingen het woordje niet-Kongolezen, dan is het duidelijk dat Machiavelli in zijn boek „De vorst” een akelig rake omschrijving gegeven heeft van de bezwaren die aan een bepaald soort legerform kunnen kleven. De houding van deze officieren is dan ook gelijk aan de lont in een kruivat steken en een explosie blijft niet uit.

De geringe voordelen die de onafhankelijkheid bracht, de verontwaardiging dat er nog geen werk was gemaakt van de opleiding van inheemse officieren, was dan ook in hun ogen voldoende reden om het juk van de niet-Kongolese officieren af te werpen.

Loemoemba kon dan ook haast niet anders dan Generaal Janssens aan de kant schuiven. Tegelijkertijd stond hij, als olie op de golven, een algemene rangsverhoging toe. Uiteraard had dit een devaluatie van deze rangen tot gevolg. Om de muiters tot kalmte te bewegen benoemde Loemoemba Joseph-Désiré Mboetoe tot Kolonel-Stafchef.

Het leger als geordende groep in de staat ⁴

Hiervoren werd reeds de aandacht gevestigd op de noodzaak dat de staat een betrouwbare strijdmacht moet bezitten.

Eén van de kenmerken van een strijdmacht is dat zij een „geordende groep” is. Dit „geordend-zijn” is het gevolg van een *gemeenschappelijk doel*. Dit *doel* heeft weer tot gevolg dat een *speciale indeling*, de zg. legerorganisatie, moet plaatsvinden wil de groep hanteerbaar worden. Naarmate de kwaliteit van de technische hulpmiddelen beter wordt is het „geordend zijn” noodzakelijker. Functionele indeling van personeel en materiaal verhoogt voorts de gevechtswaarde van de strijdmacht. Telt men daarbij de intelligentie van de leden der strijdmacht — van hoog tot laag — op,

dan zal de op juiste wijze ingedeelde, doelbewuste, intelligente, militairtechnische evenwichtig uitgeruste en opgeleide en goed aangevoerde groep een geduchte strijdmacht vormen. Een strijdmacht die kleiner kan zijn, doch met een relatief groter effect, dan een minder begaafde, minder actieve en minder goed geleide massa.

Laten wij nu even stilstaan bij enkele groepspsychologische verschijnselen. Het bewustzijn van het individu wordt ingenomen door sterke gezichts- en gehoorsindrukken en voorts door sterke emotionele voorstellingen, zoals dreigend gevaar, kans op eer en gewin en op schande en ondergang. Men kan hier dus spreken van bewustzijnsvernauwing. Het gevolg hiervan is dat de groep openstaat voor suggesties (suggestibiliteit) en gemakkelijk zal overgaan tot imitatie. Men krijgt hierdoor een verkramppt handelen en onevenredige reacties die als „bovenmenselijke” moed in de krijgsgeschiedenis worden geboekstaafd. Hier treedt de belangrijkheid, mede in verband met de suggestibiliteit en imitatie van de groep, van de juiste capaciteiten van de aanvoerders, van groepscommandant tot legeraanvoerder, naar voren. Door het wegvallen van het gemeenschappelijke doel, de doelvoorstelling, kan de geordende groep weer terugvallen tot massa. Vlucht, ordeloosheid, paniek zijn dan het gevolg.⁵

De gemeenschappelijke doelvoorstelling kan ook zeer krachtig zijn. Bv. wanneer de strijdmacht in eigen land „huis en haard” verdedigt. In „De vorst” wijst Machiavelli reeds hierop.⁶ Voorbeelden hiervan, volhardende strijd van kleine eenheden, leden van wilskrachtige volken, geeft ons de krijgsgeschiedenis (Fins-Russische winteroorlog, 1939-1940).

Eerder zagen wij dat sterke emotionele voorstellingen voor een deel het bewustzijn van het individu vullen. Bij voortdurend verkeren in bepaalde toestanden zal echter het individu op den duur gewend raken aan deze emotionele voorstellingen. Dit verschijnsel doet zich bv. voor bij troepen met frontervaring. Zij worden koelbloediger en behouden hun tegenwoordigheid van geest, d.v.z.: zij kunnen de ontstane situatie overzien

⁵ J. F. C. Fuller — *Generale von morgen*. Potsdam (1935).

De Engelse militaire schrijver Fuller wijst in dit werk meermalen op de invloed die uitgaat van de militaire leider op zijn troepen. Persoonlijke aanwezigheid aan het front, zelfvertrouwen en zelfbeheersing van de aanvoerder zijn factoren, aldus Fuller, die de verstoorde geordende groep weer in evenwicht brengen.

⁶ J. F. Otten — *Machiavelli; De vorst*. Amsterdam (1963).

³ S. L. A. Marshall — *Army* (1961)(8)27.

⁴ R. Kranenburg — *Algemene staatsleer*. Haarlem (1937).

en blijven doelmatig handelen. Hun *speciale in-deling* en „geordend-zijn” zal zich langer handhaven. Bovendien zal bij deze troepen met front-ervaring zich een sterk saamhorigheidsgevoel, esprit de corps, ontwikkelen. Tevens pleegt hiermee samen te gaan de suggestie dat men „on-overwinnelijk” is.

Het vorengaande samenvattend kan men dus stellen dat de beste troepen zijn, die troepen waarin de goede eigenschappen van het volk, een krachtige individuele fysieke en psychische gesteldheid, goede training, een goede doelvoorstelling en het esprit de corps aanwezig zijn.

De militaire leider als staatsman

Als men een aantal staatsgrepen nader beschouwt komt men al spoedig tot de conclusie dat de greep naar de staatsmacht dikwijls wordt ondernomen door militairen.⁷ Wat is hiervan de oorzaak? Is er wel een reden voor te vinden? Jazeker, een succesvol legeraanvoerder is een voortdurende bedreiging⁸, in het bijzonder voor bepaalde staatsvormen. Een legeraanvoerder zal veelal een

⁷ Een greep uit enkele staatsgrepen sedert 1945:

1947 - Panama: kolonel Rémon neemt de macht over.
Ecuador: president Ibarra wordt door het leger afgezet.
1948 - Venezuela: het leger zet president Callegos af.
El Salvador: majoor Osorio verjaagt generaal Castaneda.
Peru: het leger brengt generaal Odria aan de macht.

1958 - Irak: generaal Kassem dictator.

Soedan: generaal Abhoud leider.

1963 - Syrië: de derde militaire staatsgreep in 18 maanden.

⁸ R. Kranenburg — *Inleiding in de vergelijkende staatsrechtwetenschap*. Haarlem (1950).

aantal eigenschappen bezitten die hem in de omstandigheden kunnen brengen om zijn gespecialiseerde functie van leider van een geordende groep (= strijdmacht, leger) om te zetten in die van algemeen leider. Wil hij als militair succes hebben dan zal hij zeer begaafd, vermetel en eerzuchtig moeten zijn. Zijn militaire successen zullen hem in den lande aanzien geven, men zal hem met eerbied en achting behandelen. Maar ál te vaak is een zegevierend veldheer algemeen leider, heerser, imperator, podesta, Lord Protector, Consul of Keizer geworden. Uit onze eigen vaderlandse geschiedenis is de aanslag van Anjou op Antwerpen (1583) en van Prins Willem II op Amsterdam (1650) welbekend. Kranenburg wijst er voorts nog op dat van een vlootvoogd, door de aard van zijn functie, minder gevaar is te duchten voor de burgerlijke overheid dan van een veldheer.

In de jonge en ontwakende staten ziet men bijna dagelijks dat jonge, bekwame, eierzuchtige militaire leiders naar de staatsmacht grijpen, daarbij gesteund door hun militaire successen en prestige.⁹ Dikwijls kan een krachtige persoonlijkheid een jonge staat door de eerste en moeilijke jaren van zijn bestaan leiden, vaak ook ontaardt de staatsgreep in een zinloze dictatuur of een totalitair systeem waar protectie en corruptie welig tieren. Soms blijkt reeds na korte tijd dat achter de schermen nog machtiger personen of instellingen staan die slechts van de populariteit en de eierzucht van de militaire leider gebruik maken.

⁹ H. Daalder — *The role of the military in the emerging countries*. Den Haag (1962). M. Halpern — *The politics of social change in the Middle East and North Africa*. Princeton (1963)251.

Beveiliging van achtergebieden

In bovengenoemd artikel (*De Militaire Spectator* 134(1965)(9)) zijn op blz. 425 (rechter kolom) de 7e en 9e regel van boven abusievelijk verwisseld; op blz. 429 (rechter kolom) is in de 11e regel van onder na het woord „zonder” het woord „meer” uitgevallen.

Red.

Het militair kordon van Suriname

door A. KOOPMANS, *Majoor der Infanterie*

Vele patrouilles van de Troepenmacht in Suriname hebben in het huidige stadium als opdracht een stuk van het *militair kordon* — tegenwoordig *Kordonpad* genoemd — te verkennen. Daar velen weinig of niets weten van het ontstaan en de geschiedenis van dit Kordonpad, wil ik hier het een en ander erover uiteenzetten.

Inleiding

Gedurende de jaren 1667-1754 werd het belangrijkste deel van de uit verschillende troepensoorten bestaande krijgsmacht gevormd door de uit Nederland voor de koloniale dienst bestemde „staande armee vrijwilligers”, ook wel „sociëteitstroepen” of „militie” genaamd. Voorts werden gebruikt „Staatse” (tijdelijk uit Nederland gezonden) en Koloniale (door de kolonie op eigen kosten aangenomen) hulptroupen. Tegelijk met deze militaire macht bestond er steeds een organisatie van gewapende burgerij, die een dienstdoende en rustende schutterij vormde.

De taak van de krijgsmacht was de verdediging van de kolonie tegen buiten- en *binnenlandse* vijanden.

De „Staaude Armee” en Staatse troupen

Het eerste detachement bestond uit een eenheid geregelde troupen, komende uit Nederland ter sterkte van 225 man onder bevel van de kapitein Philip Julius Lichtenberg en Maurits de Rama. Het werd overgebracht aan boord van drie grote schepen, die in 1666 door de provincie Zeeland werden uitgerust gedurende de Tweede Engelse oorlog met het doel Engeland in Amerika te gaan bevechten. Onder bevel van de admiraal Abraham Crijnssen verscheen de vloot op 26 februari 1667 op de Surinamerivier en veroverde het fort nabij Paramaribo op de Engelsens. Na deze actie verliet de vloot Suriname. Men liet in het veroverde fort een bezetting van 125 man onder Maurits de Rama achter, gaf het fort de naam Zeelandia en bewapende het met 15 kanonnen.

Deze eerst aangekomen troupen vormden de koloniale krijgsmacht, die echter spoedig verzwakte, ten gevolge van de strijd met de Engelsens, door ziekte, alsmede door aanvallen van de *Indianen*.

De houding van deze binnenlandse vijand gaf in 1679 enkele belanghebbenden in Suriname aanleiding om bij de Algemene Staten aan te dringen op hulp tegen de drukkende aanvallen der Indianen en om versterking van de krijgsmacht.

In de loop der jaren vond er een belangrijke uitbreiding van de militaire macht plaats. Dit krijgsvolk kostte de kolonie veel geld, het gehalte van de troupen werd niet geroemd en het officierskorps liet aan waarde te wensen over. Deze toestand verslechterde nog meer daar men de troep over de gehele kolonie had verspreid en op veraf gelegen posten bezettingen had van 6 à 10 man onder een onderofficier. In een toelichting op een conuuitelijst van 11 januari 1776 ondertekend door de Commandeur der troupen Texier, leest men:

„zodat van de 60 officieren (2 bataljons) die er moeten zijn, wanneer 't korps compleet is, (de 2 kolonels niet meegerekend), 16 onbekwaam (door ziekte en ouderdom) zijn, zodat er tenslotte 42 resten. Van deze 42 waren er al dadelijk 26 nodig voor de buitenposten.”

Deze officieren waren bovendien merendeels buitenlanders en veelal lieden die in vreemde legers beneden de rang van officier hadden gediend. Het rantsoen der militairen, indien in natura verstrekt, bestond destijds voor officieren, onderofficieren en minderen uit hetzelfde, nl.: wekelijks 4 pond vlees (gezouten), 1 stoop gort en 3 broden, vertegenwoordigende een bedrag van f 13,33 per 2 maanden. Bovendien werden per dag verstrekt twee „zoopjes” dram (slechte rum, én 's ochtends om 6 uur en 's avonds na de wachtparade).

Kapitein J. G. Stedman, een Engelsman, die — afkomstig van de Schotse brigade in Holland — bij de expeditie diende, schrijft:

„The military in Surinam are composed of several very good and experienced officers and well inured to the service, but for their private men I cannot say much, they are in fact little better than the outcasts of all nations; they are of all ages, shapes and sizes and seem by chance wafted together from all the different corners of the globe. Notwithstanding this however it has often been found, that they behave well in action and have on many different occasions, by their bravery, been of infinite service to this settlement”.

Afb. 1

Afb. 2

Naarmate de sterkte waarover men beschikken kon, schijnt men de militie tussen ca. 1770 en 1799 nu eens in 2 dan weer in 3 bataljons te hebben ingedeeld. Zo blijkt uit een „detaillie” of dislokatiestaat van 28 november 1772 dat men over 2 bataljons beschikte; uit sterktestaten van 1786, 1787, 1788 en 1789, dat in 1787 een vroeger opgeheven 1e bataljon weer uit de beide andere is opgericht, en dat de sterktecijfers van de militie nogal aan schommeling onderhevig waren. Uit een staat van 25 augustus 1791 blijkt de sterkte te zijn: 3 bataljons, resp. 393, 386 en 396 officieren en minderen.

Met de bezetting van het „militair kordon” bereikte de versnippering van krachten, waarop al eens eerder was gewezen, haar hoogtepunt.

De „Doode weermiddelen”

De ligging van Suriname, de aardrijkskundige en politieke gesteldheid van de kolonie, alsmede de omstandigheden hebben steeds ertoe geleid dat een militair optreden tegen een buitenlandse vijand een verdedigend karakter droeg.

Om tegen de *binnenlandse* vijand (uit de oudste tijden de Indianen, later de Marrons of weggelopen slaven) te ageren, behoorde men aanvallend tewerk te gaan, daar het offensief de enige afdoende wijze van krijgvoeren tegen zulke benden is. Doch gebrek aan geld en daarmee gelijke tred houdend gebrek aan soldaten noopten dikwijls ertoe, zich tegen de binnenland-

se vijand evenzeer tot het defensief te bepalen. Daar de krijgsmacht in Suriname door geringe getalsterkte dikwijls niet bij machte was zelfs haar verdedigende taak naar behoren te vervullen, werd in de kolonie een vrij ruim gebruik gemaakt van versterkingen.

Het eerste fort, dat reeds door mij werd genoemd, is het thans nog bestaande fort Zeelandia, gelegen in de hoofdstad Paramaribo. Van Franse zijde werd beweerd, dat dit fort, in zijn oorspronkelijke vorm van steen gemaakt, omstreeks 1640 door Franse kolonisten werd aangelegd, vermoedelijk om zich tegen de aanvallen van Indianen te beschermen. Na 1650 werd dit fort door de Engelsen vergroot en in 1667 door Crijnssen veroverd, versterkt en tot Zeelandia gedoopt. Het diende ter onmiddellijke bescherming van de stad Paramaribo, waartoe het bij uitstek gunstig was gelegen.

Gouverneur Van Aerssen liet twee forten aanleggen. Het ene Cottica, later Sommelsdijk genaamd, werd in 1685 gebouwd en lag bij de samenvloeiing van de rivieren Commewijne en Cottica, het andere was een versterkt blokhuis met 4 halve bastions aan de monding van de Parakreek; beide forten dienden tegen de aanvallen van de Indianen. Het eerste werd bij het aanleggen van het fort Amsterdam verlaten, het andere, dat slechts met 4 kleine stukken geschut was bewapend, werd na 1790 niet meer gebruikt (afb. 1 en 2).

Een zekere ingenieur Draak, die in verband met plannen ter versterking van de kolonie als deskundige werd uitgezonden, deed in zijn rapport voorstellen ter aanlegging van forten, die in een tijd van 7 jaren moesten worden voltooid, waardoor de kolonie in voldoende staat van tegenweer zou zijn gebracht.

De aanvallen der Marrons deden de noodzaak ontstaan tot het aanleggen van versterkte posten, die aanvankelijk naar omstandigheden en geheel zonder systeem waren aangelegd. Door de grote uitgestrektheid, waarover de posten over de kolonie verspreid lagen, had enorme versnippering van de strijdkrachten plaats.

Gouverneur Nepveu streefde ernaar, de als bij toeval rondgestrooide posten op te heffen en te doen vervangen door een stelsel van posten, dat hij het „militair kordon” noemde. Op zijn last werden verschillende plannen voor kordons ontworpen, die echter niet — zoals zij daar lagen — werden uitgevoerd. De Raad der Kolonie weigerde nl. de dure kordons van de gouverneur toe te staan, doch de gouverneur, die handig met de raden wist om te springen, bereikte tenslotte zijn doel en kreeg het kordon in 1778 klaar, ongeveer zoals hij het wenste (afb. 3). De bezetting die destijds voor deze linie nodig was, bedroeg: 5 kapiteins, 19 luitenants, 44 sergeanten, 69 korporaa's, 24 oppassers, 4 bakkers en 955 man. Het kordon werd in 2 delen verdeeld; het oostelijk gedeelte werd bezet door het 1e, het westelijk deel door het 2e Bataljon van de toenmaals aanwezige militie. Het strekte zich ongeveer uit van de Joden-Savanna aan de Surinamerivier in nagenoeg oostelijke richting tot aan de post Imotappi aan de Boven Commewijne; van daar liep het recht noordelijk langs deze rivier tot aan de post l'Espérance, van-

daar ging het in n.o.-richting, passeerde de Perica tot aan Willemsburg en wendde zich dan noordwaarts naar de kust. Globaal berekend bedroeg de afstand waarover dit kordon zich uitstrekte ca. 94 km.

Het behoeft geen betoog, dat de hierboven vermelde bezetting daartoe niet afdoende kon worden genoemd. Voor het doel echter was de toestand bevredigend en vormde werkelijk tijdens de strooptochten van de bosnegers een krachtig bolwerk, dat echter, meer dan ooit, de behoefte aan soldaten voor de bezetting, deed gevoelen. Thans bestaan alleen nog het fort Zeelandia en fort Nieuw Amsterdam, die echter — voor de tegenwoordige tijd — zonder enige militaire waarde zijn.

Beveiliging en bewaking

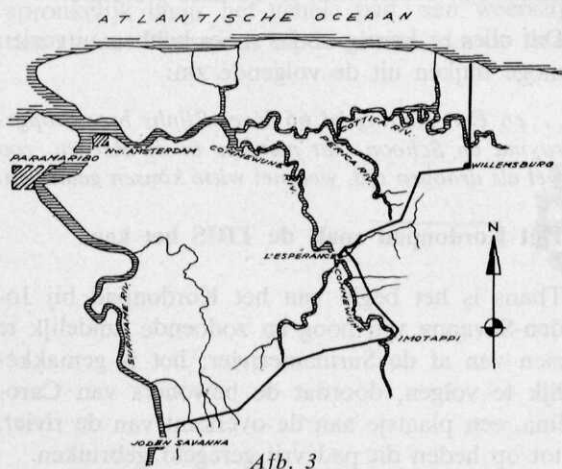
Om het de Marrons zo moeilijk mogelijk te maken, werd een heg van doorns geplant. In oude documenten wordt dat als volgt omschreven:

Na de buytenkant, waar de Vijand van dan moet komen, zal met'er tijd een Dooren Hegge geplant worden, die men tot 4 à 5 Voet laat opgroeien, welke door den tijd zoo Dik en Digt wordt, dat er bijna geen Kat kan doorkomen, voor al geen Mensch en nog minder een groote Troup Menschen, zonder in de Hegge een Opening te maaken.

En deeze Hegge te planten geeft ons hier de Natuur verscheide Dingen aan de hand, die heel schielijk groeien, als onder anderen voor de Laage Landen heeft men hier een soort Doorens genoemd Maman-tin Maca, die de Franschen hier in de West-Indien zelfs om haare Fortificatien werken emplojeren, dat goed groeij tot over Mans hoogte, heeft Doorens als Eeften, daar geen Blanke die gekleed is, bij Mensche moogelijk door kan paseren, om zoo veel minder een Neeger die naakt is of hij moet veel geweld gebruyken om dat het ongelooflijk taay te kappen en in 't geheel niet te breeken is.

In vroeger tijden gebruikte men van alles om de beveiliging zo goed mogelijk te maken; men ging zo ver, dat men zelfs oude flessen gebruikte, hierover las ik het volgende:

Als de Hegge eens in orde is, dan kan men nog agter delze na de kant van den Vijand in 't Bosch all het oude gebrooken Glas en Vlessen die men maar krijgen kan (en daar van zig op ieder Post in 't jaar all een heele groot Quandityt zameld) met veel nut emplojeren, want wordt dat altoos en gedurig daar neergegoid, formeerd zulks op 't laast voor de Neegers een bijna onoverkoomelijke Hinderpaal, voor hunne bloot Voeten, Zij kunnen 'er onmoogelijk door, of moeten 't Glas opruymen, en

Sulks kan niet geschieden, of maaken geraas; en die Hinderpaal al over zijnde hebben ze weder de tweede; naamentlijk de Hegge voor de Neus, die kunnen ze niet door of over, 't zij dan dat ze een Opening daar in maaken door kappen en zulks maakt ook geraas, en moet hun absolut aan de geduurig gaande Patrouilles onmogelijk ('t zij dan dat zij zig hals over kop te rug begeeven) dat hun het doorkomen gelukt, al wilden zij ook haar huid daaraan waagen, dat en Neeger niet graag doet.

Het is wel aardig nog een stuk aan te halen, uit dezelfde oude documenten, om een indruk te geven, hoe men de openingen in deze heg bewaakte, waardoor men in het bos, of op de kostgrondjes kon komen:

De Posten en Piquets komen na binnen te leggen, wel gepallisadeerd zijnde, en agter dezelve de Opening voor Kost gronden. Voor ieder Post komt in de voornoemde Hegge een Intervalle, die door een Barriere of Hek geopend en gesloten kan worden, dat wij altoos wanneer wij willen in 't Bosch kunnen komen.

Voor ieder Barriere en alzo voor ieder Post of Piquet, komt midden op de Weg een Sentineele, die Nagt en Dag blijft en attent moet zijn, of er iets voorvald, en of er ook van de naast hier, bij leggende Posten of Piquets, Schooten van Attentie, tot het doen van Signalen vallen.

De beweeglijke Machiene, om dezelve als een Uurwerk en zeer Vif te doen ageeren, 't welk de grootste force van 't Cordon is, word door Signalen geregeerd, waardoor alle Orders gegeven, Rapporten gemaakt; ja alles gedaan en gediregeerd word. Van de Signalen 't zij voor de Dag of Nagt, of Mistseinen, word een Sein Boek opgemaakt.

De Militaire doen geen verdere Patrouilles als op 1/4 Uur distance, waardoor gewis niet te zeer gefattigeerd worden maar hun Beweging au Contraire zeer gezond houdt.

Verder werd bepaald dat twee man constant de heggen dienden te doorzoeken en te controleren of deze ook beschadigd waren. In geval van alarm werden alle posten, indien de sterkte dit toeliet, verdubbeld, dusdanig dat deze posten elkaar konden beschreeuwen.

Op iedere post had men een tamboer, die zowel de reveille, als de taptoe moest slaan. Verder werden deze tamboers ingeschakeld bij alarm; bepaalde signalen werden afgesproken en ten tijde van alarm werden deze dan door deze tamboers geslagen.

Daarenboven was iedere post nog in het bezit van een paard. Deze paarden brachten belangrijke berichten van post naar post, zodat men dus bijzonder snel een belangrijk bericht, langs

het gehele Kordonpad kon verspreiden, daar men bij iedere post dit bericht overgaf en zodoende elk half uur een „fris” paard had.

Oefenprogramma

Een plaatsing (detachering) op het Kordonpad werd in die tijd als een groot voorrecht beschouwd. Want al leverden de vele andere in het westelijk deel van de kolonie gelegen posten — zoals Republiek in Para, Nassau in Saramacca, en die te Coronie en in Nickerie — zekere afwisseling aan het anders zo eentonige leven der militairen in Suriname — daar patrouilles en expedities in die tijd, tegen de zich in de bossen schuilhoudende slaven zelden plaats hadden — het verblijf op het Kordonpad was een leven vol vrijheid en rijk aan avonturen, dat nergens anders was te vinden.

Daar uit de aard van hun bestemming en ten gevolge van de niet talrijke bezetting van de posten op het Kordonpad, de soldaten door oefeningen of andere garnizoensdiensten niet voldoende konden worden beziggehouden, wellicht ook omdat het vervoer van de levensmiddelen niet altijd kon plaatsvinden, scheen de hoofdbezigheid te zijn het onderhouden van kostgronden. Dit waren kleine stukjes land waar men rijst en groenten verbouwde, alsmede verschillende soorten vruchten. Ook kon men door jagen en vissen in het verdere nodige aan onderhoud ruimschoots voorzien.

Verder zeggen de oude documenten ons het volgende:

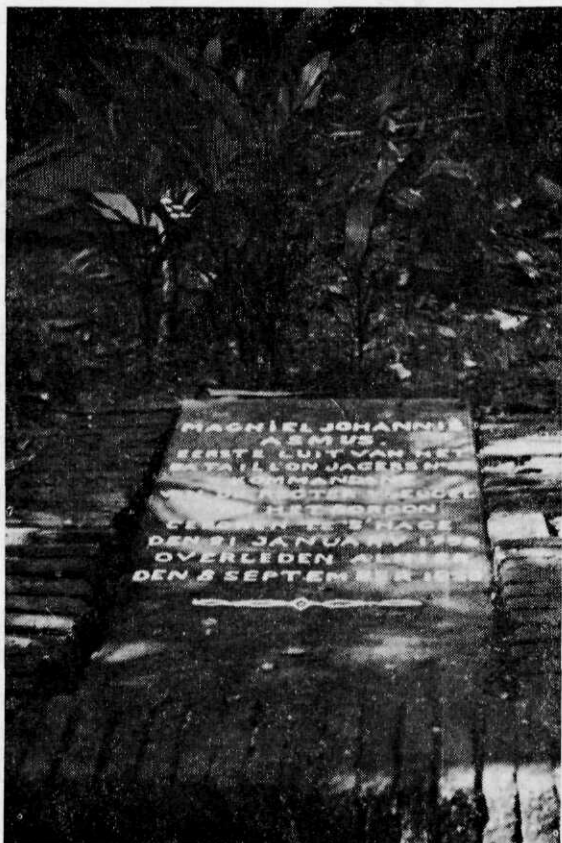
... Iedere Post Exerceerd zijn Volk geduurig in den Waapenhandel, daar kan een tijd bepaald worden 't zij Een of tweemaal in 't Jaar, dat het Volk bij den anderen zulks manoeuvreerd en den Revue passeerd, alle twee maanden krijgt de Soldaat Exact eldaar zijn Tractement, en zo alles pro Rato.

Dat alles er keurig netjes moet hebben uitgezien moge blijken uit de volgende zin:

... en Een Ketting of 66 Voet Rijnhs breed, opgeruymd en Schoon, dat men 'er in de Reegen, zoo wel als droogen tijd, wel met witte kousen gaan kan.

Het Kordonpad zoals de TRIS het kent

Thans is het begin van het Kordonpad bij Joden-Savanna vrij hoog en zodoende duidelijk te zien van af de Surinamerivier; het is gemakkelijk te volgen, doordat de bewoners van Carolina, een plaatsje aan de overkant van de rivier, tot op heden dit pad vrij geregeld gebruiken.

Afb. 4

Het eerste stuk loopt door bosachtig terrein, daarna begint de savanne met dunne begroeiing. Op deze savanne ligt bij het begin hiervan, in de lengterichting van het pad, een oude schietbaan. Na de savanne is het pad slecht terug te vinden. Van de gebruikelijke herkenningstekens is in dit bosgebied weinig of niets te bekennen; daar waar echter de savanne weer begint, is het Kordonpad onmiddellijk weer te herkennen. Hier tekent het pad zich tot aan de horizon scherp af, is slechts licht begroeid en heeft zoals oorspronkelijk langs het gehele pad, aan weerszijden sloten. Hieraan is mede te zien, dat op deze

plaats, het Kordonpad 10 m breed is geweest. Het zand uit deze sloten is kennelijk gebruikt voor het ophogen van het pad. Het savannegebied, afgewisseld door kleine stroken bos, strekt zich uit tot voor de Casewinicakreek, waar het laatste gedeelte overloopt in een moeras. Aan de overkant van de Casewinicakreek gaat het terrein over in bosachtig moerasgebied, slecht begaanbaar, doordat het pad als een 5 m brede dam er doorheen loopt. In de regentijd staat het ongeveer 30 cm onder water. Een paar kilometer vóór de Commewijnrivier voert het pad over een heuvel, waarna het weer zakt tot in moerassig gebied, dat zich uitstrekt tot aan de rivier. Aan de overzijde van de rivier loopt het pad in noordelijke richting, evenwijdig aan de rivier verder. Hier is het Kordonpad moeilijk begaanbaar, door de dichte begroeiing en het eveneens moerassige terrein. Bovendien is dit traject sinds het verval van l'Espérance en de andere plantages die het pad kruiste, waarschijnlijk nooit meer door een mens begaan. Het gehele pad is slechts begaanbaar door flink te kappen. Waar vroeger de plantages en polders lagen, houdt het pad plotseling op en de begroeiing wordt anders (zeer overwoekerd door makka- en slingerplanten). Het pad is dan met de grootste moeite weer terug te vinden. De rest van het Kordonpad geeft ongeveer hetzelfde beeld te zien als hiervoren beschreven, nu eens savanne, dan weer bosachtig moerasgebied, dichte begroeiing enz.

De TRIS heeft thans het gehele Kordonpad — d.m.v. verschillende meerdaagse patrouilles — op een enkel stuk na weer geheel opgeknapt en zo goed mogelijk begaanbaar gemaakt. Indien dit in de toekomst kan worden gecontinueerd kan dit pad zeker blijven dienen als een verbindingspad tussen de verschillende gebieden. In elk geval doet zij ons blijvend herinneren aan een geschakeerd, fel en historisch verleden (afb. 4).

Meningen van anderen

Duitsland en de Nederlandse neutraliteit 1914-1918

Onze aandacht werd gevestigd op het artikel in het mei-nummer van *De Militaire Spectator* onder bovenstaande titel, door Kapitein der Infanterie Th. Oostendorp. Dit artikel vraagt een nadere bespreking, doch het eist nogal wat naslagwerk, weshalve wij (twee oud-gedienden) dit hebben verdeeld.

Schr. is zeer sober in zijn bronvermelding en maakt het daarom de lezers, die gaarne willen weten, waarop hij zijn uitspraken grondt, niet gemakkelijk.

A. In de aanhef (blz. 229) vermeldt hij de van diverse zijden naar voren gebrachte opvatting: *Duitsland heeft (in 1914) ervan afgezien Nederland te overweldigen, daar de Nederlandse militaire kracht zo groot was, dat in zulk een geval de Duitse veldtocht zou zijn mislukt. De preventieve werking van de Nederlandse weermacht had zich doen gelden.*

Hij acht een dergelijke tendentieuze interpretatie van dit historisch gebeuren begrijpelijk, indien daarmee moet worden aangetoond, dat een sterk leger wellicht ook in 1940 zijn preventieve werking zou hebben kunnen doen gelden.

Natuurlijk mag men ook, indien men ervan overtuigd is, dat van de weermacht van 1914 wel preventieve werking is uitgegaan, daaruit niet concluderen, dat dit in gelijke mate in 1940 het geval zou zijn geweest. Niemand zal echter kunnen ontkennen, dat een sterke, goed geoefend, gewapend en uitgerust leger met een sterke luchtmacht in 1940 de Duitsers zou hebben genoodzaakt, meer tegen ons in te zetten, dan het geval is geweest en dat meerdere zou ten nadele van het hoofdoperatietoneel zijn gekomen. Wij zouden bovendien wellicht langer weerstand hebben geboden en de Duitsers meer verliezen hebben toegebracht, hetgeen eveneens de gemeenschappelijke zaak ten goede zou zijn gekomen. Onze verliezen zouden ongetwijfeld ook groter zijn geweest, doch wij zouden eervoller de geschiedenis zijn ingegaan.

B. Op blz. 229 deelt schr. voorts mee, dat zelfs de uitvoering(!) van de veldtocht in mei en juni 1940 wel aan von Schlieffen wordt toegeschreven.¹ Wie dat doet is slecht op de hoogte. Von Schlieffen zocht de beslissing bij een sterke rechtersvleugel, die in een machtige omsingelingsmanoeuvre het Franse leger moest uitschakelen. Hij verwachtte toen, dat het Franse leger voorsnog defensief zou optreden en dat het Belgische leger „programmässig” op Antwerpen zou terugtrekken, waar het moest worden ingesloten.

In 1940 was de toestand geheel anders. Franse en Britse legers hadden de Franse noordgrens bezet en versterkt, en het Belgische leger was een factor van betekenis. Het Duitse opperbevel had uit voorgaande gebeurtenissen de juiste conclusie getrokken, dat Franse en Britse troepen eerst *na* schending van de Belgische neutraliteit door de Duitsers in België zouden oprukken. De door hen uitgevoerde operatie vormde de *doorbreking* van het aldus gevormde Frans-Brits-

¹ Schr. zal wel bedoelen, de strategische gedachte, die aan de uitvoering ten grondslag lag.

Belgische front, in eerste instantie uitgevoerd door een sterke gepantserde stootgroep in de richting van de Sommemonding, die werd gevolgd door vernietiging van de in België afgesneden troepen. Dit was dus een *principeel* andere opzet.

C. Hetgeen Kapitein O. op blz. 230 bovenaan schrijft omtrent bemoeienissen van von Schlieffen in de zomer van 1905 (tijdens de Marokkocrisis, toen bovendien Rusland door de oorlog met Japan en door revolutie was uitgeschakeld) om een preventieve oorlog te beginnen tegen Frankrijk, is afdoende weerlegd in het boek van Ritter [11]² op blz. 102 e.v., zoals ook in de recensie in het *Org. v. Krijgswetenschap* [11] is meegedeeld.

D. Schr. deelt op blz. 230 mee:

Voorts staat vast, dat von Schlieffen niet het geringste voornemen had Nederland te overweldigen. Uit de plannen blijkt nl. dat hij rekening hield met de mogelijkheid, om politieke redenen van een doortocht van de Duitse rechtersvleugel door het zuiden van Limburg te moeten afzien. In dat geval zou de rechtersvleugel uit het gebied rond Krefeld met inachtneming van de Nederlandse neutraliteit, eerst in zuidelijke, en pas vervolgens in westelijke richting opmarcheren.

Uit de tekst van het plan en de verdere voorontwerpen blijkt, dat een vijandig optreden tegen Nederland niet werd overwogen, ook al door het ontbreken van aanwijzingen voor legeronderdelen, die een dergelijke opdracht zouden moeten uitvoeren.

Het is voor hen, die zich niet in deze geschiedenis hebben verdiept, nuttig kennis te nemen van het volgende. Generaal-Veldmaarschalk Graf von Schlieffen was van 7 februari 1891 tot 1 januari 1906 Chef van de Generale Staf van de Landmacht. In die functie was hij verantwoordelijk voor het operatieplan. Een dergelijk plan moest uit de aard der zaak voortdurend worden aangepast aan de internationaal-politieke toestand en rekening houden met de wijzigingen in de militaire kracht van de potentiële tegenstanders. Het zo genoemde „plan van december 1905” was eigenlijk een uitvoerig memorandum en beschreef de grote lijnen, volgens welke in *dat tijdsgewricht* de operaties naar zijn mening dienden te worden geleid. Het was zijn strategisch testament, dat hij overdroeg aan zijn opvolger *Generaal von Moltke*. Het was dus niet een officieel operatieplan, doch een werkstuk. De officiële stukken waren het „Aufmarschplan” en de (jaarlijks) uitgegeven „Aufmarschanweisungen mit den ihnen enthaltenen Kräfteverteilungen und ersten Vormarschzielen” [12] blz. 603/604.

Bij zijn pensionering werd von Schlieffen à la suite van de Generale Staf geplaatst en hij is onvermoeid blijven doorwerken, ondanks zijn hoge leeftijd. Ook het operatieplan-west bleef hem bezighouden, hetgeen

² Naar de aan het slot opgenomen literatuuropgave wordt verwezen door de aanduiding [1], [2], enz.

tot uiting kwam in zijn „Denkschrift” van 28 december 1912 (vlak voor zijn overlijden beëindigd), dat eveneens aan von Moltke is overhandigd. Wij komen hierop nog terug.

Het memorandum van 1905 is, zonder dat de woordelijke inhoud daarvan bekend was, in de Nederlandse militaire literatuur een onderwerp van uitvoerige discussie geweest. In 1919 stelde Kapitein „Ronduit” in zijn studie „De manoeuvre om Limburg” [1] aan het slot de vraag, waarom de Duitsers in 1914 Nederland hadden ontzien. Deze vraag scheen in 1922 haar beantwoording te vinden in de memoires van von Moltke. Onder het hoofd „Moltke über den Rückzug an der Marne”, geschreven in de zomer van 1915, was o.m. het volgende opgenomen (blz. 428 en 429):

Es war zu erhoffen, dass im Westen eine schnelle Entscheidung herbeigeführt werden würde. Eine solche war nötig, um die Freiheit des weiteren Handelns zu gewinnen; sie war aber nur zu erwarten, wenn man die französische Armee im freien Felde treffen konnte. Ein Angriff gegen die befestigte Ostgrenze Frankreichs musste aller Voraussicht nach zu einem langwierigen Positionskrieg führen und eine Entscheidung hinausschieben.

Die Kriegsergebnisse bei der 6. und 7. Armee (die in 1914 tegenover het Franse vestingfront Verdun-Nancy-Epinal waren ingezet) sprechen für die Richtigkeit dieser Ansicht. Daraus ergab sich die Notwendigkeit, den französischen Festungsgürtel zu umgehen, was der Raum- und Heeresstärkeverhältnisse wegen, nur unter Benutzung belgischen Gebietes geschehen konnte.

Soweit stimmte meine Auffassung mit derjenigen des Grafen Schlieffen überein. Wesentlich unterschied sie sich in der Ausführung. Der von meinem Vorgänger ausgearbeitete Aufmarsch war so angelegt, dass der deutsche rechte Heeresflügel über Roermond vorgehen, also nicht nur belgisches, sondern auch holländisches Gebiet durchschreiten musste.

Graf Schlieffen war der Ansicht, dass Holland sich auf einen Protest beschränken, die Verletzung seines Gebietes im übrigen ungehindert geschehen lassen würde. Ich habe gegen diese Auffassung die schwersten Bedenken gehabt; ich glaubte nicht, dass Holland eine Vergewaltigung ruhig hinnehmen werde, dagegen sah ich voraus, dass dem deutschen Heeresflügel durch ein feindliches Holland so starke Kräfte entzogen werden würden, dass er die nötige Schlagkraft gegen den Westen einbüßen müsste. Der Vormarsch durch Belgien konnte meiner Ansicht nach nur unter der Voraussetzung eines strikt neutralen Hollands ausgeführt werden.

Op grond van deze zeer positieve uitlating van von Moltke nam iedereen als vaststaand aan, dat von Schlieffen in geval van oorlog een doormars door Limburg zou hebben uitgevoerd.

In 1923 beschreef Kapitein van de Generale Staf J. J. G. Baron van Voorst tot Voorst [3] (de latere commandant van het Veldleger) de hoofdlijnen van het Plan Schlieffen van 1905 aan de hand van een groot aantal daarin genoemde bronnen o.a. van het onder [4] genoemde boek van W. Foerster (1e druk (1921)). Hij zette de grote strategische voordelen van het Plan Schlieffen boven het in 1914 uitgevoerde Plan Moltke uiteen, in het bijzonder bestaande in de voor de (ontworpen) sterke rechtervleugel verkregen

operatieruimte (met belangrijke spoorwegen) door ons Limburg. De bekwame schrijver kwam tot de conclusie, dat behalve andere factoren het Nederlandse leger wel de voornaamste factor was, die von Moltke tot het ontzien van Nederland had geleid. Hij kwam bovendien tot de (later volkomen juist gebleken) conclusie, dat het plan Schlieffen in 1909 was losgelaten, hetgeen samenviel met de stijgende lijn in onze defensie maatregelen. In 1905 was volgens in Berlijn bekende gegevens ons Veldleger niet veel sterker dan in 1870, nl. 3 divisies met 36 bataljons en 20 batterijen; in 1906 was dit 4 divisies met 60 bataljons en 24 batterijen (en reeds in vredestijd een Commando Veldleger opgericht); in 1911 werd dit 4 divisies met 72 bataljons en 28 batterijen.³

In 1925 verscheen een artikel van de hierboven reeds genoemde Oberarchivrat am deutschen Reichsarchiv, W. Foerster Oberstltnt a.D. (later professor geworden en Directeur van de krijgsgeschiedkundige Afdeling van het Duitse leger) [5]. Foerster, een bekwaam auteur en uit de aard van zijn werkzaamheden uitstekend op de hoogte, schreef [4] [5], dat de bewering van von Moltke als zou van Schlieffen ervan zijn uitgegaan, dat Nederland zich bij doormars van Duitse troepen tot een protest zou bepalen, niet juist was. Von Moltke zou de officiële archiefstukken niet meer hebben geraadpleegd en zijn herinneringsvermogen zou hem in de steek hebben gelaten.

In het Plan-1905 had von Schlieffen naar Foerster meedeelde, geschreven:

Die Niederlande erblicken in den mit Frankreich verbundenen Engeland nicht weniger einen Feind als Deutschland. Ein Abkommen mit ihnen wird sich erzielen lassen.

En Foerster voegde daaraan toe [5]:

Es muss aber im scharfen Gegensatz zu der vorerwähnten Niederschrift des Generalobersten von Moltke festgestellt werden, dass Graf von Schlieffen in seinen Operationsplänen die Möglichkeit des Betretens holländischen Gebietes nur unter der Voraussetzung ins Auge gefasst hat, dass es der deutschen Diplomatie gelingen würde, Holland bei Kriegsbeginn zu einem freundschaftlichen Abkommen mit Deutschland zu bewegen. Er ging davon aus, dass England für das Kolonialreich der Niederlande ein ebenso gefährlicher Feind sei als für Deutschland und dass diese Erkenntnis die holländische Regierung einer deutschen Bündnis-anregung geneigt machen und sie auf unsere Seite bringen würde.

In het Duitse stafwerk [6] werd bij de behandeling van het Plan Schlieffen een doormars door Nederlands gebied niet genoemd en ook andere schrijvers (von Kluge, Ludendorff) zwegen hierover, naar later bleek om politieke redenen.

Wij verwijzen nu kortheidshalve naar de in 1925 in *De Militaire Spectator* verschenen artikelen [7] t/m [9], de daarin voorkomende discussie tussen Kapitein van Voorst tot Voorst en Foerster en de twijfel die bleef bestaan omtrent de volledigheid van de bekend geworden gegevens. Voorts verwijzen wij naar [10],

³ Men bedenke, dat zowel de Duitse als de Nederlandse divisies destijds een andere (bredere) samenstelling hadden dan die, welke tijdens de oorlog 1914-1918 bij de oorlogvoerenden ontstond en daarna ook bij ons werd ingevoerd voor de oorlogsorganisatie.

waarin de bekwame en veelzijdige militaire auteur Luitenant-Generaal b.d. *W. G. F. Snijders* (een broer van de oud-O.L.Z.) na correspondentie met o.m. Foerster zijn grote verwondering erover uitsprak, dat een groot man als von Schlieffen vele jaren achtereen heeft kunnen denken, dat Nederland ervoor te vinden zou zijn geweest om aan Duitse zijde een oorlog aan te gaan met België, Frankrijk, Engeland (en wellicht Rusland) en ten behoeve van zijn Duitse nabuur zijn bestaan in de waagschaal te stellen.

Eerst in 1956 is door het verschijnen van het boek van Ritter [11] de „Denkschrift-1905” van von Schlieffen openbaar gemaakt met de voorontwerpen en verbeteringen van von Schlieffen, de kanttekeningen en opmerkingen van von Moltke en met enkele van de daarbij behorende kaarten. Ook het reeds terloops vermelde plan-1912 is daarin opgenomen.

Zoals Kapitein O. meedeelt, steunde volgens Ritter [11] de mening van von Schlieffen, dat Nederland in geval van oorlog tot een vriendschappelijke overeenkomst zou zijn te brengen, op aan Engeland vijandige uitlatingen in Nederlandse militaire kringen, doch volgens Foerster [13] op de ter kennis van von Schlieffen gekomen mening van de Nederlandse Chef van de Generale staf. Nu bestond er destijds in Nederland nog als gevolg van de Boerenoorlog niet alleen in militaire kringen, doch vrij algemeen een anti-Britse stemming, doch dit was toch, evenals een (wellicht nog onjuist overgebrachte) mening van een CGS, een zwakke basis om te veronderstellen, dat een Nederlandse Regering bereid zou zijn om in geval van oorlog doortocht te verlenen aan Duitse troepen. Bovendien zou hiernede de kous toch niet af zijn. Nederland zou daardoor onherroepelijk oorlogsterrein zijn geworden en Duitsland zou daardoor gedwongen zijn aanzienlijke strijdkrachten in ons land achter te laten. Uit het boek van Ritter blijkt, zulks in tegenstelling met hetgeen vroeger werd aangenomen, dat de Duitse Regering — zij het meer summier — op de hoogte is gesteld van de voornemens om ook door Limburg te trekken, doch omtrent enig diplomatiek overleg met of druk op de Nederlandse Regering hebben wij niets kunnen vinden, ook niet in de Rijksgeschiedkundige publikaties.

Foerster schrijft [5] [13], dat een akkoord met Nederland *bei Kriegsbeginn* zou moeten worden bereikt. Uit het Plan-1905 blijkt echter totaal niet, hoe de operatie zou worden uitgevoerd, indien een dergelijk akkoord niet werd bereikt. Foerster betoogt nu [13], dat Schlieffen wel met deze mogelijkheid rekening hield. Hij schrijft:

Auch Schlieffen hat, wie die von ihm erlassenen Aufmarschanweisungen für die Mobilmachungsjahre 1905-1906 und 1906-1907 beweisen, neben den von ihm geplanten Durchmarsch des deutschen rechten Heeresflügels durch den Südzüpfel Holland doch auch die Möglichkeit in Rechnung gestellt dass hierauf aus politischen Gründen verzichtet werden müsse. Für diesen Fall war er gewillt, den rechten Flügel aus seinem Aufmarschraum um Krefeld in ähnlicher Weise vorzuführen wie es in 1914 geschehen ist, d.h. unter Wahrung der holländischen Neutralität zunächst in südlicher, dann in westlicher Richtung durch den engen Flaschenhals bei und südlich von Lüttich.

Deze „Aufmarschanweisungen” zijn niet gepubliceerd, doch het is voor ons volstrekt onbegrijpelijk, dat een

dergelijke zo diep ingrijpende variant in de „Denkschrift-1905” zelfs niet is genoemd, hoewel toch de vertraging, die deze voor de rechtervleugel opleverde, van grote invloed was op de bewegingen van die vleugel. En dit nog wel, terwijl von Schlieffen zo'n enorme waarde hechtte aan een snel doorstoten op dit frontgedeelte, en het slagen van de gehele operatie in het Westen — die naar zijn mening over het lot van Duitsland zou beslissen — afhing van het succes op de rechtervleugel.

Evenzo is het totaal onbegrijpelijk, dat eerst „bei Kriegsbeginn” zou moeten blijken, of er al dan niet een akkoord met Nederland zou worden bereikt, en dus eerst dán zou worden beslist, of de ene, dan wel de andere operatie zou worden uitgevoerd. Hierbij ware te bedenken, dat de noordvleugel zich niet bij Krefeld (d.i. ter hoogte van Venlo) bevond, zoals Foerster en ook het Stafwerk ([6] blz. 55) meedelen, doch bij Wesel (d.i. ter hoogte van Genneep), zoals blijkt uit [11] blz 149, en de kaarten. De uitgangsoptelling in het plan is daardoor voor een manoeuvre om Limburg nog moeilijker geweest, dan tot nu toe bekend was. Het gehele plan-1905 is uitsluitend ingesteld op een doortocht door Limburg met alle daaraan verbonden consequenties, o.m. voor wat betreft opmarswegen, spoorwegen en etappengebied. Von Schlieffen schrijft omtrent dit laatste:

Das Etappengebiet umfasst Luxemburg, Belgien, einen Teil der Niederlande und das nördliche Frankreich ([11] blz. 154).

De vorenvermelde beweringen van schr.: „Voorts staat vast dat von Schlieffen niet het geringste voornemen had Nederland te overweldigen” (blz. 230) en: „Uit de tekst van het plan en de verdere voorontwerpen blijkt, dat een vijandelijk optreden tegen Nederland niet werd overwogen”, zouden wij op grond van het vorenstaande bepaald niet voor onze rekening willen nemen.

Voor ons staat dat helemaal niet vast, en uit de tekst van het plan blijkt het ook helemaal niet.

Wij zijn er, voorzichtig uitgedrukt, helemaal niet gerust op wat er zou zijn gebeurd, indien in 1905 een oorlog zou zijn uitgebroken en geen akkoord met Nederland werd bereikt.

In dit verband is ook het volgende van belang. Von Schlieffen is na zijn aftreden aan zijn plannen voor de operaties blijven werken. De internationale omstandigheden wijzigden zich ten nadele van Duitsland. Ging von Schlieffen in 1905 nog ervan uit dat de Fransen zich aanvankelijk defensief zouden gedragen, later kreeg hij de overtuiging, dat zij bij het uitbreken van de oorlog tot het offensief zouden overgaan en daarbij de Maastricht op Belgisch gebied bezetten. Elke twijfel omtrent de houding van de Belgen was weggenomen: het stond vast dat zij zich krachtig zouden verdedigen.

Reeds in 1905 was komen vast te staan, dat bij schending van de Belgische neutraliteit Engeland met een expeditiekorps zou ingrijpen dat spoedig op 150.000 man zou worden gebracht. Ook rekende von Schlieffen niet meer met een welwillende passiviteit van Nederland, daar z.i. „dit land vanwege zijn koloniën op genade en ongenade van Engeland afhankelijk was”. Nederland hield (volgens von Schlieffen) rekening met een omtrekking van de forten Luik over zijn grond-

gebied en zou de Maas tenminste tot Maastricht verdedigen ([11] blz. 186 en 188).

Trok von Moltke (na 1909) uit een en ander de conclusie, dat hij Nederland moest ontzien, von Schlieffen kwam tot een tegengestelde conclusie en ontwierp het plan-1912, dat wij in de aanvang reeds noemden. Dit plan hield (in afwijking van het voorgaande) in, dat over het gehele Westfront moest worden aangevallen van Belfort tot Nijmegen. Ten aanzien van Nederland spreekt hij thans duidelijke taal.

Na het overschrijden van de Maas achtte hij dekking tegen Nederland en tegen een landing op Nederlands gebied noodzakelijk. Daarom wilde hij door offensief op te treden, de Nederlandse troepen noord en zuid van de grote rivieren binnen de Vesting Holland en naar Zeeland terugdringen. Weliswaar was von Schlieffen niet meer verantwoordelijk (evenmin trouwens, toen hij in januari 1906 zijn „Denkschrift” aan zijn opvolger overgaf), het geeft toch te denken, dat hij nu hij geen „Abkommen” met Nederland meer verwachtte, een plan ontwierp, dat het tegengestelde inhield van hetgeen hij, naar men ons heeft willen doen geloven, vroeger in dat geval zou hebben gedaan. In dit licht bezien klinkt de mededeling van Foerster over het Plan-1905 ([5] blz. 332/333) weinig overtuigend:

Man mag über diese politische Auffassung des Grafen Schlieffen denken wie man will, soviel ist sicher, dass der Gedanke einer „Vergewaltigung” Hollands durch Neutralitätsbruch ihm ebenso fernegelegen hat wie seinem Nachfolger.

E. Von Moltke aanvaardde de moeilijkheden, die aan de manoeuvre om Limburg verbonden waren, *waaronder een tijdverlies van drie (niet vier) dagen* volgens de berekening van Kapitein Van Voorst tot Voorst [3]. In dit verband hebben wij even de ogen uitgewreven, toen wij bij Kapitein O. lazen (blz. 232):

Ook de beweerde vier dagen tijdverlies, als gevolg van de manoeuvre om Limburg heen, kunnen gevoeglijk naar het rijk der fabelen worden verwezen; von Moltke zei immers hierover dat hij om de ongehoorde technische moeilijkheden te kunnen overwinnen, die bij deze opmars te verwachten waren, jarenlang theoretische werkstukken betreffende de opmars van de legerkorpsen langs één marsweg had laten uitvoeren.

Kapitein O. haalt dan verder uit het Duitse stafwerk een zinsnede aan, waarin wordt meegedeeld, dat in 1914 de operaties op de rechtervleugel tot voorbij Brussel zijn verlopen, zoals het bij de vredesvoorbereidingen onder gunstige omstandigheden was aangenomen. Niemand heeft ooit beweerd, dat het in de studie „Over Roermond” [3] berekende tijdverlies van drie dagen voortkwam uit vertraging in de uitvoering van de in vredestijd getroffen regelingen. Die drie dagen tijdverlies waren het gevolg van de uitvoering van de manoeuvre om Limburg. Het rechter Korps maakte bv. een omweg om Limburg van 60 km. Wat dit betekent in een operatie, waarbij de beslissing (ook door von Moltke) werd gezocht bij de omzwenkende vleugel, spreekt vanzelf. De poort van het rijk der fabelen moet voorhands gesloten blijven.

Kapitein O. heeft von Moltke o.i. niet ruim genoeg geciteerd en wij citeren nu letterlijk, om ook de betekenis van Luik te doen uitkomen ([2] blz. 431):

Um den ungeheuren technischen Schwierigkeiten begegnen zu können, die bei diesem Vorgehen zu erwarten waren, habe ich jahrelang theoretische Arbeiten über den Vormarsch unseres Armeekorps auf einer Strasse und die Regelung der rückwärtigen Verbindungen ausführen lassen, und ich glaube, dass in dieser Hinsicht die von mir ins Leben gerufenen Verwaltungs-Generalstabsreisen sich gelohnt haben. Von allergrösster Bedeutung für die Ausführung der geplanten Operation war die frühzeitige Inbesitznahme von Lüttich. Die Festung musste in unserer Hand sein, wenn der Vormarsch der 1. Armee überhaupt ermöglicht werden sollte. Diese Erwägung liess mich den Entschluss fassen, Lüttich durch Handstreich zu nehmen.

Er blijkt nergens, dat ook von Schlieffen ten behoeve van een manoeuvre om Limburg bijzondere maatregelen nodig achtte om de spoorweg Aken-Luik, de levensader voor de rechtervleugel, onvernield in handen te krijgen. Zijn plan-1905 had een dergelijke maatregel niet nodig, omdat hij o.i. daarbij over de Limburgse spoorwegen meende te kunnen beschikken.

F. Wij komen thans tot de behandeling van de vraag of de Nederlandse strijdmacht een factor van betekenis is geweest bij de beslissing van von Moltke en in de mobilisatieperiode 1914-1918.

De door Kapitein Oostendorp op blz. 229 meegedeelde opvatting van diverse zijden, dat de Duitse veldtocht zou zijn mislukt, indien Nederland erin zou zijn betrokken, is niet zo vreemd, als men nagaat, dat die reeds is mislukt, zonder dat Nederland erbij was betrokken!

In zijn slotconclusie is schr. van oordeel, dat de Nederlandse militaire macht geen enkele factor van betekenis is geweest. Steekhoudende argumenten daarvoor heeft hij echter niet aangevoerd. Het is komen vast te staan, dat ook von Moltke nog tot 1909 rekening heeft gehouden met de mogelijkheid, dat Nederland een doortocht door Limburg zou toelaten, doch daarna ervan overtuigd was, dat Nederland zich zou verzetten. In Ritters boek [11] zijn op blz. 197/180 de opmerkingen van von Moltke opgenomen, die deze (vermoedelijk in 1911) bij het Schlieffenplan 1905 had gemaakt. Daaruit nemen wij het volgende over:

...es ist natürlich wichtig, dass bei einem Vorgehen durch Belgien der rechte deutsche Flügel möglichst stark gemacht wird. Ich kann mich aber nicht damit einverstanden erklären, dass — um damit zu umfassen — ausser der belgischen auch die holländische Neutralität verletzt wird.

Daarna volgt dan de aanhaling die Kapt. O. op blz. 231 opnam, nl. het nadeel van een vijandelijk Nederland in de rug (vooral wanneer Engeland de schending van de Belgische neutraliteit als voorwendsel zou nemen om aan Duitsland de oorlog te verklaren), het voordeel van een neutraal Nederland, dat door de Britten niet kon worden aangetast, als Engeland aan Duitsland de oorlog verklaarde vanwege de schending van de neutraliteit van België en tenslotte dat Nederland voor Duitsland een „Luftröhre” moest blijven. In 1915 drukte hij zich uit, zoals wij eerder citeerden:

... dass dem deutschen Heeresflügel durch ein feindliches Holland so starke Kräfte entzogen werden würden, dass er die nötige Schlagkraft gegen den Westen einbüßen müsste.

Hieruit volgt onzes inziens, dat ons leger wel een factor van betekenis vormde. Het was het eerste leger, waartegen bij de voorwaartse beweging maatregelen moesten worden genomen. Voorts moet men in aanmerking nemen, dat enkele korpsen, die von Schlieffen reeds in 1905 nodig achtte, er in 1914 nog niet waren en dat dáárdóór, én door de versterking van de linker-vleugel, de rechtervleugel voor wat de in 2e linie volgende korpsen betrof, zeer veel zwakker was dan die, welke von Schlieffen nodig had geacht. En bovendien: in het Duitse stafwerk worden de sterkte-verhoudingen in 1914 vermeld ([6] blz. 23). Het blijkt dat 73½ Duitse divisies zouden staan tegenover 92 Franse, Britse en Belgische divisies. Von Schlieffen had zelfs de oprichting van 8 nieuwe „Ersatzkorpsen” nodig geacht om de operatie in gang te kunnen houden. Dat in een dergelijke situatie, redelijkerwijs genomen, er voor de Duitse leiding veel aan gelegen moest zijn, om ons niet in het vijandelijke kamp te dringen, spreekt o.i. vanzelf. Het is dan ook niet vol te houden, dat ons leger bij von Moltkes beslissing geen factor van betekenis vormde. Het moet o.i. wel degelijk een van de factoren zijn geweest die meespeelden.

Er is nog een onverdachte getuige van de betekenis van ons leger gedurende de mobilisatie 1914-1918 nl. Ludendorff. Op blz. 190 van „*Meine Kriegserinnerungen*” schreef hij het volgende:

Nur mit tiefstem Bedauern konnten wir uns nicht für die uneingeschränkte Führung des U-Bootkrieges aussprechen, da er nach Urteil des Reichskanzlers den Krieg mit Holland und Dänemark möglicherweise zur Folge haben würde; wir hatten zum Schutz gegen beiden Staaten nicht einen Mann zur Verfügung.

Sie waren in der Lage, mit ihren zwar nicht kriegsgewohnten Armeen in Deutschland einzurücken und uns den Todesstoss zu geben. Wir wären besiegt worden, noch bevor die von der Marine in Aussicht gestellte Wirkung des uneingeschränkten U-Bootkrieges eingetreten wäre.

Die Besprechung gab aber Veranlassung, auch unsere Grenzverhältnisse gegen Dänemark und Holland zu überprüfen. Das in Hamburg befindliche Oberkommando Nord erhielt Befehl, Stellungen an der dänischen und holländischen Grenze auszubauen. Der Generalgouverneur in Brüssel wurde gebeten, den bereits in schwachen Anfängen vorhandenen Stellungsbau an der belgischen Nordgrenze zu fördern, soweit es mit seinen Arbeitskräften möglich war.

Dat is heel wat anders, dan de slotconclusie van Kapitein Oostendorp op blz. 233:

... dat de Nederlandse militaire macht geen enkele factor van betekenis is geweest bij de overwegingen aan Duitse en Engelse zijde omtrent het al dan niet ontzien van de Nederlandse neutraliteit.

Kapitein O. haalt het oordeel van de oud-O.L.Z., Generaal Snijders over de waarde van ons leger aan, doch hij bewijst hiermee niets. Het ging er niet om, hoe wij zelf over onze weermacht dachten, doch welke waarde de Duitse verantwoordelijke mannen daaraan toekenden in verband met de krachtsverhoudingen tussen de (strijdende) partijen.

G. In de zojuist geciteerde slotconclusie betreft schr. ook Engeland (hoewel dit feitelijk buiten de titel van

zijn onderwerp viel). Vergeleken met Duitsland lagen de verhoudingen hier geheel anders. Korthedshalve beperken wij ons tot de volgende opmerking. Het door schr. genoemde voorstel van Churchill in 1914 om van Nederland openstelling van de Schelde te eisen, werd door zijn medeministers afgewezen. De enige voor een landing te Antwerpen beschikbare troepen, waren territoriale eenheden en deze wenste Lord Kitchener hiervoor niet te gebruiken ([10] blz. 356). In elk geval zou een forceren van de Schelde hen hebben gerooodzaakt tot het inzetten van troepen tegen Nederlandse strijdkrachten, die zij elders hard nodig hadden.

H. Tenslotte nog dit. Kapitein Oostendorp wijst op blz. 231 op verschillen van opvatting tussen von Schlieffen en von Moltke. Die waren er vele, maar zij schuidden niet in een verschil van opvatting over de betekenis van de frontaanval (zie von Schlieffens verhandeling van 1909 in de „*Deutsche Revue*”, en opgenomen in het boek Cannae, getiteld „*Der Krieg in der Gegenwart*”). En evenmin bestond het hierin dat de opvatting van von Moltke, dat men om een snelle beslissing tegen Frankrijk te verkrijgen „... den Angriff nicht ausschliesslich gegen die stark befestigte Ostfront dieses Landes richten dürfte”, een fundamenteel andere benadering van het vraagstuk inhield. Dit was immers ook de basis van het Plan Schlieffen, die tot een aanval door Luxemburg, België (en Nederland) leidde. Neen, een belangrijk verschil lag o.m. hierin dat, ingeval de Fransen een beslissing zouden zoeken door een offensief in Elzas-Lotharingen, von Schlieffen van mening was, dat de omvattingmanoeuvre op de rechtervleugel moest worden doorgezet en de Fransen daardoor spoedig zouden worden gedwongen met hun aanvallende troepen keert te maken. Von Moltke daarentegen, wilde in dat geval de omvatting staken en alle krachten concentreren tegen die aanval, teneinde het Franse leger in het vrije veld buiten zijn vestinglinies te vernietigen.

TWEE OUDGEDIENDEN⁴

Literatuur

1. Anon. — *Mil. Spect.* 88(1919)(8); bijlage.
2. H. von Moltke — *Erinnerungen Briefe Dokumente 1877-1916* (1922).
3. J. J. G. baron van Voorst tot Voorst — *Mil. Spect.* 92(1923)(9); bijlage.
4. W. Foerster — *Graf Schlieffen und der Weltkrieg* (1921) en (1924).
5. W. Foerster — *Die Schuldfrage* (1925)(1); ref. *Mil. Spect.* 94(1925)332.
6. *Der Weltkrieg 1914-1918*, dl 1 — *Die Grenzschlachten im Westen* (1925); aangehaald als: Duits stafwerk.
7. J. J. G. baron van Voorst tot Voorst — *Mil. Spect.* 94(1925)35.
8. W. Foerster — *Mil. Spect.* 94(1925)221.
9. J. J. G. baron van Voorst tot Voorst — *Mil. Spect.* 94(1925)319.
10. W. G. F. Snijders — *Mil. Spect.* 94(1925)335.

⁴ Wij geven er de voorkeur aan, onze namen (en rang) — uiteraard bij de redactie bekend — niet te vermelden, teneinde uitsluitend de argumenten te doen gelden.

11. G. Ritter — *Der Schlieffenplan* (1956); rec. *Org. Kriegswetensch.* (1956/57)(1).
12. W. Foerster — *Wehrwiss. Rundsch.* (1952)601.
13. W. Foerster — *Wehrwiss. Rundsch.* (1957)37.

Naschrift van de redactie

In bovenstaande „Mening van anderen” wordt een zienswijze weergegeven, die totaal afwijkt van een eerder in dit tijdschrift gepubliceerde visie. Het lijkt de redactie minder gewenst, nogmaals een repliek op te nemen daar dit tot een vrijwel eindeloze polemiek

zou kunnen leiden. Uit beide bijdragen blijkt evenwel zeer duidelijk, welk een belangrijke rol het „subjectieve” speelt bij het beoordelen van historische gebeurtenissen en hoe sterk zelfs de interpretatie van bepaalde documenten daardoor wordt beïnvloed. Overigens dient nog te worden opgemerkt, dat het oorspronkelijke artikel van Kapitein Th. Oostendorp van redactiewege werd verkort, waarbij o.a. de literatuuropgave werd weggelaten. Voor diegenen, die zich verder in deze materie willen verdiepen, moge worden verwezen naar de door de „oudgedienden” aan hun artikel toegevoegde literatuurlijst, daar deze grotendeels overeenkomt met die van Kapitein Oostendorp.

Uit de binnenlandse vakpers

De NAVO als een multi-nationale coalitie

Analoog aan de ontwikkeling van moderne wapens, vergt voor een organisatie als de NAVO de „planning fase” bij nieuwe concepties op organisatorisch of strategisch terrein zóveel tijd, dat de omstandigheden zich veelal zullen hebben gewijzigd op het moment, dat men tot overeenstemming lijkt te komen. Er is dan ook in de NAVO 10 jaar lang gediscussieerd en onderhandeld over nieuwe richtlijnen m.b.t. organisatie en beleid. Alle nieuwe voorstellen echter, van het rapport van de „Three Wise Men” in 1956 tot het MLF-plan in 1964, zijn daarbij na de nodige discussies in de doofpot verdwenen.

Het doel van het artikel is vast te stellen welke ontwikkelingen in de NAVO wenselijk en acceptabel zullen zijn.

Een blik in het verleden leert dat tijdens de eerste 8 jaar de NAVO het rendement en de kosten van de West-europese verdediging in het brandpunt van de belangstelling stonden. In de volgende periode waren het de zeggenschap over, de controle op en de inzet van kernwapens, die de discussies beheersten. Hiervoor worden als redenen aangegeven:

— de gerezen twijfel aan de waarde van de V.S.-garantie van Europa n.a.v. de eigen kwetsbaarheid van dat land door de perfectionering van het lange-afstandracketwapen;

— de ontwikkeling van een operationele kernmacht in Groot-Brittannië en haar bijzondere positie te midden van de Europese landen op grond van de Anglo-Amerikaanse overeenkomst tot uitwisseling van kernwapenkennis en materiaal;

— het aan de macht komen in Frankrijk van Generaal De Gaulle, een man die nooit zal kunnen berusten in een situatie als hierboven vermeld;

— de totstandkoming van de E.E.G., die behalve een economische tevens een politieke gemeenschap in West-Europa beoogt;

— de voorname plaats die kernwapens innemen in de strategie van de Sovjet-Unie.

De afgelopen 7 jaar tekenen zich 3 alternatieve systemen af, die aangeven hoe de NAVO in gewijzigde vorm zou kunnen voortbestaan.

Het eerste systeem (de traditionele of multi-nationale aanpak)

In deze conceptie is de NAVO een klassieke alliantie, zonder supranationale organen. Er bestaat een interna-

tionaal militair commando, waaraan de deelnemende naties in tijd van oorlog hun strijdkrachten afstaan, zij wensen echter t.a.v. politieke beslissingen en in het bijzonder omtrent de kwestie van vrede of oorlog, hun soevereiniteit te behouden. In dit systeem past slechts het zoeken naar de best mogelijke coördinatie van de politieke doelstellingen en het geven van maximale invloed bij strategische „planning” aan de landen die niet over kernwapens beschikken. Dit is het standpunt van nagenoeg heel Frankrijk maar ook van vele Engelsen en Amerikanen.

Het tweede systeem (de MLF)

Het tweede systeem lijkt op het eerste, met dien verstande dat de kernwapens zo belangrijk worden geacht, dat in het belang van de samenhang en het onderling vertrouwen, wordt gestreefd naar gemeenschappelijke eigendom, financiering en beheer. Deze opvatting leidde tot het V.S.-voorstel voor een Multi Lateral Force (MLF), een plan speciaal gesteund door Duitsland, toen bleek dat de V.S. bezig waren een zekere soepelheid te betrachten t.a.v. vergeldingsacties bij een mogelijke aanval in Europa (flexible response). De kans dat Duitsland samen met Frankrijk een kernwapenpact zou sluiten, zorgde ervoor dat de MLF in 1962/63 een „V.S.-eis” bleef. De MLF behoeft overigens niet beperkt te blijven tot schepen maar kan alle soorten kernwapeneenheden omvatten.

Het derde systeem (een bondgenootschap V.S.-Verenigd Europa)

Dit gaat uit van een Europees-Amerikaans kernwapendeelgenootschap en is onverbreekelijk verbonden met wijlen president Kennedy's zienswijze van een sterk en onafhankelijk Europa. Hierbij gelden enkele vooronderstellingen:

1. de EEG-landen hebben een gemeenschappelijke visie, niet alleen op economisch gebied doch ook op zaken m.b.t. de buitenlandse politiek en defensie;
2. Groot-Brittannië, als Europese kernmacht, zal zich in steeds sterkere mate oriënteren op de EEG;
3. indien Europa in staat zou zijn tot gecentraliseerde planning, financiering en hantering van een efficiënt systeem van strategische vergelding, blijven de belangen van de V.S. en Europa parallel lopen en is er geen reden voor de V.S., zich los te maken van een Europa

dat zich tot een zelfstandige kernmacht heeft ontwikkeld.

De drie systemen hebben elk hun aanhang en geen daarvan heeft tot dusverre één duidelijke overwinning behaald op de andere. Momenteel opereert de NAVO in feite volgens het multinationale systeem. Inmiddels is in 1962/63 een aantal regelingen getroffen, waardoor de landen die niet over kernwapens beschikken toch directe invloed kunnen uitoefenen op zaken als bv. keuze van kernwapendoelen en tevens in staat zijn, de regeringen van de V.S. en Groot-Brittannië wellicht meer ontvankelijk te maken voor hun zienswijzen.

De multilaterale oplossing (MLF) is thans in de ijskast geborgen, ten dele:

— omdat de Duitse regering een definitief oordeel wenst uit te stellen tot na de verkiezingen;

— i.v.m. de Franse tegenwerking;

— omdat de V.S. hebben besloten het plan niet te forceren;

— i.v.m. het door de Britse regering geopperde alternatief van een Atlantische Kernmacht (Atlantic Nuclear Force).

Schr. ziet grote moeilijkheden bij de constructie van een strategische afschrikkingsmacht onder gezag van een statenbond i.p.v. één natie; bovendien vraagt hij zich af hoe de V.S. en de Sovjets hierop zouden reageren.

Als alle recente ideeën hun momentum hebben verloren en het volkomen duister is in welke richting de NAVO zich zou kunnen of moeten ontwikkelen, dan is zij wel in een impasse geraakt. Deze staat van zaken is des te duidelijker geworden, doordat de V.S. sedert de verkiezing van president Johnson afstand hebben gedaan van hun leidinggevende positie en nauwelijks meer actief hebben deelgenomen aan de debatten. Dit is misschien wel een gezonde reactie op de dominerende positie van de V.S. gedurende de laatste twee jaar; het is echter duidelijk dat alléén vorderingen kunnen worden gemaakt, wanneer de V.S. hun actieve rol hernemen. Men moet immers niet vergeten dat de V.S. niet alleen de bron zijn van negen tienden van het strategische potentieel van de NAVO, maar ook de sterkste militaire macht in Europa.

Het toekomstbeeld voor de NAVO tot in de vroege jaren '70, baseert schr. op de volgende uitgangspunten:

— het is niet waarschijnlijk dat de Sovjet-dreiging in Europa in dit tijdsbestek zal ophouden te bestaan;

— het is evenmin waarschijnlijk dat een politiek verenigd Europa tot stand is gekomen;

— de NAVO heeft tot primaire taak het garanderen van de veiligheid van West-Europa.

Hij ziet als factoren die verder dit toekomstbeeld beïnvloeden:

1. de steeds sterker wordende interdependentie tussen de veiligheid in Europa en in de rest van de wereld. Als voorbeelden worden o.m. vermeld:

— de terugslag op alle NAVO-landen, indien de V.S.-acties in Vietnam leiden tot een weer toenemende spanning met Moskou;

— verschuiving van Britse troepen naar het gebied rondom de Indische Oceaan, op grond van de Indonesische bedreiging van Maleisië, zal het Engelse potentieel beschikbaar voor de NAVO, nadelig beïnvloeden;

— het verband tussen de politiek in Europa en die in het Midden-Oosten is men zich in Duitsland op pijnlijke wijze bewust geworden;

2. de „indirecte strategie”, waaronder te verstaan een politiek van ondermijning en economische oorlogvoering, krijgt steeds meer betekenis t.o.v. de directe militaire dreiging;

3. controle op de bewapeningswedloop zal des te noodzakelijker worden, naarmate het aantal kernmachten dreigt toe te nemen, met name in Azië (India en Japan) en in het Midden-Oosten (Israël). Overigens zullen de NAVO-partners en de landen aangesloten bij het Pact van Warschau in stijgende mate zijn geïnteresseerd in stabilisering of verlaging van het bewapeningspeil, al zou het alleen maar zijn i.v.m. de snel stijgende kostprijs van de nieuwe wapens en uitrusting (een Engels infbat zal in 1968 6 × zoveel kosten als in 1963; de huidige generatie gevechtsvliegtuigen kost 25 × zoveel als de vorige);

4. de mogelijkheid bestaat dat revolutionaire ontwikkelingen in de Sovjet-Unie op gebied van de rakettenbestrijding of nieuwe methodes van onderzeebootdetectie, de waarde van de kleine kernmachten (Frankrijk en Engeland) als bedreiging voor de Sovjet-Unie, in sterke mate zouden aantasten;

5. er zullen ongetwijfeld verdere ontwikkelingen zijn in de verhouding tussen Europa en Amerika, ook al is er geen sprake van een zelfstandige Europese afschrikkingsmacht of van een zelfstandige strategie. Zodra de EEG na 1968 in de situatie zou komen te verkeren dat beslissingen bij meerderheid van stemmen kunnen worden genomen, zal dit niet nalaten gevolgen te hebben op het gebied van defensie en buitenlandse politiek (al zou het alleen maar zijn de gemeenschappelijke ontwikkeling van vliegtuigen en wapens). Engeland zal in toenemende mate zijn defensieplannen willen coördineren met de EEG-landen, in het bijzonder als er enig uitzicht is op het gemeenschappelijk dragen van verplichtingen voortvloeiend uit noodzakelijke beveiliging van gemeenschappelijke Europese belangen (zoals olie!).

Als de veronderstelling juist is dat de bovenvermelde 5 factoren het geallieerde gesprek in de NAVO de komende 5 tot 7 jaar zullen gaan beheersen, dan kan hieruit een aantal conclusies worden getrokken.

a. Het probleem van de bevoegdheid tot directe invloed op operationele beslissingen in geval van een aanval op West-Europa, zal plaatsmaken voor het verlangen naar medezeggenschap in een strategische „planning”, op veel hoger niveau, in feite de gehele wereld omvattend. Het MLF-plan zal zich zelf hebben overleefd; Nederlandse deelneming in de NAVO-MLF bijvoorbeeld zal immers in geen enkel opzicht een V.S.-beslissing beïnvloeden m.b.t. de inzet van kernwapens in zo-Azië of tegen China. Ontwikkeling van een systeem van „crisis-management”, bv. gehuisvest in Washington, zou Nederland echter in staat stellen zijn standpunt bekend te maken en te verdedigen, vóór er een besluit omtrent Azië wordt genomen, indien in een dergelijk geval de Nederlandse veiligheid op spel zou staan. Schr. ziet de uitwerking van een systeem van „crisis-management” als één van de belangrijkste toekomstige aangelegenheden. Het brandpunt van de belangstelling van de landen zonder kernwapens zou wel eens kunnen verschuiven van militair-technische aangelegenheden naar een hecht politiek stelsel binnen de alliantie.

b. Als de waarde van de kleine kernmachten door de technische ontwikkeling in de super-machten wordt gneutraliseerd... Als de grootmachten zelf niet in staat

zijn hun kernwapens, zelfs niet als dreiging, te gebruiken... Als demoralisering en economische oorlogvoering de hoofdwapens worden van Sovjet- en Chinese strategie... Als er in Europa een beperking komt van kernwapens... Dan zou het kernwapen als primair machtsmiddel wel eens plaats kunnen moeten maken voor meer „verfijnde” strijdmethodes en middelen.

c. Als de kernwapenstrategie haar centrale plaats verliest en de enorme hoeveelheid kernwapens in Europa wordt beperkt, dan kan worden verwacht dat Europa (en zeker Duitsland) erop zal aandringen de inzet van deze resterende kernmacht te laten bepalen volgens strakkere lijnen dan die van de „flexible response”. Daar dit de V.S. zou terugdringen in de richting van de oude doctrine van massale vergelding, zouden de Europese landen in deze situatie de plicht hebben, met de Sovjet-Unie te onderhandelen over veiligheidsmaatregelen ter voorkoming van een misrekeningsoorlog of een verrassingsaanval. Zonder een dergelijke garantie zouden de V.S. de verbintenis met Europa wel eens te gevaarlijk kunnen gaan vinden.

Resumerend is de conclusie dat de NAVO na een langdurige periode van onderhandelingen, zal terugkeren tot de klassieke vorm van een multinationaal verbond, echter op twee belangrijke punten afwijkend van de oorspronkelijke structuur en wel:

1. aanvaarding van een efficiënter en krachtiger systeem van wereldomvattende coördinatie op het gebied van:

a. nationale politiek en buitenlandse betrekkingen;
b. de beheersing van crises en de hierbij te volgen procedure („crisismanagement”).

Dit impliceert een aanzienlijk offer, niet m.b.t. de soevereiniteit doch t.a.v. de eenzijdige (zelfstandige) handelingsbevoegdheid, in het bijzonder voor de V.S.:

2. een grotere verantwoordelijkheid aan de kant van Europa, niet slechts t.a.v. de veiligheid in dit werelddeel, doch tot ontwikkeling van wederzijds begrip evenzeer met de bondgenoot (de V.S.), als met de opponent (de Sovjet-Unie).

„NATO as a multinational coalition”, door A. Buchan, in „Internationale Spectator”, mei 1965 H.W.

Uit de buitenlandse vakpers

Controle op de bewapening

In een uitvoerig artikel behandelt de „Director of the Arms Control and Disarmament Agency” de Amerikaanse benadering van een „anti-proliferatie”-overeenkomst. Het werk is kennelijk bedoeld om officieus bepaalde tendensen in de Amerikaanse buitenlandse politiek te signaleren. In het eerste deel wordt uitvoerig ingegaan op de voor- en nadelen van een eventuele proliferatie — de uitbreiding van het aantal kernwapenbezittende landen — en de speculaties die daaruit zouden kunnen voortvloeien m.b.t. de bepaling van de buitenlandse politiek van de V.S. Hieruit blijkt in eerste instantie, dat een eventuele anti-proliferatie-overeenkomst een bijzonder hoge prioriteit heeft in het Amerikaanse denken, waarbij de eventuele hoge „kosten” — financieel, economisch en politiek — als acceptabel worden gezien. In de tweede plaats wordt veel aandacht besteed aan de problematiek van de controle op de naleving van een dergelijke overeenkomst, daar hierin tevens alle middelen voor vreedzaam gebruik van radioactieve stoffen zouden moeten worden betrokken. Niet alleen dit technische aspect is echter doorslaggevend, tevens wordt men geconfronteerd met een aantasting van de nationale soevereiniteit van de betrokken staten. Het consequente afwijzen van enige interne controle door de Sovjets is daarvan wel een sprekend voorbeeld

Moge deze beschrijving van de inhoud voor het eerste en langste deel voldoende zijn — het is immers van algemene aard — uitvoeriger zal moeten worden

ingegaan op het tweede deel, dat zich direct bezighoudt met de verhouding V.S.-SU en de met deze landen verbonden bondgenootschappen. Op basis van het behandelde — de middelen en mogelijkheden ter voorkoming van een nucleaire proliferatie — worden de eventueel daaraan verbonden politieke „kosten” nader onderzocht. Het zou onverantwoordelijk zijn deze niet als „substantieel” te betitelen. Een zekere mate van ingrijpen in de exploitatie van het atoom voor vreedzame doeleinden is onvermijdelijk. Hiertegen moet zonder meer tegenstand worden verwacht van de zijde van de Sovjet-Unie en de meeste nieuwere staten en derhalve zal een zekere mate van internationale spanning niet kunnen worden vermeden. Een werkelijke controle van de zg. „kernexplosies voor vreedzaam gebruik” lijkt vrijwel uitgesloten, zodat wel eens geheel van dit gebruik zou kunnen moeten worden afgezien. De grootste politieke offers zouden wellicht moeten worden gezien in het verbod van de bestaande bondgenootschappen, als gevolg van een vër gaande samenwerking tussen V.S. en S.U. bij een anti-proliferatiestreven. Met name voor Duitsland zou dit een bijzonder moeilijk te slikken pil zijn, daar deze „détente” onvermijdelijk zou moeten leiden tot een voortgezet beiderzijds aanvaarden van de „status quo” in Midden-Europa. Daartegenover staat dat ook de breuk tussen de Sovjet-Unie en China zou worden bestendigd. Hierbij moet echter tevens worden overwogen, dat bij afnemende spanning en een voortschrijdende proliferatie in ieder geval tot een „erosie-pro-

ces" van de bondgenootschappen zal worden gekomen, zoals het optreden van Frankrijk momenteel demonstreert. V.w.b. de NAVO ziet de auteur de enige hoop in een voortgezette totale oost-westdétente, waarbij een Europese eenwording wellicht een verdere verbodkelling van de NAVO zou kunnen teniet doen. Een balans van de risico's en de kosten verbonden

aan een lijdzaam aanvaarden van een proliferatie leidt tot de conclusie, dat een actieve anti-proliferatiepolitiek moet worden gevoerd — en zulks ondanks het grote risico van totale mislukking daarvan — ongeacht de daaraan onvermijdelijk verbonden kosten.

„New directions in arms control”, door W. C. Foster, in „Survival”, augustus 1965 R.H.

Vietnam en Wereldoorlog III

Terwijl de president van de V.S. voortgaat met het bekendmaken van de vaste wil van dit land tot verdediging van Zuid-Vietnam — overigens steeds bereid tot onderhandelen zonder enige voorwaarde — vraagt de wereld zich af, of men niet op het punt staat op nieuw een salvo van de „Guns of August” te horen. Enkele aspecten van de huidige situatie roepen inderdaad reminiscenties op aan de dagen direct voorafgaande aan de Eerste en de Tweede Wereldoorlog. Om te beginnen zijn alle nucleaire machten in de huidige wereld direct of indirect in dit conflict betrokken, en in wezen bestaat er voor de niet-nucleaire grotere landen een soortgelijke toestand. Het conflict is namelijk niet een „dialectiek van de wil” temeer tussen de communistische en Westerse wereld, het is in wezen een eerste belangrijke poging van een Westerse grootmacht, de door de communistische wereld gekozen moderne vorm van oorlogvoeren — de zg. nationale bevrijdingsoorlog — een halt toe te roepen. De voorafgeane acties in Malakka en de Filipijnen misten immers het globale karakter van dit huidige conflict! De Chinezen hebben besloten hun doctrines op de proef te stellen in Vietnam en daardoor is de betekenis van het gebeuren in dat land van wereldomvattend belang.

Voorts wordt de huidige situatie, evenals in 1914 en 1939, gekenmerkt door het ontbreken van werkelijke communicatie tussen de betrokken opponenten. Ondanks alle daartoe beschikbare media worden slechts unilaterale verklaringen gehoord, en bi- of multilaterale besprekingen vinden nauwelijks plaats. Een verdere correlatie mag worden gevonden met de toestand in Korea, nu 15 jaar geleden.

Door dit alles zijn de Sovjets in een bijzonder moeilijk parket geraakt. Zij kunnen nauwelijks verlangen naar een directe confrontatie met de V.S. na hun debacle in Cuba, daar een tweede gezichtsverlies tot onoverzienbare in- en externe gevolgen zouden kunnen leiden. De reacties uit Moskou geven momenteel eerder uiting aan een gevoel van frustratie, dan van onvoorwaardelijke steun aan Noord-Vietnam. Het grote dilemma voor de S.U. zou echter wellicht kunnen ontstaan, indien de Chinezen rechtstreeks in het conflict ingrijpen en daarbij een beroep doen op het bestaande wederzijdse verdedigingsverdrag met de Sovjets. Uit Chinees oogpunt is de „timing” van het conflict echter bijzonder gelukkig: Japan en India hebben nog nauwelijks militaire betekenis en de NAVO kampt met ernstige moeilijkheden. Deze overwegingen zouden China zeker kunnen brengen tot een krachtmeting met de V.S. op dit moment.

Behalve deze overeenkomstigheden bestaat er echter eveneens een nog groter aantal belangrijke verschillen met de situaties van 1914 en 1939, die op hun beurt de waarschijnlijkheid van wereldoorlog verminderen.

In de eerste plaats zijn de V.S. beter voorbereid voor een conflict dan ooit te voren. De Zevende Vloot, twee Luchtmachten (5e en 13e), zes Divisies plus de nodige Luchtlandingstroepen en Mariniers staan direct in de Pacific ter beschikking, waardoor een directe actie op het Chinese vaste land tot de reële mogelijkheden behoort. Bovendien is uiteindelijk een vaste lijn bemerkbaar m.b.t. de politiek in Vietnam. De Chinezen kunnen derhalve nauwelijks rekenen op een afwachtende houding van de Amerikaanse regering. Dan schijnt de publieke opinie in de V.S. volledig te zijn voorbereid op een intensivering van het conflict, en de binnenlands-politieke eenheid tot steun van het regeringsbeleid mag als ruim voldoende worden beschouwd. Verder zijn de V.S. in grote lijn zeker van tenminste de morele steun van hun geallieerden in het Westen en men kan rekenen op de actieve steun van Formosa en Zuid-Korea.

In tegenstelling daarmee is het communistische blok verdeeld, met een breuk tussen de S.U. en China, een heroriëntatie van de Russische satellietlanden op het Westen en mogelijk zelfs meningsverschillen tussen China en Noord-Vietnam m.b.t. de te volgen strategie. Voorts moet China's offensief potentieel momenteel als zwak worden gezien, met name voor lucht- en zeestrijdkrachten en mobiliteit van de landstrijdkrachten. Bovendien zouden de thans nog geconcentreerde produktiefaciliteiten voor kernwapens openstaan voor bombardementen door de V.S. Tenslotte blijft steeds het afschrikkende effect van het Amerikaanse nucleaire potentieel een rol spelen. Zelfs voor de Chinezen moet het duidelijk zijn, dat de V.S. bereid zijn het risico van een kernwapenaanval op het moederland te nemen, indien er werkelijk nationale belangen op het spel staan.

Een balans van pro en contra wijst niet in de richting van een volgende wereldoorlog; de gevaren van dit conflict liggen elders. Drie van deze gevaren zijn reeds nu evident.

In de eerste plaats wijzen de communisten voortdurend op de te verwachten lange duur van deze oorlog. Zij speculeren daarbij op het ontstaan van oorlogsmoeheid in de V.S. en de mogelijkheid daarvan is uiteraard niet uitgesloten. Ten tweede speelt de politieke onstabiele in zo-Azië bij dit conflict een belangrijke rol. Zou er in Zuid-Vietnam inderdaad een neutralistische regering worden gevormd, dan kan Amerika weinig anders doen dan zich terugtrekken. Tenslotte zal door dit conflict ongetwijfeld de oost-westdétente in Europa nadelig worden beïnvloed, met name v.w.b. een eventuele anti-proliferatieovereenkomst. Deze gevaren lijken minder dreigend, dan een eventuele Derde Wereldoorlog.

„Vietnam and World War III”, door R. L. Gilpatrick, in „Survival”, augustus 1965 R.H.

De ontwikkeling van het tankwapen in verschillende landen

Engeland

Reeds voor de Eerste Wereldoorlog waren in Engeland de voorwaarden voor de ontwikkeling van terreinvaardige gevechtsvoertuigen aanwezig, maar de verschillende ontwerpen leidden niet tot een bruikbaar wapen omdat de tactisch-strategische waarde ervan door de legerleiding niet werd ingezien. Er was, zoals zo vaak in de geschiedenis, een oorlog voor nodig om hierin verandering te brengen.

Op aandringen van Churchill, toenmaals Eerste Lord van de admiraliteit, waren gedurende 1914 in Vlaanderen zeven pantserwagenskadrons van ieder zes pantserwagens geformeerd uit Engelse marine-eenheden. Samen met een met Londense autobussen uitgeruste mariniersbrigade, twee pantsertrainen en een regiment cavalerie moesten deze eenheden in Oost-Vlaanderen en Noord-Frankrijk vliegvelden en logistieke installaties beveiligen tegen overvallen van Duitse cavalerie. Zij vormden de eerste gepantserde eenheid in de geschiedenis met organieke, mobiele infanterie. Op grond van de met deze eenheid opgedane ervaringen riep Churchill uit eigen initiatief een commissie in het leven voor verdere research en ontwikkeling op het gebied van gepantserde voertuigen.

In een rapport van 3 december 1915 schrijft de inmiddels naar het front overgeplaatste majoor Churchill het volgende:

„Grote schilden, die 5 tot 15 man kunnen beschermen, voortbewogen op wielen maar liever nog op rupsbanden moeten in gebruik worden genomen. Ten aanzien van het rupsvoertuigproject: door dergelijke voertuigen kan 's vijands prikkeldraad worden vernield en vuuroverwicht over de vijandelijke infanterie worden verkregen. Ik adviseer de 70, in Engeland in productie zijnde, rupsvoertuigen niet afzonderlijk maar geconcentreerd in te zetten. Zij zijn in staat kuilen, borstweringen en loopgraven te overschrijden, zijn met twee of drie mitrailleurs bewapend en kunnen met vlammenwerpers worden uitgerust. Slechts door voltreffers van een kanon worden zij tegengehouden. Hebben zij de vijandelijke prikkeldraadversperringen bereikt, dan maken zij links- of rechtsom en rijden parallel met de vijandelijke loopgraven op, nemen de borstwering onder vuur, vernielen het prikkeldraad en maken door zigzag te rijden een doorgang. Daarbij zijn zij zo dicht bij de vijandelijke linies dat de vijandelijke artillerie ze niet meer onder vuur kan nemen. Door de op deze wijze gemaakte bressen gaat de infanterie onder bescherming van de schilden naar voren. Is een bepaald terreingedeelte eenmaal in onze handen dan is het eenvoudig de beste punten te bepalen vanwaar de opmars van de rupsvoertuigen kan worden voortgezet. Zij kunnen elke helling nemen, kortom even gemakkelijk als gemechaniseerde kanonnen en als draadhindernisverniers optreden. Men heeft de bij de marine in gebruik zijnde torpedonetten aan de voorkant bevestigd waardoor het vernielde draad terzijde wordt geschoven. De werking ervan lijkt op die van de in de landbouw gebruikte zelfbinders. Uit een oogpunt van verrassing moeten nieuwe strijdmiddelen onverwachts worden ingezet. Geheimhouding is daarom van primair belang...”

Hoewel ook de reeds in november 1914 en januari 1915 door Churchill ondernomen pogingen vechtwagens in productie te nemen waren mislukt en een demonstratie in september 1915 met een door luitenant-kolonel Swinton en kapitein Tulloch ontworpen rupsvoertuig een volledige mislukking werd, had het idee van een pantserrupsvoertuig toch vaste vormen aangenomen. Na een succesvolle demonstratie met een houten proefmodel, dat met steun van Churchill en met behulp van de marine was gebouwd, werd op 28 sept. 1915 opdracht gegeven tot de productie van 75 voertuigen, type Mk I. Een van deze voertuigen kreeg bij wijze van proef een gegoten stalen romp. Hoewel Swintons ontwerp geen succes had gehad, werd hij toch beschouwd als de grondlegger van het Engelse tankwapen en belast met de opbouw en organisatie van de tank-eenheden in de Eerste Wereldoorlog.

De Engelse Mk I tank was de eerste bruikbare tank die op het slagveld verscheen en werd later de „Mother Tank” genoemd. Na de productie van de serie van 75 met mitrailleurs bewapende tanks werd een tweede serie met kanonnen bewapend in productie genomen. Gezien de bewapening werd dit laatste aantal „mannelijke” tanks en de eerste groep „vrouwelijke” tanks genoemd. De aanduiding van deze stalen kasten met de naam tank is om geheimhoudingsredenen gedaan. Het is onwaarschijnlijk dat zij deze aanduiding te danken hebben aan de Engelse ingenieur Thomas Tank Burrell. Op 15 sept. 1916 werden 49 Mk I tanks in de slag aan de Somme bij het dorp Flers ingezet. Hun verschijning was voor vriend en vijand een totale verrassing. 32 drongen in de Duitse stellingen binnen en maakten 300 gevangenen, 14 tanks gingen bij dit eerste optreden verloren. Tevergeefs had Churchill ervoor gewaarschuwd de tanks voortijdig en in te kleine aantallen in te zetten en ook de plannen van kolonel Swinton voor een tankslag, waarin honderden tanks tegelijk werden ingezet, werden niet gerealiseerd.

Na de Eerste Wereldoorlog werden in Engeland, vooral tussen 1922 en 1932, verscheidene tanktypes van uiteenlopende gewichtsklasse ontwikkeld. Bij het leger werden echter alleen de Vickers M I en M II in de bewapening opgenomen, die bestemd waren voor inzet buiten Europa. De voornaamste gegevens over deze tanks zijn: gewicht 10-12 t, maximumsnelheid 25 km/h, pantserring 8-15 mm, bemanning 5 man, bewapening aanvankelijk mitrailleurs later ook drieponder kanonnen. In de jaren 1930 tot 1939 werd de ontwikkeling voornamelijk gericht op de bouw van een lichte tank. De in 1935-1936 in het leger ingevoerde lichte tanks waren bewapend met twee mitrailleurs, hadden een gewicht van ongeveer 5 t, een pantserring van 10-15 mm en een maximumsnelheid van 50 km/h. Er gingen echter ook stemmen op beter bewapende en gepantserde tanks te ontwikkelen, die tegen moderne legers konden worden ingezet. Het resultaat was dat er twee tanktypes werden gebouwd, nl. een voor operationele inzet en een voor optreden samen met infanterie. Zo ontstond, mede onder invloed van de Franse ontwikkeling, een „infanterietank”, die bestond was tegen treffers van 3,7 cm pantsergranaten. Maart 1939 werd begonnen met de productie van de operationele tank Mk IV. Deze tank kon, bij een gewicht van 15 t, een maximumsnelheid van 80 km/h ontwikkelen en was met een 4 cm kanon en een mitrailleur bewapend. Nog voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werden twee nieuwe types infanterietanks, de Mk II en de Mk III, en een nieuw type operationele tank, de Mk VI ontwikkeld, hetgeen echter niet kon verhinde-

ren dat het Engelse leger in sept. 1939 slechts over tanks beschikte, die enerzijds noch qua bewapening en pantsering en anderzijds noch qua bewapening en beweeglijkheid tegen de Duitse tanks waren opgewassen. In de zomer van 1940 werd met de produktie van de infanterietank Mk III begonnen en eind 1941 kwam de Mk IV/Churchill in serieproduktie. Aanvankelijk was ook deze tank met een 4 cm kanon uitgerust, hetwelk in 1942 echter door een 5,7 en in 1944 door een 7,5 cm kanon werd vervangen. Ook kwam in de periode 1942 tot 1944 een nieuwe operationele tank, de Cromwell, ter beschikking die, afgezien van een iets hogere snelheid, vele eigenschappen met de Amerikaanse Sherman-tank gemeen had. De Cromwell werd voor het eerst in Normandië ingezet maar kon wegens een te zwakke bewapening weinig succes boeken tegen de Duitse tanks.

Tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog besloot men in Engeland een universeel tanktype te ontwikkelen ter vervanging van zowel de infanterietank als de

operationele tank. Zo ontstond de Centurion, die in 1947 in produktie werd genomen. Niet alleen werd de Centurion in de loop der jaren verbeterd maar ook werd de Conqueror, bewapend met een 120 mm kanon en speciaal bestemd voor het tankgevecht, in het leger ingevoerd. Hierdoor had men in tegenstelling tot de andere NAVO-legers weer twee soorten gevechtstanks in de bewapening. Toch wil men in Engeland weer terugkeren tot één soort, waarmee alle tankeenheden zullen worden uitgerust. De Chieftain, een 50 tons gevechtstank met een 120 mm kanon, zal daartoe in de toekomst de Centurion en de Conqueror geheel vervangen. Vooral gezien de geringe beweeglijkheid is deze tank in Amerikaanse en Duitse ogen niet het meest ideale antwoord op de vraag naar een nieuwe gevechtstank. (Wordt vervolgd)

„Internationaler Überblick über Entwicklung und gegenwärtigen Stand der Panzerwaffe des Auslandes“, door Maj. I. G. Werner Heyd en Maj. dr. Radke, in *„Kampftruppen“*, juni 1965 F.A.v.d.P.

De Chinese criteria verschillen van de onze!

(Vervolg van blz. 448)

Om te weten hoe de Chinese „mieren“ werken en optreden is het beslist noodzakelijk land en volk te kennen. In het Westen wordt echter op dit gebied slechts beschikt over beperkte gegevens van twijfelachtige waarde. In totaal zijn er niet meer dan ongeveer 75.000 mensen in het westen, die sedert 1900 meer dan een jaar in China hebben doorgebracht. Vrijwel allemaal leefden dezen bovendien nog in de steden aan de zuidkust. Er bestaan evenwel twee „China's“: het echte China noord van de Yangtse-rivier en het land ten zuiden daarvan, bewoond door volken van verschillende oorsprong, maar met een Chinese cultuur. Het China van Mao Tse Toeng is in wezen het land van de echte Chinezen, juist het zuiden is in het Westen echter nog het beste bekend. De werkelijke kern van het huidige China is het volk van het noorden: ruw, hard, vastbesloten en geneigd tot collectivisme. De meeste leidinggevende figuren — ook Mao — waren en zijn afkomstig uit het gebied ten noorden van de Yangtse.

Dat is echter niet alles! Het werkelijke China is niet dat van de tijden van decadentie, het „goede oude China“, dat verdeeld en onveilig bleek. Het is wel het China van de oorlogvoerende koningen, die een gedachtenwereld bouwden op de oorlog; het China van Chi Wang Fi, die het land verenigde en de „Grote Muur“ bouwde; het China van de Hans en de Mings; het China, waaraan de communistische maarschalk Tsjen Yi dacht, toen hij zei: „Tijdens de Toeng had China 160 miljoen inwoners en na 10 jaren oorlog waren er nog slechts 40 miljoen over; wat doet dat ertoe? Het land was er al spoedig overheen!“

Het waren de Chinezen die verschillende ontdekkingen deden — het buskruit, het kompas, het papier, de boekdrukkunst en bankbiljetten — maar ze hebben er weinig gebruik van gemaakt. Het Westen voorzagen in de laatste decades van alles wat ze nodig hadden; doch evenals de Japanners bezitten de Chinezen de gaven van imitatie en popularisatie. Deze gaven waren het, die de onverwacht snelle ontwikkeling van het Chinese kernwapen mogelijk maakten. Het belangrijkste echter wat de Chinezen van het Westen leerden was, dat ze het belang realiseerden van de kennis van

andere volken en de manier, waarop deze kon worden verkregen. Deze les leerden ze zo goed, dat zij ons waarschijnlijk beter kennen, dan wij onszelf. Zij hebben geleerd, alle inlichtingen uit het Westen — en uit Moskou! — te verzamelen, te registreren en te analyseren en daaruit feilloos de wezenlijke elementen in de politiek van ieder land vast te stellen. De Chinezen tonen een opvallende „flair“ voor het beïnvloeden van volken, waarvan ze tot voor kort niets wisten en voor het aanvoelen van belangrijke beslissingen in het Westen, met name van die in Frankrijk. Zij demonstreren in het bijzonder in de ontwikkelingslanden een combinatie van zelsuggestie, discrete hulp en politieke oriëntatie bij interne conflicten, die bijzonder effectief is. De Chinezen weten maar al te goed de smeulende vuren aan te wakkeren!

Toen in de 13e Eeuw de Franse Koning Lodewijk de Heilige met zijn ridders in Egypte gevangen werden gehouden na het mislukken van hun Kruistocht, brak in Noord-Frankrijk een opstand uit, aangewakkerd door een buitenlandse agitator, de „Leraar uit Hongarije“ genoemd. Deze zg. „Kruistocht van de Herders“ vernielde een groot deel van Frankrijk, alvorens de horde te Beaucaire — ver in het zuiden — werd vernietigd. Dit was een bijzonder goed voorbeeld van het feit, dat een psychologisch troebele situatie uitstekend kan worden uitgebuit om de gevestigde sociale orde te ondermijnen of omver te werpen.

De Chinezen beseften zeer snel, dat de gedekoloniseerde, arme en onderontwikkelde staten van Afrika en Azië een uitgelezen voedingsbodem vormen voor subversieve bewegingen, vergelijkbaar met de „Kruistocht van de Herders“.

Terwijl het Westen gefascineerd iedere volgende stap op het gebied van opstand en terreur aanziet, bereiden de Chinezen alweer een volgende fase voor.

Na Zuid-Vietnam zal het Indonesië-Maleisië en daarna Oost-Pakistan zijn! Iedere nieuwe stap begint minder gewelddadig: een zg. „verdovende fase“, om het Westen in slaap te wiegen. De interne uitholling van een land is een occulte wetenschap, waarvoor het kloosterachtige geduld van de Chinese specialist nodig is. De Vietcong-beweging in Zuid-Vietnam is voor deze

Chinese techniek wel een schoolvoorbeeld. Het conflict ontardt in een tweede Korea. Indien de Chinezen in hun opzet slagen, hebben ze aangetoond dat de vrije wereld slechts een „papieren tijger” is. Zodra de V.S. — de Aziatische intriges moe — tekenen vertoonde zich te willen terugtrekken, zal China overschakelen op een „zachtere” lijn van „de glimlach en de buiging”, daarmee behalve de overwinning, tevens de reputatie van vredelievendheid veroverend. Op deze wijze zullen zowel de waakzaamheid van het Westen als het wantrouwen van de

Sovjets worden verminderd. De communistische eenheid zal worden hersteld en het geloof zal worden versterkt, dat Peking de werkelijke hoofdstad van de communistische wereld is. In Vietnam wordt een spel gespeeld, waarin de laatste kansen voor een vreedzame toekomst — een „Pax Americana” — op het spel staan. Het alternatief is de wrede en gewelddadige weg van de „Pax Sinica”.

„Les critères chinois ne sont pas les nôtres (II)”, door P. Gache, in „Revue Militaire Générale”, juli 1965
R.H.

Nieuwe rakettenwedloop?

De vrijwel tot stilstand gekomen bewapeningswedloop tussen de V.S. en de S.U. zou wel eens kunnen worden versneld, gezien het feit dat in de Sovjet-Unie op de 1 mei-parade een drietraps vaste-brandstofraket werd gedemonstreerd, die naar opvatting van de Amerikaanse deskundigen geschikt is voor intercontinentaal gebruik. Tegen de achtergrond van de ca. 270 zwaardere raketten die Rusland voor strategisch gebruik gereed heeft staan lijkt dit feit onbetekenend; het is het echter zeker niet! De Sovjets schijnen hiermee immers de technologische achterstand op het gebied van vaste brandstoffen te hebben overbrugd. In tegenstelling tot raketten met vloeibare brandstof kunnen die met vaste brandstof in enkele seconden worden afgevuurd uit goed beschermde ondergrondse opstellingen. De vraag rijst derhalve of Rusland thans tot een „programma” zal overgaan, vergelijkbaar met dat van de Amerikaanse „Minuteman”. Deze vraag kan naar oordeel van de regering van de V.S. straks op bevredigende wijze worden beantwoord door de Inlichtingendienst met zijn vele technische en andere mogelijkheden.

Deze mogelijkheden zijn vele en één van de belangrijkste is wel de SAMOS-verkenningssatelliet, die momenteel van 250 km hoogte betere foto's produceert, dan in 1960 met de U2-toestellen van 20 km hoogte konden worden gemaakt. De Inlichtingendienst was dan ook niet verrast door het nieuwe Russische raketwapen van het type Minuteman. In de afgelopen winter waren reeds statische beproevingen van raketmotoren met vaste brandstof gesignaleerd. Wel was het verrassend dat de Russen deze raket reeds zo vroeg in het ontwikkelingsstadium in het publiek demonstreerden, daar dit tot nu toe slechts gebeurde na tenminste 5 — zo niet 10 — lanceringen. Sommigen trekken hieruit de conclusie, dat deze demonstratie slechts als een politieke handeling moet worden gezien. Officiële kenners menen dat deze raket wellicht nog niet zo ver is ontwikkeld als het eerste model van de Minuteman, maar ze twijfelen niet aan de intercontinentale capabiliteit ervan en zijn overtuigd van de mogelijkheid van operationele inzetbaarheid van de eerste wapens

na een periode van 6 tot 12 maanden. De V.S. hebben thans ca. 800 Minutemanraketten operationeel, waarbij nog moeten worden gevoegd 54 Titan II- en 500 Polaris-raketten, alsmede meer dan 900 bommenwerpers. Deze wapens vormden tot nu toe het nucleaire schild van de V.S. De uitbreidingsplannen hiervoor zijn echter beslist beperkt; nog 200 Minutemans zullen worden toegevoegd, doch de Titan II zal worden afgevoerd. McNamara is niet tegemoetgekomen aan de verlangens van militaire zijde naar meer raketten, doch heeft alle inspanning gericht op een grotere nauwkeurigheid en het vermogen tot penetratie van een antiraketverdediging voor de wapens van een volgende generatie. Het nucleaire schild van heden zou echter veel aan waarde verliezen, indien de Sovjets 500 à 1000 van hun nieuwe raketten operationeel zouden maken. Alle V.S.-autoriteiten op dit gebied zijn het erover eens, dat hiermee de thans bestaande „first strike option” verloren zou zijn gegaan, m.a.w. een effectieve „pre-emptive” zou niet meer tot de reële mogelijkheden behoren. Enkele analisten menen overigens dat hierdoor het stabiliserende effect van de kernwapens slechts wordt vergroot. Over de tegenmaatregelen bestaat geen eenheid van opvatting, hoewel de hoop toch wel algemeen schijnt te zijn gevestigd op de raketten van een volgende generatie — bv. de Poseidon — en een mobiel maken van de bestaande Minutemanraketten, teneinde een gedeeltelijke pre-emptive van Russische zijde zo veel mogelijk teniet te doen. Er zullen echter wel geen beslissingen worden genomen, alvorens meer inzicht bestaat in de Sovjetplannen met dit wapen en de specifieke eigenschappen daarvan. Nauwkeurigheid en dracht zullen ongetwijfeld met monitors kunnen worden vastgesteld, zodra de wapens worden beproefd, de bouw van ondergrondse lanceerplaatsen zal worden ontdekt door verkenningssatellieten. Moeilijk zal het zijn een antwoord te krijgen op de vraag, welk vermogen het getransporteerde kernwapen heeft en welke plannen op lange termijn er m.b.t. dit wapen bestaan.

„New rocket race?”, door W. Beecher, in „Survival”, augustus 1965
R.H.

Schildersbedrijf J. MINNEE

KATWIJK AAN DE RIJN / TELEFOON (01718) 36 34